

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОВАЛЕВСЬКИЙ МИКИТА АНДРІЙОВИЧ

УДК 343.9

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ
ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО
КОНФЛІКТУ ОСОБОЮ СВОЇМ СЛУЖБОВИМ
СТАНОВИЩЕМ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

М.А. Ковалевський

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник:
Шаблистий Володимир Вікторович,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Ковалевський М.А. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури України в умовах збройного конфлікту. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Науково-дослідний інститут публічного права; Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Київ, 2024.

Дисертацію присвячено з'ясуванню кримінологічних засад діяльності органів прокуратури України в умовах збройного конфлікту та формулюванню, на цій основі, пропозицій з удосконалення законодавства та практики його застосування.

У роботі вперше запропоновано кримінологічними засадами діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту розуміти основоположні принципи, ідеї, якими керуються органи прокуратури під час виконання функцій та реалізації своїх повноважень в період збройного конфлікту щодо здійснення впливу на злочинність (та окремі кримінальні правопорушення), її детермінанти, а також чинники, які впливають на формування особи злочинця, факторів впливу на віктимність жертви, а також здійснення заходів запобігання злочинності.

Обґрунтовано необхідність розробки та прийняття Загальнодержавної програми запобігання злочинності на період воєнного стану, яка б враховувала зміну особливості функціонування прокуратури та правоохоронних органів щодо кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах збройного конфлікту.

Доведена доцільність переймання позитивного досвіду європейських країн, які нормативно закріплюють кримінологічну діяльність органів прокуратури, зокрема їх обов'язок щодо встановлення причин та умов

кримінальних правопорушень, а також застосування заходів запобігання (Польща, Італія, Угорщина, Румунія, Чехія, Словенія).

Удосконалено аргументацію необхідності нормативного врегулювати питання конкретизації функцій прокурора з організації досудового розслідування, процесуального керівництва досудовим розслідуванням, нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування, з урахуванням пріоритетних напрямів протидії злочинності, а також розмежування процесуального статусу прокурора, керівника органу прокуратури та керівника органу досудового розслідування в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройним конфліктом.

Удосконалено основні вектори організації запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, основним з яких є планування діяльності, спрямованої на підвищення ефективності роботи, узгодженості заходів з регіональними прокуратурами та правоохоронними відомствами; визначення завдань для нижчестоящих прокуратур; координація діяльності правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності; обговорення проблемних питань дотримання законодавства, організації діяльності органів прокуратури проведення оперативних нарад з метою; аналіз статистичних даних про злочинність умовах воєнного стану та ін.

Розвинуто твердження про основні форми запобіжної діяльності органів прокуратури у формі координаційної діяльності: координаційних та спільні наради; спільні стабілізаційні заходи на де окупованих територіях; робочі зустрічі; спільні робочі групи; заслуховування стану запобігання злочинності; визначення основних напрямків діяльності правоохоронних органів; розробка пропозицій до вдосконалення запобіжної діяльності та ін.

Дістало подальшого розвитку твердження, що значення кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту полягає у здійсненні діяльності, спрямованої на запобігання злочинності, шляхом з'ясування криміногенних факторів злочинності,

вчинення дій щодо мінімізації їх негативного впливу та притягнення винних до передбаченої відповідальності.

Розвинуто наукову позицію щодо доцільності створення міжвідомчої Координаційної ради з питань реалізації політики запобігання (превенції) злочинності в умовах збройного конфлікту.

Розвинуто положення про необхідність підвищення ефективності запобіжна діяльність щодо воєнних злочинів проти довілля, а також депортацій, залучення до примусових робіт (зокрема осіб, які потрапили під окупацію, перебуваючи у виправних колоніях, відбуваючи покарання у виді позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі).

Доведено, що фундаментальне значення кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту полягає у здійсненні діяльності, спрямованої на запобігання злочинності, шляхом з'ясування криміногенних факторів злочинності, вчинення дій щодо мінімізації їх негативного впливу та притягнення винних до передбаченої відповідальності.

Констатовано, що законодавчо кримінологічні засади діяльності органів прокуратури не сформульовані, оскільки з переліку функцій прокурорів виключено положення щодо складання подання про усунення причин та умов кримінального правопорушення, хоча фактично, прокурор в процесі реалізації своїх повноважень, зокрема в ході процесуального керівництва досудовим розслідуванням, підтримання обвинувачення, представництва та нагляду з'ясовує криміногенні детермінанти. Саме кримінологічний аспект діяльності органів прокуратури дозволяє забезпечити належний захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства й держави від окремих суспільно-небезпечних посягань та злочинності в цілому.

Методологію кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту складають: 1) система принципів пізнання, що мають найвищу імперативність для дослідника; 2) наукові підходи, які визначають зміст, ракурс та стратегію наукового дослідження (діалектичний,

методологічний, антропологічний, аксіологічний, комплексний, цивілізаційний, системний, синергетичний); 3) методи (ті що витікають з філософського діалектичного методу; загально наукові, методи інших наук та конкретно наукові), які забезпечують отримання наукових знань по досліджуване явище правової дійсності. Всі ці елементи системи дозволяють досягти мети дослідження та з'ясувати сутність кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту.

Доведено, що слід доповнити ч.1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» п. 5 – «запобігання кримінальним правопорушенням». На сьогодні ні Закон України про прокуратуру», ні Кримінально-процесуальний кодекс України не містять вказівки на такі повноваження прокурора як запобігання злочинам, виявлення причин та умов їх скоєння, необхідність вжиття заходів щодо нейтралізації криміногенних детермінант, тощо. По суті, прокурор, здійснюючи нагляд зв дотриманням законності органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове розслідування у формі процесуального керівництва реалізує комплекс дій щодо запобігання кримінальних правопорушень під час кваліфікації кримінального правопорушення, вивчення матеріалів кримінального провадження, перевірки повноти та законності проведених процесуальних дій, всебічності та об'єктивності розслідування, підтримання державного обвинувачення в суді, оскарження судових рішень в порядку, передбаченому КПК України. Реалізується функція запобігання злочинності і під час реалізації повноважень щодо координації діяльності правоохоронних органів. Саме під час координаційних нарад заслуховується інформація щодо діяльності правоохоронних органів у протидії злочинності.

Юридично слід врегулювати питання конкретизації функцій прокурора з організації досудового розслідування, процесуального керівництва досудовим розслідуванням, нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування, з урахуванням пріоритетних напрямів протидії

злочинності, а також розмежування процесуального статусу прокурора, керівника органу прокуратури та керівника органу досудового розслідування

Акцентовано увагу на необхідності розробки та затвердження Загальнодержавної програми запобігання злочинності на період воєнного стану, яка б враховувала зміну особливості функціонування прокуратури та правоохоронних органів щодо кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах збройного конфлікту. На підставі Загальнодержавної програми запобігання злочинності мають прийматися регіональні програми, з урахуванням особливостей регіону, безпекової ситуації, а також рівня загострення збройного протистояння в конкретній місцевості.

Ключові слова: прокурор, збройний конфлікт, злочинність, воєнні злочини, збройна агресія, запобігання, кримінальні правопорушення.

SUMMARY

Kovalevskyi M.A. Criminological principles of activity of the prosecutor's office of Ukraine in the conditions of armed conflict. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences on the specialty 12.00.09 – criminal process and criminology; forensic examination; investigative activity. – Research Institute of Public Law; Dnipro State University of Internal Affairs, Kyiv, 2024.

The dissertation is dedicated to clarifying the criminological basis of the activity of the prosecutor's office of Ukraine in the conditions of armed conflict and formulating, on this basis, proposals for improving the legislation and the practice of its application.

In the work, for the first time, the criminological principles of the activity of the prosecutor's office in conditions of armed conflict are proposed to understand the basic principles, ideas that are guided by the prosecutor's office during the performance of functions and the exercise of their powers during the period of armed conflict with regard to the impact on crime (and certain criminal offenses), its determinants, as well as factors that influence the formation of the criminal's identity, factors influencing the victim's victimhood, as well as the implementation of crime prevention measures.

The need to develop and adopt the National Crime Prevention Program for the period of martial law, which would take into account the changes in the functioning of the prosecutor's office and law enforcement agencies regarding criminal offenses committed in armed conflict, is substantiated.

The expediency of adopting the positive experience of European countries, which normatively enshrine the criminological activity of prosecutor's offices, in particular their obligation to establish the causes and conditions of criminal offenses, as well as the application of prevention measures (Poland, Italy, Hungary, Romania, Czech Republic, Slovenia) has been proven.

The argumentation of the need to normatively regulate the issue of specification of the functions of the prosecutor in the organization of pre-trial investigation, procedural management of pre-trial investigation, supervision of compliance with laws by pre-trial investigation bodies, taking into account the priority areas of combating crime, as well as demarcation of the procedural status of the prosecutor, the head of the prosecution body and the head of the pre-trial investigation body in criminal proceedings regarding criminal offenses related to the armed conflict.

The main vectors of the organization of preventive activities of the prosecutor's office in conditions of armed conflict have been improved, the main of which is the planning of activities aimed at increasing the efficiency of work, coordination of measures with regional prosecutor's offices and law enforcement agencies; definition of tasks for subordinate prosecutors' offices; coordination of the activities of law enforcement agencies of the appropriate level in the field of combating crime; discussion of problematic issues of compliance with legislation, organization of activities of prosecutor's offices, holding operational meetings with the purpose; analysis of statistical data on crime under martial law conditions, etc.

The statement about the main forms of preventive activity of the prosecutor's office in the form of coordination activity is developed: coordination and joint meetings; joint stabilization measures in the occupied territories; working meetings; joint working groups; listening to the state of crime prevention; determination of the main areas of activity of law enforcement bodies; development of proposals to improve preventive activities, etc.

The statement that the importance of the criminological principles of the activities of the prosecutor's office in conditions of armed conflict consists in the implementation of activities aimed at preventing crime by finding out the criminogenic factors of crime, taking actions to minimize their negative impact and bringing the guilty to the prescribed responsibility.

A scientific position has been developed regarding the expediency of creating an interdepartmental Coordinating Council for the implementation of the crime prevention policy in conditions of armed conflict.

A provision has been developed on the need to increase the effectiveness of preventive activities regarding war crimes against the environment, as well as deportations, involvement in forced labor (in particular, persons who fell under the occupation, being in correctional colonies, serving a sentence of imprisonment for a certain period, life imprisonment) .

It has been proven that the fundamental importance of the criminological principles of the activities of the prosecutor's office in the conditions of armed conflict consists in the implementation of activities aimed at preventing crime by finding out the criminogenic factors of crime, taking actions to minimize their negative impact and bringing the guilty to the prescribed responsibility.

It has been established that the legislative criminological principles of the activities of the prosecutor's office are not formulated, since the list of functions of prosecutors excludes the provision regarding the preparation of a submission on the elimination of the causes and conditions of a criminal offense, although in fact, the prosecutor in the process of exercising his powers, in particular during the procedural management of the pre-trial investigation, maintaining the indictment , representation and supervision clarifies criminogenic determinants. It is the criminological aspect of the activities of the prosecutor's office that allows for the proper protection of human rights and freedoms, the general interests of society and the state against individual socially dangerous encroachments and crime in general.

The methodology of the criminological principles of the activity of the prosecutor's office in the conditions of an armed conflict consists of: 1) a system of principles of knowledge, which have the highest imperative for the researcher; 2) scientific approaches that determine the content, perspective and strategy of scientific research (dialectical, methodological, anthropological, axiological, complex, civilizational, systemic, synergistic); 3) methods (those stemming from

the philosophical dialectical method; generally scientific, methods of other sciences and specifically scientific) that ensure the acquisition of scientific knowledge on the investigated phenomenon of legal reality. All these elements of the system make it possible to achieve the goal of the study and clarify the essence of the criminological principles of the activities of the prosecutor's office in the conditions of armed conflict.

It has been proven that part 1 of Art. 2 of the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office", clause 5 - "prevention of criminal offences". To date, neither the Law of Ukraine on the Prosecutor's Office nor the Criminal Procedure Code of Ukraine contain instructions on such powers of the prosecutor as prevention of crimes, identification of the causes and conditions of their commission, the need to take measures to neutralize criminogenic determinants, etc. In essence, the prosecutor, supervising the observance of legality by the bodies conducting investigative activities, inquiries, pre-trial investigation in the form of procedural guidance, implements a set of actions to prevent criminal offenses during the qualification of a criminal offense, study of criminal proceedings materials, verification of the completeness and legality of the conducted procedural actions, comprehensiveness and objectivity of the investigation, support of the state prosecution in court, appeal of court decisions in accordance with the procedure provided for by the Criminal Procedure Code of Ukraine. The crime prevention function is also implemented during the exercise of powers to coordinate the activities of law enforcement agencies. It is during coordination meetings that information is heard about the activities of law enforcement agencies in combating crime.

It is necessary to legally regulate the issue of specifying the functions of the prosecutor in the organization of pre-trial investigation, procedural management of pre-trial investigation, supervision of compliance with laws by pre-trial investigation bodies, taking into account the priority areas of crime prevention, as well as demarcation of the procedural status of the prosecutor, the head of the prosecutor's office and the head of the pre-trial investigation body

Attention was focused on the need to develop and approve the National Crime Prevention Program for the period of martial law, which would take into account the changes in the functioning of the prosecutor's office and law enforcement agencies regarding criminal offenses committed in armed conflict. On the basis of the National Crime Prevention Program, regional programs should be adopted, taking into account the peculiarities of the region, the security situation, as well as the level of escalation of armed conflict in a specific area.

Key words: prosecutor, armed conflict, crime, war crimes, armed aggression, prevention, criminal offenses.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ковалевський М.А. Понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Юридична наука*. 2020. №3. Том 2. С. 123-128.

2. Ковалевський М.А. Правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 6(42). С. 290-294.

3. Ковалевський М.А. Запобігання кримінальним правопорушенням органами прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2. С. 188-191.

4. Ковалевський М.А. Організація запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. 567-571.

5. Ковалевський М.А. Стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 4. С. 188-193.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Ковалевський М.А. Основні напрямки взаємодії органів прокуратури України та Міжнародного кримінального суду в умовах збройного конфлікту України. Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 20–21 квітня 2023 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 121–123.

7. Ковалевський М.А. Сучасний стан запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, вчиненим в умовах збройного конфлікту. Реформування українського законодавства: проблемні питання та

шляхи їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 07–08 лютого 2024 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 71–73.

ЗМІСТ

ПЕРЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ16

ВСТУП17

**РОЗДІЛ 1 КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ
ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ26**

1.1. Стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту26

1.2. Понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту38

1.3. Методологія наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту53

**Висновки до розділу 1
.....69**

**РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ
ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ
ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ72**

2.1. Правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту72

2.2. Організація запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту90

**Висновки до розділу 2
.....109**

**РОЗДІЛ 3. ЗАПОБІЖНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В
УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ114**

3.1. Запобігання кримінальних правопорушень органами прокуратури в

умовах збройного конфлікту	114
3.2. Досвід зарубіжних країн у здійсненні кримінологічної діяльності органами прокуратури	141
Висновки до розділу	3
.....	163
ВИСНОВКИ	166
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	177
ДОДАТКИ	193

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АР Крим – Автономна республіка Крим

ВПО – внутрішньо перемішені особи

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

СНПК – сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом

ООН – Організація Об'єднаних Націй

РБ ООН – Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй

РС – Римський Статут

МКС – Міжнародний кримінальний суд

GREVIO – моніторинговий орган з дотримання вимог Стамбульської конвенції

ЄС – Європейський Союз

РФ – російська федерація

р. – рік

місц. - місяць

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Після початку та в ході збройної агресії російської федерації проти України органи сектору безпеки та оборони долають безпрецедентні виклики, на які необхідно швидко реагувати. Від швидкості, комплексності та якості реагування на виклики залежить стан забезпечення національної безпеки України, при цьому першочерговим завданням є забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також подальший розвиток демократичної держави, в якій панує верховенство права. Саме потенціал органів прокуратури має пріоритетне значення для забезпечення ключових аспектів демократичної держави, з урахуванням міжнародних стандартів щодо вдосконалення ціннісних орієнтацій, організаційної культури, структури управління та законодавчого регулювання діяльності правоохоронних органів, особливо з урахуванням потреб правозастосовної практики.

Стратегічними пріоритетами органів прокуратури є їх дієвість та ефективність як складової сектору безпеки та оборони, де вони забезпечують національну безпеку України, зокрема громадську безпеку й порядок, протидіють злочинності з урахуванням ключових цілей та відповідно до стандартів прав людини і основоположних свобод; послідовна кримінальна політика, головною у якій є запобігання злочинності, невідворотність відповідальності, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення інтересів потерпілого; оперативність кримінального провадження з дотриманням міжнародних стандартів та принципу верховенства права; система управління, орієнтована на результат відповідно до встановлених пріоритетів; комплексна цифрова трансформація, а також відкритість, прозорість, підзвітність і незалежність [42].

Функціонування компетентної системи органів прокуратури у складі сектору безпеки і оборони України стане передумовою стабільного розвитку держави та суспільства, а також забезпечить оперативний та ефективний

супротив та реагування на без пекові виклики, в яких опинилася Україна та її громадяни. Саме тому органи прокуратури є ключовою інституцією, яка залучена в процес запобігання злочинності в умовах збройного конфлікту. Кримінологічна діяльність органів прокуратури реалізується у формі кримінологічного нагляду за дотриманням органами досудового розслідування вимог законодавства щодо виявлення та усунення причин та умов, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення, а також під ж час безпосередньо кримінологічної діяльності прокурора.

Органи прокурати є головними суб'єктами координаційної діяльності запобігання злочинності, а також процесу застосуванням комплементарного принципу переслідування, за умовами міжнародні суди для переслідування за воєнні злочини мають комплементарний характер до національних судів, тобто виступають доповнення, а не заміщенням національної юрисдикції. Це дозволяє притягнути винних у вчиненні воєнних та міжнародних злочинів до відповідальності, і основний тягар цієї діяльності опинився саме на плечах органів прокуратури. Саме органи прокуратури є основною інституцією, яка займається накопичуванням доказів міжнародних злочинів, які вчиняє рф в Україні, а також комунікує та максимально співпрацює в Офісом прокурора Міжнародного кримінального суду з метою забезпечення притягнення до відповідальності винних у воєнних злочинах осіб, до відповідальності засобами національних органів розслідування, прокуратури і суду.

Органами прокуратури у 2023 р. зареєстровано 138 044 злочини, пов'язані з агресією рф та 119 071 воєнні злочини. Встановлено, що загинуло 11 673 цивільні особи, поранено 18 336 поранено; зафіксовано загибель 551 дітей і 1 368 поранених. За період збройного конфлікту прокурорами встановлено, що примусово переміщено та депортовано понад 19 500 українських дітей.

Розпочаті провадження стосовно вчинення воєнних злочинів за фактами знищення та пошкодження 141 035 об'єктів цивільної інфраструктури. Повідомлено про підозру 472 особам за вчинення воєнних злочинів (ст. 438

КК), направлено до суду акти щодо 314 осіб, засуджено 73 особи. По магістральній справі щодо злочину агресії повідомлено про підозру 684 особам, направлено до суду обвинувальні акти щодо 410 осіб, засуджено 138 осіб [100]. Важливим напрямком діяльності органів прокуратури є запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом. Зокрема зафіксовано 292 факти СНПК, з них сексуальне насильство вчинено щодо 103 чоловіків, 189 жінок, щодо 1 хлопця та щодо 14 дівчини. Найбільша кількість випадків вчинялась в Херсонській області (96), Донецькі області (75) та Київській області (57).

Проблеми протидії злочинності у контексті діяльності правоохоронних органів у своїх працях висвітлювали такі вітчизняні вчені: О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, В.С. Батиргарєєва, В.М. Бесчастний, Є.М. Блажівський, В.І. Борисов, А.А. Вознюк, Є.О. Гладкова, Б.М. Головкін, Н.О. Гуторова, В.К. Грищук, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, В.П. Ємельянов, М.В. Карчевський, І.В. Козич, Т.В. Корнякова, О.М. Костенко, І.М. Копотун, В.В. Кузнєцов, О.М. Литвинов, І.Б. Медицький, С.А. Мозоль, А.А. Музика, Ю.В. Орлов, Н.А. Орловська, Є.О. Письменський, В.М. Руфанова, В.В. Сокурєнко, О.О. Степанченко, Є.Л. Стрельцов, В.П. Тихий, В.О. Туляков, А.Є. Фоменко, П.Л. Фріс, С.О. Харитонов, П.В. Хряпінський, В.В. Шаблистий, В.І. Шакур, І.С. Яковець, Н.М. Ярмиш та багато інших.

Слід окремо виділити докторську дисертацію О.С. Іщука «Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України» (м. Харків, 2016 р.).

Дослідження зазначених та інших вчених заклали науковий фундамент для розуміння сутності процесу протидії та запобігання злочинності. В Україні дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту не проводилось.

Злочинність в умовах збройного конфлікту актуалізувалась після початку повномасштабного вторгнення. Особливого значення набуває дослідження ролі органів прокуратури в процесі реагування на виклики, які

виникли в процесі збройної агресії, оскільки саме органи прокуратури реалізують повноваження щодо захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

Визначені вище обставини обумовили необхідність вирішення наукового завдання у вигляді комплексного кримінологічного дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, та вироблення науково обґрунтованих заходів вдосконалення такої діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація спрямована на подальшу реалізацію положень Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII; Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008 року № 311/2008; рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06.05.2015 року «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні», введеним в дію Указом Президента України від 16.06.2015 р. № 341/2015; Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 (ціль 17); Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р (ціль 4); Стратегічного плану щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023-2025 роки, затвердженим Генеральним прокурором 15 вересня 2023 р.; Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, затвердженого Указом Президента України від 11.05.2023 № 73/2023.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є з'ясування кримінологічних засад діяльності органів прокуратури України в умовах

збройного конфлікту та формулювання, на цій основі, пропозицій з удосконалення законодавства та практики його застосування.

Для досягнення поставленої мети поставлено такі *завдання*:

- окреслити стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту;
- розкрити понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту;
- систематизувати методи наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту;
- дослідити правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту;
- висвітлити організацію запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту;
- з'ясувати стан та заходи запобігання кримінальних правопорушень органами прокуратури в умовах збройного конфлікту;
- проаналізувати досвід зарубіжних країн у здійсненні кримінологічної діяльності органами прокуратури;

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері правового регулювання діяльності держави в особливий період.

Предмет дослідження – кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту

Методи дослідження. Під час дослідження було використано різні загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання. Основним методом став *діалектичний* – використовувався для дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту у порівнянні зі звичайними умовами функціонування цього правоохоронного органу (підрозділи 1.1-1.3); *формально-логічний* використано для визначення ключових понять, пов'язаних із кримінологічними засадами діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, обґрунтування авторських пропозицій (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2); *системного аналізу* – для

визначення сутності кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту у порівнянні із досвідом діяльності прокуратури європейських країн щодо запобігання злочинності (підрозділи 1.2, 1.3, 3.1, 3.2); *догматичний* – під час формулювання пропозицій з вдосконалення кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту (підрозділи 2.1, 3.1); *статистичний* метод - для опрацювання емпіричної бази (підрозділи 2.2, 3.1) та ін.

Емпіричну основу дослідження становлять систематизовані дані державної та відомчої статистичної звітності за період збройного конфлікту; програмні рішення органів влади з питань протидії злочинності та запобігання злочинам; узагальнення результатів прокурорської, слідчої та судової діяльності в умовах збройного конфлікту; політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистичні матеріали Офісу Генерального прокурора України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної судової адміністрації та інших правоохоронних відомств України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним монографічним дослідженням в Україні, яке присвячене вирішенню теоретичних та прикладних проблем кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. У роботі сформульовано ряд нових наукових положень і висновків, зокрема:

вперше:

- запропоновано кримінологічними засадами діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту розуміти основоположні принципи, ідеї, якими керуються органи прокуратури під час виконання функцій та реалізації своїх повноважень в період збройного конфлікту щодо здійснення впливу на злочинність (та окремі кримінальні правопорушення), її детермінанти, а також чинники, які впливають на формування особи

злочинця, факторів впливу на віктимність жертви, а також здійснення заходів запобігання злочинності;

- обґрунтовано необхідність розробки та прийняття Загальнодержавної програми запобігання злочинності на період воєнного стану, яка б враховувала зміну особливості функціонування прокуратури та правоохоронних органів щодо кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах збройного конфлікту;

- доведена доцільність переймання позитивного досвіду європейських країн, які нормативно закріплюють кримінологічну діяльність органів прокуратури, зокрема їх обов'язок щодо встановлення причин та умов кримінальних правопорушень, а також застосування заходів запобігання (Польща, Італія, Угорщина, Румунія, Чехія, Словенія);

удосконалено:

- аргументацію необхідності нормативного врегулювати питання конкретизації функцій прокурора з організації досудового розслідування, процесуального керівництва досудовим розслідуванням, нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування, з урахуванням пріоритетних напрямів протидії злочинності, а також розмежування процесуального статусу прокурора, керівника органу прокуратури та керівника органу досудового розслідування в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройним конфліктом;

- основні вектори організації запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, основним з яких є планування діяльності, спрямованої на підвищення ефективності роботи, узгодженості заходів з регіональними прокуратурами та правоохоронними відомствами; визначення завдань для нижчестоящих прокуратур; координація діяльності правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності; обговорення проблемних питань дотримання законодавства, організації діяльності органів прокуратури проведення оперативних нарад з метою; аналіз статистичних даних про злочинність умовах воєнного стану та ін..

- основні форми запобіжної діяльності органів прокуратури у формі координаційної діяльності: координаційних та спільні наради; спільні стабілізаційні заходи на де окупованих територіях; робочі зустрічі; спільні робочі групи; заслуховування стану запобігання злочинності; визначення основних напрямків діяльності правоохоронних органів; розробка пропозицій до вдосконалення запобіжної діяльності та ін..

дістало подальшого розвитку

- твердження, що значення кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту полягає у здійсненні діяльності, спрямованої на запобігання злочинності, шляхом з'ясування криміногенних факторів злочинності, вчинення дій щодо мінімізації їх негативного впливу та притягнення винних до передбаченої відповідальності;

- пропозиція, щодо доповнення ч.1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» п. 5 – «запобігання кримінальним правопорушенням»;

- наукова позиція щодо доцільності створення міжвідомчої Координаційної ради з питань реалізації політики запобігання (превенції) злочинності в умовах збройного конфлікту;

- положення про необхідність підвищення ефективності запобіжної діяльності щодо воєнних злочинів проти довікля, а також депортацій, залучення до примусових робіт (зокрема осіб, які потрапили під окупацію, перебуваючи у виправних колоніях, відбуваючи покарання у виді позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

- *правотворчості* – для вдосконалення законодавства нормативного закріплення засад кримінологічної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту;

- *правозастосовчій діяльності* – для підвищення ефективності кримінологічної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту;

- *освітньому процесі* – положення та висновки дисертації можуть бути використані при викладанні навчальних дисципліни «Запобігання кримінальним правопорушенням Національною поліцією» «Актуальні проблеми кримінології» та ін..

- *науково-дослідній роботі* – для подальших досліджень у кримінологічній галузі, зокрема щодо дослідження детермінант злочинності в умовах збройного конфлікту, заходів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, обумовленим збройною агресією.

Апробація матеріалів дисертації. Положення дисертації, що складають наукову новизну та висновки практичного характеру, апробовано під час виступу на міжнародних науково-практичних конференціях: «Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.); «Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 07–08 лютого 2024 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано сім праць, чотири статті у виданнях включених до переліку наукових фахових видань України, одна стаття у періодичному науковому виданні іншої держави за профілем дисертації, дві тези доповідей.

Структура та обсяг роботи обумовлена метою, завданнями та предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів, висновків списку використаних джерел та додатку. Повний обсяг дисертації – 194 сторінки, з яких: 160 – основний текст, 2 – додатки, 19 – список використаних джерел (158 найменувань).

РОЗДІЛ 1

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

1.1. Стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту

Якісне дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури не можливо без послідовного та ґрунтованого звернення до наукового надбання попередників. Ознайомлення з науковими здобутками інших вчених надає можливість побачити наукове забезпечення кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту з метою виявлення основних проблем у цій сфері, які залишились поза увагою дослідників. Встановлені прогалини дозволять вчасно та якісно відреагувати, що забезпечить покращення кримінологічних повноважень органів прокуратури в умовах конфлікту.

Останніми роками наукове товариство все більше уваги приділяє можливостям кримінологічної науки. Раніше криміналісти не надавали вагомому значення кримінології та її можливостям щодо протидії злочинності. Однак, сьогодні, все більше дослідників присвячують свої наукові роботи кримінологічним аспектам протидії злочинності, особливостям кримінологічної діяльності різних суб'єктів запобігання, розуміючи про скритий потенціал даної галузі знань.

Аналіз затверджених тем дисертаційних досліджень зі спеціальності 12.00 (юридичні науки), свідчить, що у 2020 р. всього затверджено 883 теми дисертації, з них 1,1 % (11 робіт) присвячені дослідженню різних аспектів діяльності органів прокуратури і лише 3 теми стосується проблематики злочинності в умовах збройного конфлікту (воєнного стану). У 2021 р. затверджено 996 тем дисертацій з них 1 % (10 робіт) присвячені дослідженню

різних аспектів діяльності органів прокуратури і лише 2 теми стосується проблематики злочинності в умовах збройного конфлікту (воєнного стану). У 2022 р. затверджено 1385 тем дисертацій, з них 0,9 % (13 робіт) присвячені дослідженню різних аспектів діяльності органів прокуратури і лише 3 теми стосується проблематики злочинності в умовах збройного конфлікту (воєнного стану). При цьому, жодної теми дисертації, в якій би досліджувалась діяльність прокуратури в умовах збройного конфлікту за період 2020-2022 років затверджено не було.

За останні три роки (2020-2022 рр.) адміністративні, кримінально-правові, кримінально-процесуальні аспекти діяльності органів прокуратури в мирний час досліджують Севідова О.В., Фокін, Казаченко А.О., Немчинов Є.С., Химченко О.С. Цисаренко О.О., Черневий В.Ю., Поплавська А.В., Катуніна А.В., Чорний Д.М., Адамів Ю.А. Ломакіна–Невідома О.А., Заяц В.Ю., Корнюшенко С.С., Коренева К.В., Волочій С.О., Петренко С.В., Тішин М.В., Колот Н.М., Мельничук В.О., Луб В.О., Бібікова М.О., Вишневецький С.А., Щербак К.В., Нестеренко Д.С., Корнюшенко С.С., Михайлюк К.К., Копилов Є.В., Столяр І.М., Поплавська А.В., Ляховченко І.А., Бондаренко Є.Є., Колесніченко О.В., Когут І.А. та ін..

В зазначений період затверджено незначна кількість тем, об'єктом яких є злочинність умовах збройного конфлікту: Анісімова А.О. «Правове регулювання відшкодування шкоди, завданої майну фізичних осіб внаслідок збройного конфлікту на сході України» (2020); Мороз А.В. «Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії втягненню неповнолітніх до участі в збройних конфліктах» (2020), Луценко Ю.В. «Кримінально-правове забезпечення державної безпеки України у воєнній сфері» (2020); Івженко Д.А. «Конституційно-правове регулювання в умовах збройних конфліктів» (2021); Гринько С.В. «Проблеми правової охорони довкілля на територіях, що зазнали впливу збройних конфліктів» (2021); Джаврук І.Д. «Кримінологічна характеристика та запобігання сексуальному

насилльству, пов'язаному зі збройним конфліктом в Україні», Ялі А.Г. «Дитина як жертва торгівлі людьми в умовах збройного конфлікту», Капча В.В. «Кримінологічна характеристика та запобігання виправдовуванню, визнанню правомірною, запереченню збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікації її учасників» (2022), Чехунов М.В. «Кримінологічна характеристика та запобігання виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» (2022), Нирка І.Б. «Протидія оперативними підрозділами Національної поліції України торгівлі людьми з метою використання в збройних конфліктах» (2022), Бондар С.В. «Національно-визвольний рух як сторона збройного конфлікту» (2022), Хромченко К.А. «Репарації дітям-жертвам збройних конфліктів у рамках перехідного правосуддя» (2022).

Очевидно, що після початку повномасштабного вторгнення кількість дисертаційних робіт зросла, хоча в структурі загальної кількості робіт відсоток робіт цієї тематики змінився в незначній мірі.

Для забезпечення комплексного підходу до з'ясування сучасного стану наукової розробленості, наявні наукові роботи, дотичні до предмету дослідження диференціюємо та три групи:

1. Наукові роботи, присвячені з'ясуванню сутності кримінологічної діяльності, її особливостям та різновидам.
2. Наукові дослідження, в яких досліджено кримінологічні засади діяльності окремих суб'єктів.
3. Наукові роботи, присвячені дослідженню кримінальних правопорушень, вчинених в умовах збройного конфлікту.

До *першої групи* можемо віднести напрацювання В. Давиденко, яка зазначає, що кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства у широкому значенні охоплює роботу учасників кримінального процесу, проведену ними з метою попередження злочинів, виявлення його причин та умов, правове виховання громадян тощо. Вузьке значення передбачає

діяльність суб'єктів кримінального судочинства щодо виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочину. Дослідниця робить висновок, що кримінологічна діяльність передбачає наступні заходи: 1) виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину, та вживати заходів для їх усунення (є сутністю кримінологічної діяльності слідчого під час розслідування злочину); 2) нагляд за виконанням вимог закону про виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів, а також безпосередня робота щодо виявлення причин та умов вчиненого злочину в межах судового розгляду кримінальної справи (є завданнями кримінологічної діяльності прокурора, що здійснюється у кримінальному судочинстві на всіх стадіях кримінального процесу); 3) заявляти клопотання на досудовому слідстві з приводу виявлення обставин, що сприяли вчиненню злочину; самостійні дії, що безпосередньо спрямовані на виявлення причин та умов злочину (форми кримінологічної діяльності адвоката, що є обов'язковими у разі коли, причини й умови вчиненого злочину постають обставинами, які пом'якшують або виключають кримінальну відповідальність особи, якій інкримінується даний злочин); 4) процесуальне керівництво судовим розглядом, у процесі якого з-поміж інших досліджуються і обставинами, що сприяли вчиненню злочину; функція судового контролю за законністю досудового слідства (кримінологічна робота суду) [25].

Подібна точка зору висловлена колективом авторів у складі В.Л. Давиденко, О.О. Титаренка, М.Л. Давиденка та О.М. Литвинова, які дійшли висновку, що кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства полягає у виявленні та усуненні криміногенних детермінант, що здійснюється під час розслідування кримінальних справ та пов'язана зі збиранням доказів [24, с. 42]. Тобто, праники ототожнюють феномен змістовної сторони кримінологічної діяльності ототожнюють зі змістом кримінологічної профілактики, адже в обох випадках мова йде про усунення факторів, які детермінують злочинність.

Більш широкий підхід висловлює у своїй публікації Ю.М. Канібер, який зауважує, що найбільш повному розумінні, кримінологічна діяльність – це система різноманітних за формою і напрямками дій громадян та колективних суб'єктів суспільного життя, що спрямовані на досягнення двоєдиної мети – надбання наукового знання про злочинність та інші, безпосередньо пов'язані з нею об'єкти, що охоплюються кримінологічним інтересом, і спираючись на ці знання ефективно впливати на злочинність засобами запобігання, знижуючи інтенсивність процесів детермінації, змінюючи якісні і кількісні показники злочинності до компромісно прийняттого суспільством стану. У вузькому, більш прикладному розумінні, кримінологічна діяльність являє собою систему дій переважно спеціалізованих суб'єктів, яка підпорядкована меті протидії злочинності профілактичними засобами та засобами запобігання злочинності [36].

Горбачевський В.Я. наголошує, що кримінологічна діяльність являє собою рід занять, пов'язаний з вивченням злочинності, її детермінант, засобів попереджувального впливу на них, розроблення науково обґрунтованих рекомендацій у сфері запобігання злочинам. Вченим звертається увага на те, що ця діяльність має перехідні межі з попереджувальною (запобіжною) діяльністю, «надаючи» останній перед плановий матеріал (кримінологічний прогноз) і науково обґрунтовані рекомендації [113, с. 338-339].

У своїй монографічній роботі Фоменко А.Є. стверджує, що кримінологічною діяльністю охоплюються не тільки дії уповноважених суб'єктів, пов'язані з виявленням та усуненням причин і умов, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення, але й дії наглядового, контрольного та управлінського характеру, що обумовлюється статусом окремого суб'єкта такої діяльності. Кримінологічна діяльність, може набувати форм аналітичної діяльності, пов'язаної зі злочинністю, так і профілактичної. При цьому вчений наголошує, що вона повинна здійснюватися виключно спеціально підготовленими фахівцями [136, с. 13-14].

На думку Мельничук Т.В. для здійснення кримінологічної діяльності суб'єкти повинні бути наділені кримінологічними компетентностями. Так, під кримінологічними компетентностями дослідниця пропонує розуміти систему знань, навичок та умінь в галузі теоретичної та практичної кримінології, а також здатність їх результативно застосувати у професійній діяльності для вирішення конкретних завдань превентивно-безпекового змісту та надання правової та/або кримінологічної оцінки діям чи подіям.

На переконання дослідниці, важливими кримінологічними компетентностями є: 1) моніторинг злочинності¹ із застосуванням навичок кримінального аналізу, використанням новітніх технологій, методик «data mining» для з'ясування стану злочинності, правильного розуміння та застосування кримінологічних показників злочинності, встановлення системних, зокрема неочевидних, взаємозв'язків між окремими кримінальними елементами та некримінальною інфраструктурою, що використовується у злочинних схемах; 2) кримінологічна ідентифікація, класифікація, типологізація злочинців і злочинів, а також складання кримінологічних профілів територіальних одиниць або галузей управління/господарювання; 3) інтегрований кримінологічний аналіз причин та умов злочинності на макрорівні; 4) кримінологічне прогнозування, планування та програмування; 5) кризовий кримінологічний менеджмент; 6) правова та кримінологічна оцінка окремих дій та подій, в тому числі причин та умов їх виникнення, можливостей превентивного впливу, визначення виду та міри відповідальності на індивідуальному рівні; 7) аналіз віктимології злочину, визначення необхідних засобів щодо захисту та поновлення порушених прав; 8) кримінологічний аналіз наслідків злочину, визначення видів та розмірів завданої шкоди та можливостей її відшкодування; 9) навички подання кримінологічно-значимої інформації, оцінки її впливу на суспільні настрої; підготовка прес-релізів в межах своєї компетенції для офіційних виступів чи публікацій; 10) кримінологічна експертиза документів (нормативно-правових актів); 11) розробка та застосування кримінологічних

критеріїв оцінки ефективності роботи, економічного та ресурсного забезпечення діяльності; 12) узагальнення загроз кримінологічної безпеки, виявлення організаційно правових проблем її забезпечення, та пошук шляхів вирішення [70, с. 381- 382].

Поряд кримінологічною діяльністю в науковій літературі досліджуються різні аспекти кримінологічного забезпечення. Так, Бесчастний В.М. під кримінологічним забезпеченням пропонує розуміти допоміжну до протидії злочинності діяльність у вигляді створення сприятливих умов для здійснення відповідними суб'єктами (державними, недержавними органами та установами, громадськими формуваннями і окремими громадянами) впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до певного рівня [5]. Тобто, вчений вважає, що основний зміст такої діяльності полягає у створенні та підтриманні сприятливих умов для діяльності суб'єктів протидії злочинності, а значення – у можливості ефективно впливати на неї. Вчений вважає, що організаційне забезпечення протидії злочинності слід розглядати у таких аспектах: 1) як цілеспрямовану діяльність з організації процесу протидії злочинності, який складається із системи різнорідних заходів, що здійснюються у визначених формах, та із застосуванням спеціальних методів; складниками такої багатоаспектної діяльності є її мета, суб'єкти та об'єкти, принципи, форми й методи її реалізації; 2) як результат такої діяльності, який виражається у створенні впорядкованої та взаємоузгодженої системи суб'єктів протидії злочинності (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань і окремих громадян), функціонування яких зумовлено досягненням спільної мети [5, с. 167].

Досліджуючи кримінологічне планування як різновид кримінологічної діяльності І. Даньшин зазначає, що воно являє собою діяльність представницьких органів влади по розробленню цілей, завдань і заходів для подолання злочинності, шляхів, напрямів і засобів вирішення цих завдань, їх

нормативного, інформаційного, методичного, ресурсного забезпечення на певний проміжок часу. Воно виражається в розробленні та впровадженні системи заходів, спрямованих на розвиток позитивних тенденцій, що виключають, нейтралізують можливість антисуспільної поведінки з боку окремих осіб, які створюють у країні або окремих її регіонах таку обстановку, що ускладнювала б, перешкоджала вчиненню злочинів.

На переконання вченого, кримінологічне планування, складають наступні етапи: а) організаційно-підготовчий етап (визначення основних завдань майбутньої роботи, встановлення строків її виконання, створення робочої групи виконавців, розподіл обов'язків між ними, джерела матеріально-технічного забезпечення); б) інформаційно-аналітичний етап (аналіз кількісно-якісних показників злочинності, вивчення особи злочинців, ознайомлення зі станом попередження злочинів і правопорушень на окремих об'єктах та соціально-економічними умовами на них); в) розробка змісту планованого документа; г) виконання запланованих заходів; г) оцінка одержаних результатів [26, с. 146].

Дослідивши кримінологічну діяльність Національної поліції України А.Є. Фоменко зазначає, що остання відіграє ключову роль в забезпеченні національної безпеки в аспекті нейтралізації внутрішніх загроз життєво важливим інтересам людини, суспільства та держави. Автор зазначає, що функції кримінологічної діяльності Національної поліції виступають визначальними напрямками її впливу на різні соціально-правові явища [126, с. 34].

Досліджуючи органи місцевого самоврядування як суб'єктів кримінологічної діяльності Шаруйко О.П. вважає, що кримінологічну діяльність можуть здійснювати не лише спеціальні суб'єкти. Дослідниця переконана, що органи місцевого самоврядування є активними учасниками кримінологічної діяльності і вони можуть використовувати методи переконання, контролю, примусу, економічної, соціальної допомоги [141, с. 5].

Носач А.В. досліджуючи кримінологічне забезпечення захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України, доходить висновків що злочини проти державного суверенітету і територіальної цілісності України характеризуються певним рівнем, несприятливою динамікою та специфічною структурою. Реальний стан кримінальної загрози в умовах військової агресії проти України з боку рф характеризується подальшою тенденцією до інтенсифікації, що зумовлено численними факторами різної природи та генези. Автор констатовано, що стан розвитку країни не на належному рівні забезпечити територіальну цілісність та недоторканості. Наслідком чого є збройна агресія, анексія, сепаратизм [73].

Отже, вітчизняними науковцями досліджувалися різні аспекти кримінологічної діяльності національної поліції, органів прокуратури, ДБР, судово-експертних установ, органів кримінального судочинства. В кожному з досліджень наголошується на важливості та значущості можливостей кримінологічної науки щодо протидії злочинності.

Переходячи до характеристики досліджень *третьої* групи відмітимо, що завершених наукових розробок, присвячених дослідженням злочинності в умовах воєнного стану, а також діяльності органів прокуратури в умовах воєнного стану зовсім не багато. Певним чином це пояснюється тим, що активна фаза збройного вторгнення ще триває, що впливає як на складнощі накопичення емпіричного матеріалу, так і на зниження дослідницької активності в наукових колах.

Так, Орлов Ю.В. в монографії «Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри», окрім розкриття проблем кримінально-правової кваліфікації злочинів, проти людяності в контексті війни, дослідив війну через кримінологічну оптику. Автором з'ясовано тенденції змін криміногенної обстановки в умовах війни, охарактеризовано систему протидії злочинності, а також визначені криміногенні ризики перехідного правосуддя. Вчений виділяє чотири сфери застосування кримінального законодавства: кримінально-правова

кваліфікація артилерійських обстрілів, мінування, заподіяння смерті людині, інших діянь фізично затриманих представників держави-агресора. Не мають однозначного вирішення питання щодо кваліфікації згвалтувань і сексуального насильства, пов'язаного з війною (щодо цивільних осіб, щодо військовополонених). Є малодослідженими факти воєнних злочинів проти довілля, а також депортацій, залучення до примусових робіт (зокрема осіб, які потрапили під окупацію, перебуваючи у виправних колоніях, відбуваючи покарання у виді позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі) тощо [78].

Копилов Е.В. досліджуючи прокурорський нагляд за здійсненням оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національної поліції України в умовах воєнного стану, зазначає, що діючими нормативними актами не передбачено дієвого та сучасного механізму усунення недоліків під час організації та проведення спільних розробок для різних суб'єктів оперативно-розшукової діяльності. Автор пропонує створити в Офісі Генерального прокурора захищеного реєстру оперативно-розшукових справ, який надав би прокуратурі можливість стати гарантом дотримання положень законодавства, запобігти проведенню оперативно-розшукових заходів стосовно однієї особи різними підрозділами, що здійснюють ОРД, а також контролювати терміни її проведення [54, с. 415].

Аналіз Переліку затверджених, після початку повномасштабного вторгнення тем дисертаційних досліджень свідчить, про зростання уваги до тематики злочинності. Однак, у 2022 р. досліджень, присвячених кримінологічній діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту затверджено не було. Поряд з цим, викликають науковий інтерес затверджена у 2022 р. дисертація Банник О. С. «Міжнародно-правове співробітництво Офісу Генерального прокурора в умовах агресії Російської Федерації проти України» та Костевич І. В. «Взаємодія Служби безпеки України з органами державної влади та місцевого самоврядування в умовах воєнного стану: теоретично-правові засади та практика реалізації» [82]. В

публікаціях Мельниченко І.Д. [69; 158] акцентується увага на ключовій ролі органів прокуратури щодо запобігання сексуальному насильству, пов'язаному зі збройним конфліктом, напрямкам взаємодії прокуратури з поліцією, іншими правоохоронними органами та міжнародними установами.

В наукових статтях активізувалась тематика протидії злочинності в умовах воєнного стану. Так, О.М. Литвинов у науковій статті досліджує роль та функції Збройних Сил України як суб'єкту протидії злочинності. Зазначається, що останніми роками функції та завдання Збройних Сил України зазнали значних трансформацій. Функції Збройних Сил України були доповнені відсіччю та стримуванням збройної агресії проти України, захистом критичної інфраструктури, проведенням військових інформаційно-психологічних операцій, боротьбою з тероризмом і піратством та інше. Розширені повноваження ЗСУ і у кіберпросторі, що зумовлено необхідністю протидіяти кібератакам з боку противника [64].

Досліджуючи механізм забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану, Давиденко П.О. наголошує, що одним з інститутів забезпечення та охорони прав і свобод людини в умовах воєнного стану є прокуратура України. Потенціал прокуратури реалізується як під час досудового розслідування, так і в процесі реалізації прав засуджених на помилування та амністію [24].

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене відмітимо, що оскільки органи прокуратури є важливою ланкою правоохоронної сфери, то їм іманентно властива функція протидії злочинності, яка реалізується у формі диференційованих заходів на спеціально-кримінологічному рівні. Саме тому кримінологічні засади органів прокуратури перебувають у фокусі уваги вітчизняних дослідників. Поряд з цим, можемо зробити такі висновки:

1. До цього часу не проводилась оцінка стану науково розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту.

2. Проблематика кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту окремо не досліджувалась та не виступала об'єктом наукових досліджень. Це свідчить про необхідність наукових розробок діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту.

3. На науково-теоретичному рівні до цього часу не виокремлено як окремий вид кримінологічну діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. Проте кримінологічна діяльність органів прокуратури виступала об'єктом наукових розробок вітчизняних дослідників.

4. Не розробленими є концептуальні кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту на різних рівнях запобігання злочинності.

5. Комплексні монографічні дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту відсутні. Жодної теми дисертацій не закріплено та відсутні публікації з цієї тематики.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту

Під час дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту важливим є з'ясування сутності та значення таких категорій, як «діяльність органів прокуратури», «кримінологічні засади», «кримінологічні засади», «злочинність», «збройний конфлікт», «злочинність в умовах збройного конфлікту» тощо. Це пов'язано з тим, що процес пізнання будь-якого явища потребує використання певного понятійно-категоріального інструментарію. Правильне формулювання теоретичних понять є необхідним в ході теоретичної інтерпретації результатів проведеного кримінологічного дослідження. Поряд з цим упорядкована система знань дозволяє упорядкувати та структурувати сферу соціальної дійсності, пов'язану з ідентифікацією проблем протидії злочинності, виокремлення ефективних засобів стримування злочинності, а також сприяння активізації подальшої пізнавальної активності науковців.

Сучасна кримінологічна наука досліджує процес формування нового світогляду, сучасних уявлень про соціальну взаємодію, складно організовані динамічні системи. В подальшому, на базі кримінології відбуватиметься синтез галузевих знань про злочинність, форми і методи боротьби з нею. Розроблятимуться нові засоби та інструменти превентивного впливу на злочинність, а також засоби захисту людей і майна від злочинних посягань. Слушно зазначає Б. Головкін, що в епоху нестабільного розвитку неминучим є міжгалузева інтеграція знань про онтологію і феноменологію злочинності. На розвиток фундаментальної та прикладної кримінології безпосередній вплив здійснюють стан і тенденції поширення злочинності в Україні і світі [18, с. 168]. Наголошує на необхідності осучаснення кримінологічної науки і Орлов Ю.В. Вчений переконаний, що перегляд гносеологічних засад кримінології є вимога часу [80, с. 144].

Оскільки об'єктом кримінологічного пізнання є сукупність суспільних відносин, пов'язаних зі злочинністю та протидією злочинності, зупинимось на існуючих наукових поглядах на природу та поняття злочинності.

Відповідно до правового підходу, злочинність розглядається як збірне поняття та утворюється з сукупності кримінальних правопорушень. Тобто злочинність розглядається як сукупність кримінальних правопорушень одного або кількох видів, що мають масовий характер і закономірно повторюються в країні або окремому регіоні протягом певного періоду часу. Це поняття стало результатом кримінологічного аналізу злочинності.

На переконання Шакуна В., злочинність – це невід'ємна складова взаємовідносин людей, що супроводжує суспільство на всіх етапах його розвитку та відображає поведінку окремих індивідів, яку інші члени суспільства сприймають як кримінальні правопорушення [140, с. 158].

Усталеною в кримінологічній науці та практиці є позиція, що термін «злочинність» позначає сукупність злочинів одного або кількох видів, що мають масовий характер і закономірно повторюються у країні або в окремому регіоні протягом певного періоду часу [2; 79].

Оскільки злочинність, будучи явищем соціальної дійсності, вона дзеркально відображає процеси, які відбуваються в суспільстві в певний історичний відрізок часу. Саме злочинність акумулює в собі вплив всіх процесів, явищ, яке найяскравіше реагує на події сьогодення. Навіть не заглиблюючись в аналіз статистичних даних зрозуміло, що наявність повномасштабного вторгнення не могло не вплинути на рівень, структуру, динаміку та характер злочинності, а також зміну специфіки та трансформацію підходів до діяльності органів, які вживають заходів щодо запобігання та протидії злочинності.

Події сьогодення, збройна агресія та повномасштабне вторгнення вимагає з'ясування саме кримінологічних засад діяльності прокуратури як одного з найважливіших суб'єктів протидії злочинності. Адже кримінологія являє собою систему знань про злочинність та її прояви, а також діяльність у

сфері протидії злочинності. Змістом кримінологічної науки, як зауважує правник, є дослідження й оцінка злочинності, тенденцій і закономірностей її утворення, функціонування, розвитку, а також використання цих знань під час розробки комплексу заходів та практичних рекомендацій щодо протидії злочинності [17, с. 60]. В продовження думки доцільним є твердження В.А. Тулякова щодо того, що не менш важливими в умовах сучасності є проблема теорії причин злочинності і предмету кримінології, проблема поводження зі злочинцями і жертвами, відновлення в правах суб'єктів кримінально-правових відносин, які з огляду на низку причин не знайшли свого повного відображення в сучасній догматичній частині кримінологічного вчення. Виходячи з цього, кримінологія як наука має являти собою вчення про вчинення злочинів у їх взаємозв'язку зі зловживанням правом і правомірною поведінкою, заходах соціального контролю за злочинами та злочинністю, реабілітації і поводження зі злочинцями та їх жертвами [130, с. 75].

О.М. Бесчастний трактує кримінологічне забезпечення як створення умов, унаслідок яких має настати сприятлива для діяльності суб'єктів протидії злочинності ситуація або їх множина. Тобто, воно являє собою допоміжну діяльність у вигляді створення сприятливих умов для здійснення відповідними суб'єктами (державними, недержавними органами та установами, громадськими формуваннями та окремими громадянами) впливу на злочинність із метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до певного рівня» [4, с. 12].

Колодяжний М.Г. вважає, що зміст такого забезпечення складають ще й заходи загальносоціальної спрямованості [48, с. 116]. На думку вченого, кримінологічне забезпечення містить три складові: 1) науково-методологічна (теоретична); 2) методична; 3) практична. Методична складова кримінологічного забезпечення включає здійснення кримінологічних досліджень щодо розробки заходів запобігання, з'ясування актуальних

показників злочинності, у тому числі і віктимізації населення. Практичний напрям кримінологічного забезпечення передбачає застосування гуманної моделі впливу на злочинність, яка складається зі стратегій запобігання: community policing (участь громадськості); зменшення можливостей для вчинення злочинів; втручання у кризові ситуації ; надання допомоги жертвам злочинів [48, с. 117; 4].

Важливо відмітити, що кримінологічне забезпечення запобіжної діяльності на сьогодні не має недостатнього наукового обґрунтування й опрацювання. Не достатньо розробленою є і дефініція «кримінологічне забезпечення». Як зауважує А. В. Коваленко, загальноприйнятого підходу до розуміння поняття «кримінологічне забезпечення правопорядку» наукою наразі не вироблено взагалі, що не може негативно не позначитися на якості юридичних досліджень, а розкриття його сутності сприятиме більш чіткому формулюванню понятійно-категоріального апарату наук кримінального циклу і коректному його використанню [47, с. 177].

Дослідження юридичних джерел свідчить про досить поширену практику використання цього терміну. Так, під «забезпеченням виконання зобов'язань» розуміється передбачені законом або договором спеціальні заходи, спрямовані на додаткове стимулювання належного виконання зобов'язань боржником. Під терміном «забезпеченням доказів» – вжиття судом термінових заходів щодо закріплення у визначеному законодавством процесуальному порядку фактичних даних для використання при розгляді цивільних справ. Під терміном «забезпеченням позову» – застосування судом, у провадженні якого знаходиться справа, заходів щодо матеріально-правових інтересів позивача, які гарантують за цим позовом реальне виконання позовного рішення [147, с. 444–445].

К. В. Степаненко зазначає, що «відмінність в аналізі термінології змістовного елемента, а також просте використання в тексті поняття «забезпечення» вказує про відсутність єдиного його формулювання і актуальність його розробки в сучасній юридичній літературі» [124, с. 33–34],

а також зауважує, що «аналіз законодавства України дозволяє зробити висновок, не набагато чим відмінний від попереднього, – поняття «забезпечення» використовується часто, однак його розуміння, здебільшого, домислюється тими, хто користується законом» [124, с. 172].

С. В. Якімова вважає, що кримінологічне забезпечення (супровід) оперативно-розшукової діяльності, будучи звуженою та специфічною формою правоохоронної діяльності, становить собою комплексне використання кримінологічних засобів з метою покращення реалізації завдань оперативно-розшукової діяльності; кримінологічні засоби можна використати в площині інформаційно-аналітичного забезпечення, з огляду на можливість одержання, узагальнення й використання нової додаткової інформації щодо злочинів та осіб, які їх вчинили, яка в подальшому буде використана для виявлення, розкриття та запобігання злочинам» [149, с. 568].

Литвинов О.М. зауважує, що кримінологічне забезпечення являє собою цілеспрямовану діяльність з організації процесу протидії злочинності, який складається із системи різнорідних заходів, що здійснюються у певних формах та із застосуванням спеціальних методів; складовими такої багатоаспектної діяльності є її мета, суб'єкти й об'єкти, принципи, форми й методи її реалізації. Результат такої діяльності виражається у створенні впорядкованої та взаємоузгодженої системи суб'єктів протидії злочинності (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), функціонування яких обумовлюється досягненням спільної мети [61, с. 195]. Схожою є позиція Б. М. Головкина, який вважає, що «кримінологічне забезпечення безпеки від злочинних посягань є засобом реалізації запобіжної функції правової демократичної держави» [17, с. 65].

Досліджуючи кримінологічне забезпечення поліцейської діяльності, А.В. Коваленко наголошує, що ним є «стратегічна, концептуальна діяльність із забезпечення профілактики, випередження, обмеження, усунення злочинності, захисту від неї, відвернення й припинення злочинів тощо

завдяки аналізу зібраної інформації, використання кримінологічного прогнозування та планування» [46, с. 178].

Отже, наведені вище підходи хоча і по різному формулюють зміст кримінологічного забезпечення, однак ключовою ідеєю кожного визначення є те, що це діяльність, спрямована на здійснення впливу на злочинність, зокрема запобігання та протидія їй, шляхом виявлення та нейтралізації чинників, які обумовлюють злочинність.

Щодо змісту кримінологічних засад діяльності, то відповідно до тлумачного словника, засади це основи чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь [120]. Юридичний словник трактує поняття «засади» у контексті терміну «принципи». Принципи від лат. *principium* – начало, основа) в юридичній літературі визначають як «основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значимістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього та міжнародного права...» [147, с.110].

Наука конституційного права розкриває зміст категорії «засади» через призму забезпечення конституційного ладу, тому розглянемо засади через лінзи засад конституційного ладу. Такими засадами є соціально-моральні установки і політико-правові правила розумної та справедливої організації суспільства, які обов'язково мають перебувати під захистом держави.

Конституційні засади закріплюють: 1) керівні, основні принципи для суб'єктів конституційного права; 2) базові цінності, на які суспільство орієнтується у розвитку конституційного ладу; 3) конституційно-правові норми та інститути, через які ці принципи та цінності дістають свого обґрунтування. Виходячи з цього конституційні засади – це система конституційно закріплених принципів, що визначають зміст конституційного ладу [51, с.60].

Виходячи з предмету кримінологічної науки та змісту категорії «засади», під кримінологічними засадами пропонуємо розуміти засади (принципи), які відображають сутність кримінологічної діяльності щодо

впливу на закономірності злочинності, її проявів та наслідків; детермінації злочинності, причин та умов окремих видів злочинів; формування особи злочинця і жертви злочину як соціальних типів, їх поведінки, зв'язків та відносин; програмування та здійснення запобігання злочинності.

Оскільки кримінологія вивчає злочинність, а злочинність є явищем мінливим, відповідно і предмет цієї науки може змінюватися відповідно до потреб сьогодення. Події в Україні, починаючи з 2014 р., а після більш активної фази збройної агресії – з лютого 2022 р. кардинально вплинули на діяльність всіх державних, недержавних, громадських інституцій. Зміни не м не торкнулися і діяльності правоохоронного сектору. Більш детально запобіжна діяльність органів прокуратури нами буде розглянута в наступних підрозділах роботи. Наразі вважаємо за необхідне з'ясувати зміст таких категорій як «збройна агресія», «агресивна війна», «збройний конфлікт», «воєнний стан», тощо.

Генеральна Асамблея ООН в Резолюції № 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року визначила, що збройна агресія – це застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним зі Статутом ООН. Це визначення агресії передбачає збройний характер таких дій.

Відповідно до Резолюції № 3314 актом агресії є:

- вторгнення чи напад збройних сил держави на території іншої держави, або будь-яка, навіть тимчасова окупація, або будь-яка анексія із застосуванням сили на території іншої держави чи її частини;
- бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування зброї на території іншої держави;
- блокада портів чи берегів держави збройними силами іншої держави;
- напад збройними силами держави на сухопутні, морські та повітряні сили або морські чи повітряні флоти іншої держави;

- застосування збройних сил однієї держави, що розташовуються на території іншої держави згідно з угодою держави, що приймає, з порушенням умов, передбачених в угоді, або будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди;

- дія держави, що дозволяє, аби її територія, яку вона надала в розпорядження іншої держави, ця держава використовувала для здійснення акту агресії проти третьої держави;

- засилання державою або від імені держави озброєних банд, груп, нерегулярних сил чи найманців, які застосовують силу проти іншої держави, здійснюючи акти, рівнозначні вищезазначеним, або її значна участь у них (ст. 3) [123].

Запропонований перелік дій, які можуть утворювати акт агресії не є вичерпним та може набувати і інших форм. Акт агресії є передумовою та утворює злочин агресії.

Відповідно до Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (1998 р.) «злочин агресії» - це планування, підготовка, ініціювання або вчинення особою, яка спроможна фактично здійснювати контроль за політичними чи військовими діями держави або керувати ними, акту агресії, який за своїм характером, тяжкістю та масштабами є грубим порушенням Статуту ООН [111]. За злочин агресії до відповідальності мають притягуватися виключно лідери країни, здійснюють контроль або керують політичними чи військовими діями держави. Поряд з цим, для доведення індивідуального злочину агресії необхідно вставити вчинення злочинів агресії державою.

Законом України «Про оборону України» визначено, що збройна агресія – це застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України.

Збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій:

- вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України;

- блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав;

- напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України;

- засилання іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України, які мають серйозний характер, у тому числі значна участь третьої держави у таких діях;

- дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження третьої держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення дій, які утворюють зміст агресії;

- застосування підрозділів збройних сил іншої держави або групи держав, які перебувають на території України відповідно до укладених з Україною міжнародних договорів, проти третьої держави або групи держав, інше порушення умов, передбачених такими договорами, або продовження перебування цих підрозділів на території України після припинення дії зазначених договорів [98].

В цілому визначення збройної агресії, яке передбачено національним законодавством відповідає положенням міжнародного права. Однак в Законі України «Про оборону України» не міститься такого акту агресії як бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування зброї на території іншої держави [95].

Злочином проти міжнародного порядку є агресивна війна. Нормативно-закріпленого визначення війни немає ні в міжнародному, ні в національному законодавстві. Так, у вирок Нюрнберзького трибуналу

визначив війну як «здійснення політики засобами насилля» та сформулював ознаки особи, яка несе відповідальність за агресивну війну:

- 1) особа повинна бути поінформованою про намір розв'язати війну та її агресивний характер;
- 2) мати можливість впливати на політику розв'язання чи продовження агресивної війни;
- 3) використовувати цю можливість для сприяння такій політиці [27].

Термін війна згадується у статтях 43-1, 297, 438, 443, 444 Кримінального кодексу України. Відповідальність за агресивну війну передбачено ст. 436 та 437 КК. Також у ч. 2 ст. 437 КК встановлена відповідальність за агресивні воєнні дії.

В офіційних міжнародних документах замість терміна «війна» використовується термін «збройний конфлікт». При цьому всі положення Женевських конвенцій про закони та звичаї війни поширюються і на збройні конфлікти, які розпочинаються без офіційного оголошення війни. І війна, і збройний конфлікт є формами воєнного конфлікту.

Воєнний конфлікт – це форма розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили [96]. Таке визначення дає підстави стверджувати, що війна та збройний конфлікт є тотожними за значенням, відмінність полягає лише у формальних процедурах, зокрема щодо офіційного оголошення війни країною-агресором. В Кримінальному кодексі України воєнний конфлікт вступає ознакою кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258 КК «Вчинення терористичного акту з метою провокації воєнного конфлікту»; ст. 436 КК «Публічні заклики до розв'язування воєнного конфлікту»; ст. 437 КК «Планування, підготовка або розв'язування воєнного конфлікту, або участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій».

Законом України «Про національну безпеку України» визначено, що збройний конфлікт – це збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між

ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт) [96].

Період збройного конфлікту розпочинається безпосередньо з моменту вчинення акту агресії та триває до загального припинення бойових дій, тобто припинення застосування з'єднань, військових частин, підрозділів (інших сил і засобів) Збройних Сил України, інших складових сил оборони для вирішення бойових (спеціальних) завдань в операціях або самотійно під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння) [98]. На окупованій території період збройного конфлікту припиняється із закінченням окупації, за винятком застосування щодо осіб, чие звільнення, репатріація або влаштування будуть здійснені після цих строків. Ці особи мають перебувати під захистом відповідних положень [Женевської конвенції](#) та [I Додаткового протоколу](#) аж до їхнього звільнення, репатріації або влаштування [33].

Виходячи з ситуації, що склалася в Україні, РФ не оголошувала війну Україні, а безпосередньо вчинила збройну агресію, розпочавши повномасштабний наступ та вторгнення на територію України 24 лютого 2022 р. Цього дня розпочався новий етап збройного зіткнення, який почався у 2014 р., коли було анексовано АР Крим та окуповано частину Донецької та Луганської областей.

24 лютого 2022 р., в Україні було введено воєнний стан, який продовжується кожні три місяці Указом Президента України.

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і

свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [98].

З моменту введення в країні або в окремій місцевості воєнного стану (або з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації). Особливий період триває не лише до моменту закінчення періоду воєнного стану, але й певний проміжок часу для відбудування країни.

Варто зазначити, що вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану, під час воєнного стану та з використанням умов воєнного стану не тотожні поняття. Аналіз змісту внесених змін до норм Кримінального кодексу України дає підстави стверджувати, що терміни «в умовах воєнного стану» та «в період воєнного стану», законодавець використовує як синоніми. Також, категорії «в умовах воєнного стану» та «в умовах збройного конфлікту» є тотожними і передбачають вчинення певних дій в часовий період з моменту початку збройного конфлікту та введення воєнного стану і до його офіційного припинення. Однак, дещо інше змістовне навантаження законодавець надає такій обставині, що обтяжує покарання як «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій» (п. 11 ст. 67 КК України).

Так, Касаційний кримінальний суд у постанові від 24 січня 2024 року по справі №346/1286/23 наголосив на тому, що «вчинення злочину з використанням умов воєнного стану» визначене пунктом 11 ст. 67 КК, є обставиною, яка обтяжує покарання, і не має жодного стосунку до поняття «вчинення злочину в умовах воєнного стану», що є кваліфікуючою ознакою кримінальних правопорушень. Аналіз судових вироків та аналітичних матеріалів свідчать, що на практиці виникають проблеми з відмежуванням цих категорій. Так, на нашу думку, якщо кримінально-правова норма не містить кваліфікуючої ознаки «в умовах воєнного стану», однак ознаки об'єктивної сторони яскраво свідчать про те, що обстановка воєнного стану була безпосередньо використана для вчинення злочину, то в такому разі мова

повинна йти про наявність такої обставини. Такими кримінальними правопорушеннями є сексуальне насильство, оборнення в сексуальне рабство, примусова проституція, примусова вагітність, примусова стерилізація, які яке вчиняється військовими російської федерації як до полонених осіб, так і до населення окупованих територій. Для кваліфікація цього кримінального правопорушення обов'язково встановити наявність обстановки примусу, який виникає в контексті міжнародного збройного конфлікту [158]. Ці злочини заборонені ст. 8(2)(b)(xxii) Римського статуту, та охоплюються змістом ст.438 КК України. За відсутності збройного конфлікту аналогічні дії будуть кваліфіковані, наприклад за ст. 152, 153 КК.

Переходячи до з'ясування змісту кримінологічних засад діяльності органів прокуратури, зазначимо, що Законом України «Про прокуратуру» закріплено, засади на яких ґрунтується діяльність прокуратури: верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю; законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності; територіальності; презумпції невинуватості; незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків; політичної нейтральності прокуратури; недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади; поваги до незалежності суддів, що передбачає заборону публічного висловлювання сумнівів щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження у порядку, передбаченому процесуальним законом; прозорості діяльності прокуратури, що забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям посади прокурора, вільним доступом до інформації довідкового характеру, наданням на запити інформації, якщо законом не встановлено обмежень щодо її надання; неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки [104].

Виходячи зі змісту цієї норми стає очевидним, що законодавець ототожнює принципи як керівні, основоположні ідеї, на яких ґрунтується діяльність та засади діяльності.

Виходячи з вищевикладеного, діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту можемо визначити як реалізація органами прокуратури покладених на них повноважень у відповідності до закріплених засад, що вчиняється в умовах збройного конфлікту, який виник в результаті збройного зіткнення між державами.

Висновки.

1. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту ґрунтуються на загальних засадах діяльності прокуратури.

2. Засади та принципи в аспекті діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту є тотожними поняттями.

3. Діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту – це реалізація органами прокуратури покладених на них повноважень у відповідності до закріплених засад, що вчиняється в умовах збройного конфлікту, який виник в результаті збройного зіткнення між державами.

4. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту - це основоположні принципи, ідеї, якими керуються органи прокуратури під час виконання функцій та реалізації своїх повноважень в період збройного конфлікту щодо здійснення впливу на злочинність (та окремі кримінальні правопорушення), її детермінанти, а також чинники, які впливають на формування особи злочинця, факторів впливу на віктимність жертви, а також здійснення заходів запобігання злочинності.

5. Фундаментальне значення кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту полягає у здійсненні діяльності, спрямованої на запобігання злочинності, шляхом з'ясування

криміногенних факторів злочинності, вчинення дій щодо мінімізації їх негативного впливу та притягнення винних до передбаченої відповідальності.

6. Законодавчо кримінологічні засади діяльності органів прокуратури не сформульовані, оскільки з переліку функцій прокурорів виключено положення щодо складання подання про усунення причин та умов кримінального правопорушення, хоча фактично, прокурор в процесі реалізації своїх повноважень, зокрема в ході процесуального керівництва досудовим розслідуванням, підтримання обвинувачення, представництва та нагляду з'ясовує криміногенні детермінанти. Саме кримінологічний аспект діяльності органів прокуратури дозволяє забезпечити належний захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства й держави від окремих суспільно-небезпечних посягань та злочинності в цілому.

1.3. Методологія наукового дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту

Методологічна складова є обов'язковою складовою наукового дослідження. Це пов'язано з тим, що провести наукове дослідження неможливо без використання наукових методів, підходів, принципів, критеріїв оцінки досліджуваних матеріалів, процесів, явищ, факторів тощо, оскільки наукова діяльність спрямована на отримання та підтвердження (або заперечення) наукового знання [75]. Безпосередньо наукові знання виступають базовою одиницею наукової картини світу [28]. Термін «наукова картина світу» вже досить давно використовується та досліджується в різних галузях науки. На думку Петришина О. В., вона визначає розвиток методології як «поступ пізнавальних можливостей людини та суспільства» [83, с. 135]. Саме за допомогою можливостей методології можемо визначити способи та шляхи наукового пізнання та вирішити наукову проблему.

Дослідження методологічних засад протидії певному явищу обумовлено тим, що без створення сучасної методологічної парадигми наукового дослідження, яка б органічно поєднувала наукові підходи, принципи, теорії складніше отримати достовірну інформацію та поглибити знання про явище.

Відповідно до філософського енциклопедичного словника методологія (від «метод» і грец. *logos* – слово, поняття, вчення) це система принципів і способів організації та побудови теоретичної й практичної діяльності, а також як вчення про цю систему [135].

Відповідно зміст методології розкривається у двох аспектах: 1) система певних принципів і способів, які застосовуються для організації та побудови певної діяльності (наукової, правозастосовчої, тощо); 2) вчення про цю систему, теорія методу [112].

Методологія науки досліджує структуру та розвиток наукового знання, засоби й методи наукового дослідження, способи обґрунтування його

результатів, механізми і форми реалізації знання на практиці [143]. Костицький М.В. переконаний, що методологія – це вчення, цілісна теорія з поняттями й категоріями, світогляд, через призму яких і здійснюється пізнання з допомогою методів у відповідності з технологією їх застосування – методикою. Тобто є метод, методика й методологія. Вони, з одного боку, перебувають в ієрархічному зв'язку, з іншого – можуть існувати доволі автономно [56].

С.Д. Гусарєв і О.Д. Тихомиров зазначають, що методологія правознавства має ряд компонентів: світоглядну позицію (тип наукового мислення), загальні теоретичні принципи (парадигми), систему методів та засобів пізнання, вчення про неї» [22, с. 64]. Кучук А.М. вважає необхідним акцентувати увагу на тому, що, з метою отримання саме наукових знань, суб'єкт пізнавальної діяльності повинен максимально «абстрагуватись» від власних цінностей, поглядів, нейтралізувати ідеологічний фактор і дослідити предмет з усіх можливих аспектів, усесторонньо і «безособово». Лише за таких умов можна отримати об'єктивні знання. Тому, з одного боку методологія має максимально «об'єктивізувати» пізнавальну діяльність – «виправити» світоглядні установки, а з іншого – вибір пізнавальних засобів зумовлений світоглядними установками дослідника [62, с. 88].

Нам імпонує думка Кучука А.М., що методологія і світогляд перебувають у діалектичному взаємозв'язку, однак методологія не включає до свого складу світогляд. Звісно, що світогляд опосередковано впливає на процес та результати наукового пізнання, однак важливо, під час наукового дослідження правових явищ, дотримуватись низки основоположних ідей, які дозволять отримати знання з мінімізованим суб'єктивним аспектом – принципів пізнання.

Слід зазначити, що вчених відсутній єдиний погляд на зміст та сутність методології наукового дослідження. Так, наприклад, М.С. Кельман, наголошує, що методологія – це вчення про структуру, логічну організацію, методи, засоби і форми діяльності дослідника в процесі пізнання

досліджуваних ним явищ [37, с. 44]. На думку Закалюка А.П., не зважаючи на те, що філософія утворює світоглядну основу дослідження, проте цей факт не свідчить про збігання філософії та методології. Філософія обґрунтовує можливість і закономірності пізнання світу, а методологія викарбовує шлях пізнання, визначає його напрями, методи, засоби. До того ж, важливо розуміти співвідношення методології та гносеології. Остання має на меті вивчити загальні закономірності, принципи, ступені пізнання, які використовує методологія. В свою чергу, методологія визначає теоретичні передумови, методи та засоби наукового пізнання [30, с. 90].

Заслуговує на увагу думка Д.А. Керімова, який феномен методології визначає як інтегральне явище, що поєднує теоретико-світоглядні концепції, принципи, засоби і методи пізнання, вироблені всіма суспільними науками, у тому числі й комплексом юридичних наук, та які застосовуються у процесі пізнання специфіки правової дійсності, її практичного перетворення. Вважаємо, доцільним розглядати методологію як інтегральне явище, яке поєднує в собі світоглядні концепції, теорії, принципи та методи, які дозволяють сформулювати систему знань про досліджуване явище. Такий підхід також свідчить про те, що сучасні дослідники, при вивченні певного явища, не можуть залишати поза увагою філософські, загальнонаукові дискусії з проблем методології та мають нагоду сформулювати своє ставлення до світоглядних та прикладних проблем сучасності.

Виходячи з описаних вище підходів та наукових позицій, в нашому дослідженні під методологією будемо розуміти сукупність принципів, підходів та методів наукового пізнання, що забезпечують отримання науково обґрунтованого наукового знання про кримінологічні засади діяльності прокуратури в умовах збройних конфліктів. Однак, методологія це не проста сукупність зазначених елементів. В своєму поєднанні вони утворюють цілісну систему положень принципів, підходів і методів пізнання правових явищ, що відображає взаємозв'язки між ними та визначає порядок їх найбільш доцільного застосування.

Одним з основних елементів методології наукового дослідження є принципи, які є системою основоположних, керівних ідей, якими керується дослідник як універсальними, загальнозначущими та такими, що мають найвищу імперативність у процесі пізнання правових явищ [62, с. 84].

Принципи забезпечують концептуальність наукового дослідження своєю неспростовністю. Поряд з цим, саме принципи права найбільшою мірою відображають генетичний зв'язок права і моралі, втілюють фундаментальні загальнолюдські цінності. Вони виступають системою координат, у межах якої розвивається право, визначають спрямованість, вектор подальшого розвитку держави, права, суспільства [131].

На думку Боняк В.О. основі наукового дослідження, влягають принципи об'єктивності, всебічності й повноти, історизму, системності, свободи наукових досліджень, правового поліцентризму та інші [6, с. 50]. О.Г. Данильян та В.М. Тараненко визначають такі принципи наукового пошуку, як об'єктивність, всебічний розгляд, пізнання цілого через структурні частини, кількісний та якісний аналіз, критика й конкретика. А.М. Кучук, вважає, що до основних принципів пізнання правових явищ слід віднести: 1) об'єктивності, 2) всебічності й повноти; 3) правового поліцентризму [63, с. 10].

Наукове дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту повинно відповідати принципу об'єктивності, суть якого полягає в том, щоб зрозуміти досліджуване явище таким, як воно є чи може бути.

Об'єктивність, як принцип наукового дослідження спонукає дослідника до максимального позбавлення суб'єктивності у процесі дослідження, розгляд явища, предмета незалежно від ідеологічних переконань науковця тощо [62, с. 90]. Принцип об'єктивності вимагає доказовості, обґрунтованості вихідних даних, логіки дослідження та його висновків. Поряд з цим, багатогранність процесу доказування актуалізує альтернативність наукового пошуку. Саме принцип об'єктивності вимагає науково-обґрунтованих

висновків дослідження, не допущення використання абстрактних стереотипів та критичне пізнання досліджуваного явища.

Принцип всебічності та повноти передбачає дослідження різних аспектів правових явищ, їх взаємозв'язків і взаємодії як між собою, так і з іншими, близькими до них соціальними явищами. Під час дослідження потребують врахування та вивчення всі властивості явища, жоден з них не повинен ігноруватися чи вважатися не суттєвим.

Принципи пізнання правового явища, будучи первинним елементом методології дослідження, являють собою універсальні та найбільш значущими керівні ідеї, які характеризують імперативний характер при здійсненні наукової розвідки. Поряд з цим, як в правовій доктрині, так і в кримінологічній науці, не існує єдності вчених щодо визначення чіткого переліку належних принципів дослідження.

Слід усвідомлювати, що принципи повноти, всебічності та об'єктивності, тісно та нерозривно пов'язані між собою. Лише максимальна їх інтеграція під час наукової розвідки, дозволить отримати достовірні, глибокі, неупереджені, обґрунтовані результати дослідження. Окрім основних гносеологічних принципів об'єктивності, всебічності та повноти, наше дослідження базуватиметься й на інших методологічних принципах наукової розвідки.

Серед широкого арсеналу наукового інструментарію, важливу роль відіграє принцип історизму, який, на думку В.М. Селіванова, є одним із загальних методологічних принципів наукового пізнання явищ природи, суспільства та мислення, що не може бути обмежений лише вимогою розгляду мінливості станів того чи іншого правового явища і виявлення закономірностей цього процесу. За допомогою цього принципу правове явище розглядається не тільки як таке, що змінюється, але й як частина людської історії, культури, результат свідомої, цілеспрямованої діяльності людини. Це вимагає всебічного врахування зумовленості характеру і результатів юридичної діяльності [115, с. 579].

Принцип історизму надає можливість пізнати генезу формування кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, їх закріплення в нормативно-правових актах, міжнародних документах тощо.

Принцип комплексного використання методології юридичної науки, виступає необхідною умовою для ґрунтовного та продуктивного вивчення кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. Адже завдяки використанню всього різномайття методології (принципів, підходів, теорій, методів, методик) дослідження, можливим стане отримання наукового результату.

Принцип детермінізму дозволить з'ясувати об'єктивні причини зумовленості явища як збройного конфлікту, так і необхідності кримінологічного забезпечення діяльності органів прокуратури в цих умовах.

Принцип цілісності допоможе під час формулювання понятійного апарату дослідження, дозволить встановити логічні зв'язки різними галузями права, які регулюють діяльність органів прокуратури, взаємозв'язок з міжнародним правом, правом прав людини, міжнародним гуманітарним правом.

За допомогою принципу конкретності побудована структура наукової роботи, яка дозволить послідовно та змістовно надати відповіді на поставлені питання. Змістовно-теоретичне наповнення роботи забезпечить розкриття важливих ознак кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту.

Принцип плюралізму (ідеологічної багатоманітності) дозволить наповнити роботу значною кількістю наукових поглядів, підходів, позицій, концепцій правового та філософського характеру з досліджуваної тематики.

Важливе значення має застосування *методологічного підходу*, який на думку О.Ф. Скакун визначає ракурс дослідження об'єкта, визначає загальну особливість певного метода, що використовується, часто включається у досліджуваний процес не прямо, а шляхом дослідницької практики. Не

нормуючи самого дослідження, як це робить метод, підхід, тим не менш, виступає конструктивним елементом – він визначає відповідну програму методологічного забезпечення дослідження [117, с. 24]. Призначення підходу полягає у визначенні фронтальної стратегії юридичного дослідження, актуалізації його своїми цілями і завданнями у разі, коли виявляється недостатність власних методів і виникає потреба у використанні інших методів – філософських, загальнонаукових [117, с. 24]. М. Кельман ототожнює методологічний підхід з наукознавчим, який, як стверджує автор, формуючи основний ракурс дослідження об'єкта, визначає лише загальну особливість того чи іншого методу [37, с. 158]. Структура наукознавчого підходу, на думку М. Кельмана, формується на основі елементів основ науки та має три рівні елементів: а) інструментальний, який охоплює певні стандартні процедури та методи отримання наукового знання, б) теоретико-концептуальний, на якому у формі категоріально-понятійних конструкцій формуються базові онтологічні постулати про об'єкти досліджень, правила їх опису чи пояснення, в) світоглядний, який містить філософські та загальні світоглядні засади дослідження [37, с. 158].

Таке тлумачення методологічного підходу дає підстави зазначити, що саме він визначає основний ракурс дослідження та його загальні методи дослідження та об'єднує конкретні інструменти дослідження та їх інтерпретацію. Безпосередньо опираючись на методологічний підхід, в роботі актуалізована тема та проблематика кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, конкретизовані вектори наукової розробки проблеми, а також окреслити дискусійні питання. Методологічний підхід стає у нагоді щодо розробки способів та шляхів інтерпретації результатів дослідження у реальне життя осіб, які потерпають від насильства в умовах збройного конфлікту та діяльність уповноважених суб'єктів, які здійснюють протидію зазначеному явищу.

Цікавою є думка Д.А. Гудими, що в основі сучасної методології юридичної науки лежить *філософсько-антропологічний* дослідницький

підхід, сутність якого полягає в найвищій цінності біосоціального індивіда. Діяльність вченого має бути спрямована на отримання «людиномірних» знань. В основі філософсько-антропологічного підходу лежить віра дослідника у власну цінність і цінність усіх людей як представників єдиного біологічного виду [21]. Вважаємо, що антропологічний підхід дозволяє на правових засадах пізнати проблему буття людини в умовах збройного конфлікту через призму кримінологічної діяльності органів прокуратури. Досліджуваний нами предмет наукової роботи актуалізує застосування *комплексного підходу*, який, як зауважує Д.А. Керімов, не зводиться до елементарного поєднання теорій всіх галузей знань у сумарне ціле, так само як поєднання методів різних наук у історичний конгломерат є непростим, а являє собою органічне поєднання наук у системну єдність при вивченні загального для них об'єкта. Це той рух наукового пізнання, коли відповідний об'єкт буде вивчатися не частинами, а цілісно, усебічно, системно, у єдності.

Серед інших підходів, в основі дослідження вагоме місце займає *цивілізаційний підхід*. Зазначимо, що етимологія терміну «цивілізація» походить від латинського слова «громадянин». У класичній латині цей термін розглядався як те, що стосується приватного життя людини та його громадянських функцій; те, що є соціальним, корисним для громадян.

Шевченко О.О. зазначає, що цивілізаційний підхід означає рівномірність впливу економічного та інших чинників на розвиток людського суспільства (вільний від економічного детермінізму), зорієнтований на цілісність людської цивілізації та домінуюче значення загальнолюдських цінностей і інтегрованість кожного суспільства у світову спільноту. Як зазначає А. Тойнбі, причини еволюції цивілізацій криються у відповідях на кризовий стан їхнього суспільства. Загалом модель, запропонована А. Тойнбі, являє собою повний огляд зміни поколінь локальних цивілізацій, а також їх життєвих циклів. Саме цивілізаційний підхід уявляється найбільш цілісним поглядом на сучасні глобальні трансформації, а базові положення його методології є адекватними для аналізу особливостей сучасних змін [142].

Для цілей нашого дослідження цивілізаційний підхід дозволить дослідити вплив збройного конфлікту на діяльність органів прокуратури, визначити, яким чином збройний конфлікт змінив спектр виконуваних функцій прокуратурою тощо.

Принципово важливе методологічне значення наукового дослідження має філософський *діалектичний підхід*, який детально розкриває взаємозумовленість та суперечливість розвитку явищ правової дійсності. На думку М. В. Костицького без понять і категорій діалектики, пізнання дійсності було б неможливим, оскільки вони виступають універсальними логічними формами мислення, в яких відображені ті загальні властивості, відношення і зв'язки, які існують в об'єктивній реальності [56]. За Г.В.Ф. Гегелем, діалектичний підхід базується на раціональному пізнанні предмета в єдності його протилежностей та розвитку. Він допомагає розкрити істинну суть предметів і явищ, показуючи однобічність розумового пізнання. Суперечність, за Г.В.Ф. Гегелем, є життєдайною силою всього існуючого і вона є і в Бутті, і в Природі, у відображенні, пізнанні, мові та мисленні. Рух, розвиток, прогрес можливі лише тому, що містять у собі суперечності. За У Г.В.Ф. Гегелем, діалектика є методологією пізнання [55]. Далектичний підхід, виступаючи основним інструментом пізнання, спирається на три основні, універсальні закони: закон взаємного переходу кількісних змін у якісні; закон єдності і боротьби протилежностей та закон заперечення заперечення.

Погляд на кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту через призму законів діалектики дозволяє побачити об'єктивні та суб'єктивні передумови та фактори існування збройного конфлікту, дослідити їх вплив на стан законності, дотримання прав і свобод людини і громадянина, яким чином органи прокуратури здійснюють дослідження криміногенних детермінант, які дії вживають для запобігання подальшим порушенням прав людини та вчиненню кримінальних правопорушень.

Системний підхід забезпечує всебічне вивчення складових компонентів досліджуваної діяльності органі прокуратури та відслідковування того, яким чином правова система та система уповноважених органів реагує на це явище в Україні. Підтримуємо умовивід Оболенцева В.Ф., що під час дослідження злочинності як системи принципово усвідомлювати обставину: що між множинністю об'єктів існують безліч внутрішніх відношень. У випадку ж злочинності кримінологам уже відомі закономірності детермінації злочинних проявів [74, с. 18].

Досягнення мети дослідження неможливо без застосування *синергічного підходу*. В енциклопедичному словнику «синергетика» інтерпретується як науковий напрям, що визначає зв'язки між елементами структури (підсистемами), які утворюються у відкритих системах (фізико-хімічних, біологічних, соціальних, психологічних, технічних) завдяки інтенсивному (потоківому) обміну речовиною й енергією з навколишнім середовищем у не рівноважних умовах. В таких системах спостерігається узгоджена поведінка підсистем, в результаті чого зростає ступінь їхньої впорядкованості, тобто зменшується ентропія.

Одним із перших, хто почав замислюватися над можливістю застосування синергетичного методу до правових явищ, був відомий вчений-правознавець А. Б. Венгеров. З приводу змін, що відбуваються в методології права, він зазначав, що ці зміни відображають загальну методологічну кризу всього суспільствознавства, в основі якого лежить криза так званої матеріалістичної діалектики. Синергетична методологія визначає органічну потребу вивчати право в його нових формах існування, адекватних переходу людства в загальнопланетарному масштабі до ринкових процесів, що саморегулюються в економічному житті, до формування потужної інформаційної сфери людства, до політичного поліцентризму і спонтанним початкам у сучасному міжнародному житті [66, с. 167]. Синергетика як новітній позитивістський підхід дозволяє само організувати систему та встановити нові закономірності їх саморозвитку як внутрішньої потреби, а не

нав'язаної зовнішнім впливом. Це відповідає первісним основам права як звичаєво-досвідного феномену, що самоорганізувався у статусі регулятора суспільних відносин поряд з іншими соціальними регуляторами. Саме це дозволяє визначити синергетику як методологічну парадигму пізнання права [1]. Синергетика досліджує не складові частини системи, а характер системних зв'язків між елементами системи [81].

Як зазначає Лукашевич С.Ю., синергетичний підхід може бути покладений в основу і для принципово нової концепції профілактики злочинності в цілому. Синергетичні уявлення дозволяють пояснити, чому нерідко дуже потужний зовнішній вплив на систему виявляється набагато менш ефективний, ніж у тисячу разів більш слабкий, і навпаки. Також можна вести мову про можливість синергетичного підходу при вивченні динаміки злочинності, адже саме цим показником найчастіше користуються при аналізі та прогнозуванні злочинності. Синергетика допоможе пояснити, як окремі злочини (мікрорівень) впливають на зміну такого соціального явища як злочинність (макрорівень). Це все вимагає зміни кримінологічних підходів до розуміння природи й сутності злочинності [67]. Це актуалізує перспективу імплементації у кримінологічну доктрину принципів і положень теорії самоорганізації, синергії різних концепцій, вироблення міждисциплінарних знань, а також подальшого упровадження синергетичного методу пізнання злочинності, утвердження системного підходу до розуміння злочинності та розроблення засобів та інструментів превентивного впливу на її причини та умови [18].

Фундаментальне значення мають *методи пізнання*, як наділені ознаками об'єктивності, відповідності методу об'єкта дослідження й рівню наукового пізнання; зрозумілості та загальнодоступності; детермінованості, відсутність стихійності і свавілля у застосуванні; здатності забезпечувати досягнення мети тощо [11, с. 456].

Важливе значення відіграють загальнонаукові методи, які стали надбання наукової теорії і практики. Це методи: аналізу, синтезу, індукції,

дедукції, абстрагування, моделювання, логічний метод, сходження від абстрактного до конкретного, метод висунення та перевірки гіпотез, порівняння, метод історизму, системно-структурний, функціональний методи.

Методи аналізу та синтезу дають змогу поділити ціле на складові частини або досліджувати явище загалом на основі об'єднання взаємопов'язаних елементів у єдине ціле. З їх допомогою розкривається зміст понять, які складають предмет дослідження, здійснюється класифікація досліджуваних загальнотеоретичних категорій, сформулюються проміжні та загальні висновки [29, с. 44].

Використання методів індукції та дедукції, тобто перехід від часткового до загального та навпаки, дозволяють зробити умовиводи щодо змісту понять «кримінологічні засади «збройний конфлікт», «в умовах збройного конфлікту», проаналізувати вплив різних факторів на розвиток злочинності, діяльність органів прокуратури, дослідити особливості запобіжної діяльності органів прокуратури.

Застосування методу аналогії дозволяє сформулювати умовивід, що трансформація кримінологічних засад діяльності органів прокуратури знаходиться в залежності від наявності та фази збройного конфлікту.

Метод абстрагування дозволяє сконцентруватися на основних, ключових засадах діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. За допомогою можливостей методу моделювання (як різновиду абстрагування) стає доступним формування уявлення про ефективну системи запобіжних заходів органів прокуратури, що дозволить забезпечувати соціально-контрольований та допустимий рівень злочинності в країні.

Метод сходження від абстрактного до конкретного дозволяє на підставі аналізу окремого аспекту діяльності органів прокуратури зрозуміти специфіку цього правоохоронного органу. На основі логічного методу буде проаналізований комплекс кримінологічних детермінант, визначено напрямки, яким чином вони обумовлюють поширення злочинності в умовах збройного конфлікту. Метод логічної відповідності потребує застосування під

час перевірки наукових гіпотез про передумови злочинності в умовах конфлікту.

Метод висунення та перевірки гіпотез полягає в осмисленні та узагальненні існуючого теоретичного знання про кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту.

Метод порівняння є ефективним під час визначення специфічних ознак діяльності органів прокуратури в мирний час та в умовах збройного конфлікту.

Метод історизму дозволяє пізнати діяльність органів прокуратури в історичному розрізі, різних суспільних та соціальних умов, порівняння з сучасним уявленням про нього, ні підставі чого окреслено коло завдань, які підлягають розв'язанню.

Системно-структурний метод дозволив поглянути на явище як цілісне утворення, яке живиться існуючими в суспільстві передумовами соціального, економічного, правового характеру. Закалюк А.П. висловлювався, що системно-структурний метод є універсальним способом пізнання складних об'єктів, зокрема суспільства, соціальних проявів, щодо яких застосування всіх інших методів виявляється недостатнім для розкриття їхнього багатовимірного та різнообумовленого феномену, глибинних основ детермінації, функціонування, соціальної активності тощо [30, с. 103]. Саме системний метод, як складова частина системно-структурного методу є важливою в пізнанні соціальних, економічних, політичних, психологічних, організаційно управлінських детермінант, які обумовлюють досліджуване явище правової дійсності.

Функціональний метод є необхідним та продуктивним з погляду визначення основних аспектів кримінологічних засад діяльності органів прокуратури, впровадження в національне законодавство та практику перспективного досвіду та методики запобігання злочинності в умовах конфлікту.

Методологію дослідження доповнюють методи інших наук, такі як соціологічний метод (реалізується за допомогою методики анкетування, інтерв'ювання, опитування, вивчення документів, експеримент, метод експертних оцінок тощо), надає змогу глибше пізнати соціальний аспект явища, процеси його детермінації, зібрати емпіричний матеріал, що характеризує кримінологічно значущі показники насильства в умовах збройного конфлікту за на певній території за певний проміжок часу; статистичний метод, дозволяє дослідити масив окремих кримінальних правопорушень та за допомогою отриманих показників встановити закономірності і взаємозалежності їх розвитку, перейти від випадкового й одиничного до стійкого і закономірного, побачити якісні ознаки досліджуваного явища; історико-порівняльний метод дозволить прослідкувати генезу формування кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в часовому розрізі.

Методи психології (спостереження, тестування) слугують для вивчення співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в поведінці злочинця, процесу формування антисоціальних властивостей особи, виникнення злочинного наміру, передумов виникнення мотивації до вчинення кримінального правопорушення тощо.

Статистичний метод дозволив ознайомитися та проаналізувати статистичну інформацію, яка відображає стан злочинності в умовах збройного конфлікту. Статистичний метод дозволяє опрацювати такі дані: 1) офіційна статистика судової влади України; 2) вироки судів, що містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень; 3) офіційна статистика Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального Прокурора, інших центральних органів виконавчої влади у сфері протидії злочинності; 4) матеріали кримінальних проваджень органів досудового розслідування; 5) рішення та практика Європейського суду з прав людини (з проблем, що становлять предмет відповідного наукового пошуку).

За допомогою математичного методу на підставі розрахунків опрацьовано статистичні дані, що надало змогу дослідити кримінологічні показники діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту.

З використанням методу герменевтики були досліджені зміст нормативно-правових документів, що регулюють питання запобіжної діяльності органів прокуратури. Юридичні тексти як предмет герменевтичного аналізу представлені у вигляді нормативно-правових актів, вироків, ухвал та постанов суду, рішень ЄСПЛ, управлінських рішень тощо.

Лінгвістичний (філологічний) метод, застосовується при аналізі текстової інформації.

Окрему групу методів дослідження (методичних принципів, положень, прийомів) складають методи, опрацьовані конкретною наукою (конкретно-наукові методи. Ці методи, на думку С.Д. Гусарєва та О.Д. Тихомирова є сукупністю, комбінацією частини пізнавальних прийомів, набір яких залежить від природи об'єкта і умов процесу пізнання [22, с. 88].

Так, техніко-догматичний метод забезпечує дослідження державно-правових явищ у «чистому вигляді», що існують незалежно від інших видів суспільної та державної діяльності, поза сферою економіки, політики тощо [128, с. 24]. Компаративістський метод (метод порівняльного правознавства) [128, с. 23-24], дозволяє з'ясувати спільні риси та відмінності у механізмах реалізації державної політики України та іноземних держав щодо запобігання та протидії злочинності в умовах збройного конфлікту. Необхідним є і використання методу правового моделювання, особливо в частині дослідження міжнародної практики ЄСПЛ, Міжнародного Кримінального суду, особливостей імплементації його постанов ЄСПЛ та рішень Ради Європи в національне законодавство. Це дозволить сформулювати пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення національного законодавства з питань запобігання злочинності в умовах збройного конфлікту.

Отже, резюмуючи концептуально-гносеологічне дослідження методології кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, зазначимо, що представляє собою систему взаємопов'язаних наукових принципів, методологічних підходів та методів, які у своєму органічному взаємозв'язку спрямовані на отримання науково істинних результатів дослідження.

На підставі синтезу пізнавальних можливостей та імплементації пошукового інструментарію запропоновано цілісний концепт методології кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, побудований з урахуванням її структурно-функціонального взаємозв'язку з іншими соціальними явищами та формами злочинності.

Підводячи підсумок вищевикладеному, резюмуємо, що методологію кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту складають:

- 1) система принципів пізнання, що мають найвищу імперативність для дослідника;
- 2) наукові підходи, які визначають зміст, ракурс та стратегію наукового дослідження (діалектичний, методологічний, антропологічний, аксіологічний, комплексний, цивілізаційний, системний, синергетичний);
- 3) методи (ті що витікають з філософського діалектичного методу; загально наукові, методи інших наук та конкретно наукові), які забезпечують отримання наукових знань по досліджуване явище правової дійсності.

Всі ці елементи системи дозволяють досягти мети дослідження та з'ясувати сутність кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене в першому розділі дисертації, резюмуємо, що органи прокуратури є важливою ланкою державної сфери, яка Конституцією України віднесена до сфери правосуддя, однак їй іманентно властива функція протидії злочинності, яка реалізується у формі диференційованих заходів на спеціально-кримінологічному рівні. Саме тому кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту потрапили у наш фокус уваги. Ми дійшли наступних висновків:

1. Оцінка стану наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту не проводилась.

2. Проблематика кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту окремо не досліджувалась та не виступала об'єктом наукових досліджень. Це свідчить про необхідність наукових розробок діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту.

3. На науково-теоретичному рівні до цього часу не виокремлено як окремий вид кримінологічну діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. Проте кримінологічна діяльність органів прокуратури виступала об'єктом наукових розробок вітчизняних дослідників.

4. Не розробленими є концептуальні кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту на різних рівнях запобігання злочинності.

5. Комплексні монографічні дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту відсутні. Жодної теми дисертацій не закріплено та відсутні публікації з цієї тематики.

6. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту ґрунтуються на загальних засадах діяльності прокуратури.

7. Засади та принципи в аспекті діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту є тотожними поняттями.

8. Діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту – це реалізація органами прокуратури покладених на них повноважень у відповідності до закріплених засад, що вчиняється в умовах збройного конфлікту, який виник в результаті збройного зіткнення між державами.

9. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту - це основоположні принципи, ідеї, якими керуються органи прокуратури під час виконання функцій та реалізації своїх повноважень в період збройного конфлікту щодо здійснення впливу на злочинність (та окремі кримінальні правопорушення), її детермінанти, а також чинники, які впливають на формування особи злочинця, факторів впливу на віктимність жертви, а також здійснення заходів запобігання злочинності.

10. Фундаментальне значення кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту полягає у здійсненні діяльності, спрямованої на запобігання злочинності, шляхом з'ясування криміногенних факторів злочинності, вчинення дій щодо мінімізації їх негативного впливу та притягнення винних до передбаченої відповідальності.

11. Законодавчо кримінологічні засади діяльності органів прокуратури не сформульовані, оскільки з переліку функцій прокурорів виключено положення щодо складання подання про усунення причин та умов кримінального правопорушення, хоча фактично, прокурор в процесі реалізації своїх повноважень, зокрема в ході процесуального керівництва досудовим розслідуванням, підтримання обвинувачення, представництва та нагляду з'ясовує криміногенні детермінанти. Саме кримінологічний аспект діяльності органів прокуратури дозволяє забезпечити належний захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства й держави від окремих суспільно-небезпечних посягань та злочинності в цілому.

12. Методологія кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту представляє собою систему взаємопов'язаних наукових принципів, методологічних підходів та методів, які у своєму органічному взаємозв'язку спрямовані на отримання науково істинних результатів дослідження.

13. Методологію кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту складають: 1) система принципів пізнання, що мають найвищу імперативність для дослідника; 2) наукові підходи, які визначають зміст, ракурс та стратегію наукового дослідження (діалектичний, методологічний, антропологічний, аксіологічний, комплексний, цивілізаційний, системний, синергетичний); 3) методи (ті що витікають з філософського діалектичного методу; загально наукові, методи інших наук та конкретно наукові), які забезпечують отримання наукових знань по досліджуване явище правової дійсності.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

2.1. Правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту

Запобіжна діяльність кожного суб'єкта запобігання повинна спиратися на нормативні положення, які закріплюють функції, повноваження та в цілому спрямованість діяльності органу запобігання.

В теорії права, правове регулювання трактується як здійснюване державою за допомогою права та сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону та розвиток [116, с. 529]. Будучи формою соціального регулювання, правове регулювання носить конкретизований характер та впливає на чітко визначені, реальні відносини. Правове регулювання надає правової, змістовної форми відносинам між суб'єктами, адже в юридичних держава визначає міру можливої та необхідної поведінки.

Оскільки основне призначення правового регулювання полягає в регулюванні суспільних відносин за допомогою норм права, важливо оцінювати дієвість та ефективність норм права та відповідно нормативно-правових актів, в яких вони містяться. Необхідно здійснювати постійний моніторинг відповідності норм права тенденціям розвитку суспільних відносин, змінам алгоритмів взаємодії суб'єктів між собою, появі нових соціальних чинників, які потребують врегулювання тощо.

Варто наголосити, що в науковій літературі все частіше використовується термін «кримінологічне законодавство», під яким в найбільш загальному значенні розуміють самостійну групу

нормативно-правових актів, які характеризуються антикримінальною (кримінально-превенетивною) метою [139, с. 182].

На думку А.В. Калініної, теоретизація положень кримінологічного законодавства може сприяти формуванню кримінологічного права в майбутньому [35, с. 61].

Цілком погоджуємося з М. О. Городецькою, яка а стверджує, що кримінологічне законодавство утворює самостійну групу нормативно-правових актів, які регулюють велику за обсягом якісно однорідну сукупність суспільних відносин, пов'язаних з існуванням потенційної можливості вчинення злочинів окремими особами під впливом певних причин та умов й обумовлюються необхідністю превентивного впливу на таких осіб та усунення або нейтралізації криміногенних детермінант. Саме ці відносини, становлять самостійний предмет правового регулювання, а систематизація указаних нормативних актів дозволить підвищити ефективність запобіжної діяльності та сприятиме формуванню формування кримінологічного права [20, с. 58].

Узагальнення наукової літератури дозволяє виокремити такі чинники, які впливають на ефективність правового регулювання, 1) досконалість нормативної основи правового регулювання (відповідність юридичних норм загальносоціальним закономірностям і природі суспільних відносин, наявність відпрацьованих процедурних механізмів реалізації норм матеріального права, своєчасність оновлення законодавства; дотримання під час підготовки нормативно-правових актів правил законодавчої техніки, яка забезпечує прийняття логічних за побудовою й доступних за змістом нормативних правових документів); 2) стан юридичної практики на рівні правозастосування (якість підготовки й наявність стимулів для продуктивної праці фахівців, які здійснюють правозастосовчу діяльність; узгодженість дій різних юридичних установ; матеріальна оснащеність юридичних установ); 3) соціально-правові передумови правового регулювання (наявність у суспільстві режиму законності; ступінь відповідності інтересів і потреб

учасників суспільних відносин, що піддаються правовій регламентації, її цілям; стан правової інформованості цих осіб; узгодженість між собою систем правової й моральної регуляції соціальної поведінки; рівень розвитку правової культури учасників суспільних відносин) [14, с. 285]; 4) відповідність юридичної норми стану правосвідомості й моралі, рівню загальної культури, громадській думці суб'єктів; 5) відповідність норм реальним потребам та інтересам тих суб'єктів, відносини між якими вона має регулювати, відображати й враховувати [106].

Отже, основним базисом правового регулювання є нормативно-правовий акт. Відповідно і правове регулювання починається з моменту видання нормативно-правового акту. Поряд з цим, ефективність правового регулювання залежить перш за все від досконалості самої юридичної норми, дотримання процедурно-процесуального механізму її реалізації, діяльності з її застосування й реалізації, а також повноти врегулювання певного аспекту суспільного життя.

Відповідно потреба в дослідженні правового регулювання діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту обумовлена як появою обстановки повномасштабного збройного конфлікту, так потребою дослідити зміну функціоналу органів прокуратури та яким чином це врегулювано правими засобами.

На переконання В.В. Голіни, правове регулювання спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням повинно визначати його цілі й завдання, окреслювати коло об'єктів попереджувального впливу, закріплювати права й обов'язки суб'єктів попереджувальної діяльності, забезпечувати ефективність і професіоналізм попереджувальних заходів у рамках методів попереджувального впливу [15, с. 27].

Події останніх років, які супроводжуються активною збройною агресією з боку російської федерації зумовлюють необхідність приводити положення нормативно-правових актів, які регулюють діяльність органів

прокуратури, у відповідність до потреб сучасності положення законодавства. Органи прокуратури є ключовим суб'єктом, який здійснює запобігання злочинам, які вчиняються в умовах збройного конфлікту. Зокрема, раніше, Законом №1631-VII від 12.08.2014 року КПК України було доповнена ст. 615 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції». Відповідно до згаданого нормативно-правового акту, на місцевості адміністративні території, на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичних операцій, у разі неможливості виконання у встановлені Законом строки слідчим суддею повноважень передбачених: ст. 163, Розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, ст. 164 Ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів, ст.234 обшук, ст.235 Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, ст.247 слідчий суддя, який здійснює розгляд клопотання щодо негласних розшукових дій, ст.248 Розгляд питання про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, такі повноваження покладалися на «відповідного прокурора» [59]. Поряд з цим, надання керівнику окружної, обласної прокуратури повноваження слідчого судді дозволить якнайкраще забезпечити прокурорами швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування злочинів, вчинених агресором - російською федерацією на території України [148, с. 203].

Досліджуючи правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту важливо усвідомлювати, що всю сукупність нормативно-правових актів важливо структурувати за юридичною силою. Відповідно до Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX, юридична сила - це властивість нормативно-правових актів та встановлених ними норм права, що є основою для визначення співвідношення їх взаємної ієрархічної підпорядкованості у системі нормативно-правових актів, зумовленого сукупністю ознак, що впливають із засад конституційного ладу в Україні; компетенції та

територіальної юрисдикції суб'єкта правотворчої діяльності, визначених Конституцією України (або) законом; інших особливостей, визначених Конституцією України та (або) законом [103].

Далі розглянемо нормативно-правові документи, які складають основу кримінологічної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту відповідно до юридичної сили нормативно правових актів, яка є основою для їх ієрархічної підпорядкованості.

У червні 2016 р. було внесено зміни до Конституції України, якими з Основного Закону України було виключено Розділ VII «Прокуратура» [87]. Натомість, ключові засади діяльності органів прокуратури зафіксували у статті 131-1 Конституції України, яка розташована в Розділі VIII «Правосуддя». Конституція України наділяє органи прокуратури такими основними функціями:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [52].

Очолює прокуратуру Генеральний прокурор, якого призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Президент України. Строк повноважень Генерального прокурора становить шість років. Одна й та ж особа не може обіймати посаду Генерального прокурора два строки поспіль. Дострокове звільнення з посади Генерального прокурора здійснюється виключно у випадках і з підстав, визначених Конституцією та законом.

У п. 9 Перехідних положень Конституції зазначено, що прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію досудового розслідування до початку функціонування органів, яким законом будуть

передані відповідні функції, а також функцію нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, - до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій.

Підпунктами 9-11 пункту 16-1 Перехідних положень Конституції також передбачено, що представництво відповідно до закону прокуратурою громадян в судах у справах, провадження в яких було розпочато до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, - до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню [52].

Тобто, виходячи з положень Основного Закону України, саме в ньому закріплено основні функції діяльності органів прокуратури, щодо термінів перебування на посаді Генерального прокурора та особливості функціонування органів прокуратури до утворення нових органів.

Далі зупинимося на Рекомендації Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 724 засіданні заступників міністрів 6 жовтня 2000 року (далі Рекомендація) [109].

У Рекомендації зазначено, що прокурори є представниками органів державної влади, які від імені суспільства та в інтересах держави гарантують застосування закону, коли його порушення веде до кримінальних санкцій, враховуючи як права фізичної особи, так і необхідну ефективність системи кримінального судочинства. Також, в усіх системах кримінального судочинства прокурори: приймають рішення про порушення і продовження кримінального переслідування; підтримують кримінальне обвинувачення в суді; подають апеляції на деякі судові рішення. Зазначено, що в деяких системах кримінального судочинства прокурори також: здійснюють національну політику щодо злочинності, пристосовуючи її за необхідності до

дійсності на місцях і в регіонах; проводять, керують і здійснюють нагляд за слідством; стежать, щоб потерпілі отримували необхідну допомогу і сприяння; розглядають альтернативи кримінальному переслідуванню; наглядають за виконанням судових рішень; тощо [109].

Міжнародною правовою базою для діяльності органів прокуратури в умовах воєнного стану є Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього 1948 року, чотири Женевські конвенції 1949 року та Додатковий протокол I 1977 року. Гаазькі конвенції з міжнародного гуманітарного права, зокрема IV Гаазької конвенції про закони і звичаї сухопутної війни 1907 року. Європейська конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року. Конвенція про права дитини 1989 року та Факультативного протоколу щодо участі дітей у збройних конфліктах 2000 року. Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року та Конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року.

На нашу думку, функція прокурорів щодо здійснення національної політики щодо злочинності є втіленням запобіжної ролі органів прокуратури в загальнодержавний процес запобігання злочинності. Також зауважимо, що саме від ефективності діяльності прокурорів, їх ролі в забезпечення встановлення всіх обставин кримінального правопорушення, повноти та неупередженості проведення досудового розслідування залежить результативність системи кримінального судочинства, як в частині встановлення справедливості та притягнення винних до відповідальності, так і в частині реалізації превентивної функції.

Законом України «Про прокуратуру» (ст. 7) визначено систему прокуратури України, яку утворюють Офіс Генерального прокурора, обласні прокуратури, окружні прокуратури, Спеціалізована антикорупційна

прокуратура. За необхідності, рішенням Генерального прокурора можуть утворюватися спеціалізовані прокуратури на правах структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора, на правах обласних прокуратур, на правах підрозділу обласної прокуратури, на правах окружних прокуратур, на правах підрозділу окружної прокуратури [104].

Так, на правах структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора утворена Спеціалізована прокуратура у військовій та оборонній сфері, Спеціалізована прокуратура у військовій та оборонній сфері Південного регіону (на правах обласних), військові прокуратури гарнізонів (на правах місцевих).

Тобто, щодо повноважень органів прокуратури, то Закон України «Про прокуратуру» дублює ті положення, що містяться в Конституції України. При цьому, про функцію запобігання злочинності положення відсутні, хоча це зовсім не означає, що органи прокуратури не здійснюють таку діяльність.

Кримінально-процесуальний кодекс містить параграф 2 «Сторона обвинувачення», якому ст. 36 присвячена повноваженням прокурора в кримінальному провадженні [59].

Наказом Генерального прокурора від 21 жовтня 2019 р. в структурі Генеральної прокуратури було створено Департамент нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, який включав в себе два управління (по два відділи в кожному управлінні). Метою створення підрозділу стала необхідність здійснення нагляду щодо розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, на тимчасово окупованих районах Донецької і Луганської областей та в умовах збройного конфлікту. Після початку повномасштабного вторгнення зазначений Департамент було реорганізовано в Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, який наразі складається з чотирьох управлінь та одного відділу. Наказом Генерального прокурора від 14 листопада 2023 року № 312 було затверджено Положення про Департамент протидії злочинам, вчиненим

в умовах збройного конфлікту Офісу Генерального прокурора [84]. Цим положенням визначаються основні вектори діяльності структурних підрозділів Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту Офісу Генерального прокурора. При цьому значена увага зосереджена саме на участі прокурорів у заходах щодо протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту.

Наказом Офісу Генерального прокурора від 30.09.2021 № 309 «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» [100] визначено основні засади участі прокурорів у кримінальному провадженні, зокрема і щодо реалізації запобіжної діяльності.

Так, в документів передбачено, що нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у сфері охорони дитинства – забезпечують керівники та прокурори структурних підрозділів захисту інтересів дітей та протидії домашньому насильству Офісу Генерального прокурора та обласних прокуратур, а також керівники окружних прокуратур, їх перші заступники або заступники, прокурори, спеціально уповноважені керівником на виконання функцій прокуратури щодо захисту інтересів дітей та протидії домашньому насильству; нагляд у кримінальних провадженнях щодо протидії кримінальним правопорушенням у сфері кібербезпеки, Офісу Генерального прокурора та обласних прокуратур або інших уповноважених підрозділів прокуратур, у яких такі підрозділи не створені, забезпечують керівники та прокурори структурних підрозділів.

Керівники та прокурори структурних підрозділів, що забезпечують нагляд у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, вчинені в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора та обласних прокуратур або відповідним уповноваженим прокурорам обласних прокуратур, у яких такі підрозділи не створені, керівники та прокурори окружних прокуратур забезпечують нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування слідчими органів досудового розслідування (крім детективів Національного антикорупційного бюро

України) у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, передбачені [статтями 436, 437, 438, 439, 440, 442, 447](#) КК України, у тому числі за фактами сексуального насильства в умовах збройного конфлікту (крім кримінальних проваджень, визначених в абзацах четвертому, п'ятому підпункту третього пункту 7 цього наказу, а також про кримінальні правопорушення, передбачені статтею 447 КК України, пов'язані зі збройними конфліктами за межами України).

На координаційних нарадах із керівниками правоохоронних органів заслуховується інформація щодо їхньої діяльності у сфері протидії злочинності. У разі необхідності на координаційні наради запрошуються представники інших державних органів та органів місцевого самоврядування з метою інформування про діяльність з питань запобігання і протидії кримінальним правопорушенням. Спільні наради проводяться за ініціативою та під головуванням керівників органів прокуратури відповідного рівня, їх перших заступників або заступників згідно з розподілом обов'язків із метою обговорення та узгодження спільних заходів з окремих питань запобігання та протидії злочинності, порушенням вимог законодавства у певних сферах [86].

Проаналізований документ не містить будь-яких особливостей координаційної діяльності щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту. Це дає підстави вважати, що на цю категорію кримінальних правопорушень поширюються загальні засади координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності. Однак, вважаємо, що триваючий збройний конфлікт, який відбувається на території України, спонукав у січні 2023 р. внесення зміни до [Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності](#). Зокрема, встановлено, що за необхідності, до складу міжвідомчої робочої групи із метою запобігання, виявлення, припинення кримінальних правопорушень певної категорії, вирішення інших проблемних питань, пов'язаних із діяльністю у сфері протидії злочинності, за згодою можуть включатися представники інших державних органів, міжнародних організацій, громадських об'єднань,

фахівці у певних сферах, які володіють спеціальними знаннями. Вважаємо, що специфіка криміногенної обстановки та злочинності, яка обумовлена збройним конфліктом, вимагає залучення спеціалістів з різних галузей знань, а також міжнародних експертів, суддів, прокурорів, представників громадських організацій, які можуть відігравати важливу роль та надавати допомогу членам міжвідомчих груп у різних аспектах кримінологічної діяльності органів прокуратури щодо протидії злочинам в умовах збройного конфлікту.

Важливо зазначити про Наказ Офісу Генерального прокурора від 17 травня 2023 р. № 130 «Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у сфері оборони» [102]. Ним врегульовано організації роботи спеціалізованих прокуратур у сфері оборони щодо виконання визначених функцій, розмежування їхніх повноважень із самостійними структурними підрозділами Офісу Генерального прокурора, обласними та окружними прокуратурами.

Наказом передбачено, що спеціалізовані прокуратури у сфері оборони (на правах обласних та окружних прокуратур) організують та здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, досудове розслідування в яких проводиться слідчими та дізнавачами органів досудового розслідування (крім детективів Національного антикорупційного бюро України):

- проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення);
- вчинені військовослужбовцями; військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, добровольцями добровольчих формувань територіальних громад;
- вчинені під час виконання службових обов'язків працівниками військових частин, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Міністерства оборони України, Збройних Сил України, інших військових формувань, оборонно-промислового комплексу України та

органів державної влади, які комплектуються (формуються) військовослужбовцями;

– вчинені на території розташування військових частин, установ, організацій Міністерства оборони України, Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державного космічного агентства України та підприємств оборонно-промислового комплексу України;

– у сфері службової діяльності та проти власності, об'єктом посягання яких є військове майно та (або) кошти для потреб оборони, у тому числі для військових адміністрацій з питань здійснення заходів правового режиму воєнного стану;

– інші кримінальні правопорушення в порядку, визначеному КПК України, у тому числі якщо хоча б один із співучасників кримінального правопорушення є вищезазначеним суб'єктом або хоча б одне правопорушення у кримінальному провадженні відповідає вищевказаним критеріям [102].

Наказ Офісу Генерального прокурора від 12 вересня 2023 року № 258 «Про організацію роботи органів прокуратури України у сфері міжнародного співробітництва» регулює здійснення функцій органів прокуратури у сфері міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, взаємодію з компетентними органами іноземних держав, міжнародними судовими установами та міжнародними організаціями у зазначеній сфері [101].

Важливі аспекти взаємодії органів прокуратури з органами досудового розслідування закріплено в наказі МВС від 07.07.2017 № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та

розслідуванні» [91]. Інструкція передбачає взаємодію між правоохоронними відомствами як на різних стадіях досудового розслідування кримінальних правопорушень, так і щодо організації взаємодії при розслідуванні певної категорії кримінальних правопорушень. При чому, питання взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах збройного конфлікту, зокрема кримінальних правопорушень проти миру та безпеки людства та міжнародного правопорядку, в інструкції відсутні. Це, на наше переконання, може ускладнювати сам процес досудового розслідування, а також сприяти неузгодженості дій та дублюванню повноважень органів прокуратури та досудового розслідування.

Порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Офісу Генерального прокурора від 09.03.2022 № 177/450/46 [93].

Ще до початку повномасштабного вторгнення, 16 жовтня 2020 р. було затверджено Стратегію розвитку прокуратури на 2021-2023 рр. [126]. Зокрема зазначається, прокуратура роздягається населенням країн як інституція, яка забезпечує правові механізми доступу до правосуддя, протидії та запобігання злочинності. При цьому координуюча роль прокуратури спрямована на впровадження кримінально-правової політики з метою злагодженої роботи органів прокуратури та відповідних органів правопорядку; забезпечення сучасних підходів до протидії злочинності, а також вдосконалення механізмів координації протидії злочинності.

У [Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки](#) основними пріоритетами визначено забезпечення верховенства права, запобігання та протидія злочинності з неухильним дотриманням прав людини, у тому числі гендерної рівності; посилення гарантій незалежності,

розвиток міжнародного співробітництва, зокрема через розширення міжвідомчої взаємодії, а також підвищення ефективності виконання органами правопорядку та прокуратури покладених на них функцій, покращення взаємодії між собою та зі складовими сектору безпеки і оборони. Стратегічним пріоритетом є кримінальна політика, пріоритетом у якій є запобігання злочинності, невідворотність відповідальності, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення інтересів потерпілого [49].

Наразі актуальними та такими, які потребують ефективного вирішення є питання: надмірної тривалості досудового розслідування внаслідок перевантаження та навіть неефективності органів досудового розслідування й прокуратури, нечіткості у розмежуванні компетенції та повноважень різних органів правопорядку, дублювання їхніх функцій, наявність корупційних ризиків у діяльності органів правопорядку та прокуратури, недосконалість механізмів призначення на посади й просування по службі, а також позитивно вплинуть на подальшу гармонізацію кримінального та кримінального процесуального законодавства України зі стандартами Європейського Союзу.

Основним векторами реформування органів прокуратури є: посилення системної взаємодії з інститутами громадянського суспільства у сфері протидії злочинності; запобігання злочинності; розвиток спроможності системи органів правопорядку та прокуратури брати участь у формуванні кримінальної політики і здійсненні моніторингу її реалізації; розроблення, затвердження та введення в дію Національного плану із запобігання (превенції) злочинності терміном на три роки, відповідно до якого приймаються щорічні регіональні та місцеві програми запобігання (превенції) злочинності; щорічний моніторинг стану запобігання злочинності з метою визначення актуальних показників стану, структури злочинності, та її тенденцій; посилення координаційної ролі прокуратури щодо органів

правопорядку відповідного рівня під час реалізації ними повноважень щодо протидії злочинності [49]¹.

Принагідно зазначимо, що в нормативних документах активно використовується словосполучення органи правопорядку, в тому числі і як об'єкти прокурорського нагляду. Однак на законодавчому рівні відсутнє визначення органів правопорядку та конкретизація критеріїв та органів, які охоплюються цим поняттям. Тому хотілося б наголосити на необхідності законодавчого визначення поняття і переліку органів правопорядку, а також конкретизація тих органів, за якими уповноважені здійснювати нагляд органи прокуратури.

Концепція взаємодії органів прокуратури з громадами («Прокурор громади»), затверджена 11.08.2023 р. спрямовується на довгострокове ініціативне партнерство між прокуратурою, органами правопорядку, громадами та громадськими організаціями з метою запобігання кримінальним правопорушенням та підвищення якості життя населення громади. Одним з основних завдань визначено запобігання злочинності, передусім шляхом аналізу та впливу на середовище, у якому найчастіше скоюються протиправні діяння [53].

Таким чином, нами розглянуто основні нормативно-правові акти, які складають основу правового регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. Встановлено, що не зважаючи на те, що активна фаза збройного конфлікту триває понад два роки, залишаються неузгодженими та недостатньо врегульованими нормами права питання термінологічного визначення окремих категорій, відсутність чіткого розмежування повноважень між органами правопорядку та прокуратурою; відсутність чітких критеріїв взаємодії під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в умовах збройного конфлікту, нормативна не закріпленість особливостей реалізації повноважень прокурора

¹ [Комплексний стратегічний плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки.](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#n9) Указ Президента України від 11.05.2023 № 73/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#n9>

в умовах збройного конфлікту, нормативна не урегульованість питання реалізації прокурорами функції запобігання злочинності.

В цілому, систему нормативно правових актів, які регулюють діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту умовно можемо поділити на такі групи:

1. Нормативно правові акти, в яких визначено основні кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту.

2. Нормативно правові акти, які визначають правові підстави функціонування, перелік повноваження спеціальних підрозділів прокуратури, які здійснюють запобігання злочинам в умовах збройного конфлікту.

3. Нормативно правові акти, які визначають правові підстави взаємодії між органами правопорядку, територіальними громадами, населенням та органами прокуратури в умовах збройного конфлікту.

4. Нормативно-правові акти, які закріплюють основні засади міжнародного співробітництва органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. Саме цей блок нормативно-правових актів в якнайбільшій мірі торкається питань документування міжнародних злочинів, взаємодії з міжнародними інституціями для забезпечення протидії міжнародними злочинам та притягнення до відповідальності винних осіб.

З метою вдосконалення окремих аспектів кримінологічної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, вважаємо за доцільне розгляд питання про доцільність наступних заходів:

1. Доповнити ч.1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» п. 5 – «запобігання кримінальним правопорушенням». На сьогодні ні Закон України про прокуратуру», ні Кримінально-процесуальний кодекс України не містять вказівки на такі повноваження прокурора як запобігання злочинам, виявлення причин та умов їх скоєння, необхідність вжиття заходів щодо нейтралізації криміногенних детермінант, тощо. По суті, прокурор, здійснюючи нагляд зв дотриманням законності органами, що провадять оперативно-розшукову

діяльність, дізнання, досудове розслідування у формі процесуального керівництва реалізує комплекс дій щодо запобігання кримінальних правопорушень під час кваліфікації кримінального правопорушення, вивчення матеріалів кримінального провадження, перевірки повноти та законності проведених процесуальних дій, всебічності та об'єктивності розслідування, підтримання державного обвинувачення в суді, оскарження судових рішень в порядку, передбаченому КПК України. Реалізується функція запобігання злочинності і під час реалізації повноважень щодо координації діяльності правоохоронних органів. Саме під час координаційних нарад заслуховується інформація щодо діяльності правоохоронних органів у протидії злочинності.

2. Юридично врегулювати питання конкретизації функцій прокурора з організації досудового розслідування, процесуального керівництва досудовим розслідуванням, нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування, з урахуванням пріоритетних напрямів протидії злочинності, а також розмежування процесуального статусу прокурора, керівника органу прокуратури та керівника органу досудового розслідування

3. Розробити та затвердити Загальнодержавну програму запобігання злочинності на період воєнного стану, яка б враховувала зміну особливості функціонування прокуратури та правоохоронних органів щодо кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах збройного конфлікту. На підставі Загальнодержавної програми запобігання злочинності мають прийматися регіональні програми, з урахуванням особливостей регіону, безпекової ситуації, а також рівня загострення збройного протистояння в конкретній місцевості.

4. Розробити та затвердити Національний план запобігання злочинності та створити окремий орган, зокрема міжвідомчу Координаційну раду з питань реалізації політики запобігання (превенції) злочинності, яка б відслідковувала стан виконання плану, тощо.

5. Внести зміни до діючих регіональних програм відповідно викликів, які зумовлені існуванням збройного конфлікту. Більшість з них прийнято до початку повномасштабного вторгнення та не враховують зміни суспільних відносин та криміногенних чинників, обумовлених воєнним станом. До того ж вони не враховують нових пріоритетів діяльності прокуратури, зокрема Концепції взаємодії органів прокуратури з громадами, якою суттєво оновлюється концепт співпраці прокурорів з органами місцевого самоврядування. Зокрема дещо зміщується акцент з координуючої роль відомства, на співпрацю з метою запобігання кримінальним правопорушенням та покращення рівня життя населення громади завдяки зменшенню рівня злочинності в регіоні.

6. Розробити міжвідомчу інструкцію, яка б регулювала питання взаємодії органів прокуратури, поліції, соціальних працівників, медиків, психологів, юристів та інших фахівців під час реалізації спільних заходів на деокупованих територіях, а також під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в умовах збройного конфлікту.

2.2. Організація запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту

Об'єктивною потребою кожного суспільства, яке прагне створити та жити в правовій державі, є протидія злочинності. Забезпечення протидії злочинності стає можливим шляхом усунення причин та умов, які породжують цю злочинність або сприяють її проявом. Цінність усунення причин та умов злочинності проявляється в тому, що в суспільстві створюються передумови зменшення суспільно небезпечності кримінальних правопорушень та відповідно зменшуються і масштаби злочинності.

На жаль, в умовах збройного конфлікту суспільна небезпечність кримінальних правопорушень стрімко зростає разом зі зростанням масштабів злочинності. Окрім того, що РФ не припиняє вчиняти міжнародні злочини (воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид, злочини агресії), зростає і криміногенна активність громадян України. Це пов'язано певним чином як не контрольованим обігом зброї, так і збільшенням кількості населення з різного ступеня тяжкості розладів нервової системи, підвищений рівень агресії, нетерпимості, що є наслідком участі в воєнних діях, а також проживання в країні, в якій іде війна, що здійснює негативний вплив на стан нервової системи та рівень опанування своїми емоціями.

Протидія злочинності, будучи цілеспрямованим комплексним процесом, до якого залучені державні органи, господарські та громадські організації, формування та окремі громадяни, є складовою кримінологічної політики, що визначає теоретичні основи, напрями, цілі, методи запобіжного впливу на злочинність.

Стратегічним пріоритетом плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки визначено послідовну кримінальну політику, домінуючим у якій є запобігання злочинності, невідворотність відповідальності, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення інтересів

потерпілого. Задля реалізація заходів із запобігання злочинності, важливо дослідити основні засади організації такої діяльності.

Складність висвітлення організації запобіжної діяльності органів прокуратури полягає в тому, що відсутнє чітке законодавче визначення статусу органів прокуратури в системі державних органів. Як слушно зазначає В. І. Борисов, що організація та діяльність органів прокуратури належить до предмета конституційно-правового регулювання [7, с. 310]. Так, у 2016 р. до Конституції України було внесено зміни. Відповідно, розділ VII «Прокуратура» виключено, а розділ VIII «Правосуддя» доповнено ст. 131-1, яка містить функції прокуратури. Тим самим законодавець визначив місце органів прокуратури саме в системі органів правосуддя. Поряд з цим, варто зауважити, що в процесах реформації важливо забезпечити підхід, відповідно до якого прокуратура в Україні має залишатися незалежним самостійним державним органом.

Відповідно до словника української мови, організація це: 1) об'єднання людей, суспільних груп, держав на базі спільності інтересів, мети, програми дій і та ін.; 2) особливості будови чого-небудь; структура [119].

Юридична енциклопедія організацію визначає, як:

1) властивість будь-якого матеріального об'єкта, що виявляється в упорядкованості, внутрішньої будови;

2) соціальна функція суспільства, завдяки якій створюються виробничі, економічні та інші системи, встановлюється динамічна рівновага між її елементами, забезпечуються сталість і водночас розвиток різних суспільних структур;

3) одна з універсальних функцій суспільного управління – складова змісту управлінської діяльності щодо впорядкування певних суспільних відносин, раціональної побудови органів управління, а також системи управління у цілому як сукупності відповідних управлінських елементів, що перебувають у відношеннях та зв'язках між собою і утворюють органічну цілісність, єдність;

4) об'єднання людей, які спільно реалізують програму або мету та діють на основі конкретних правил, процедур [146, с. 578].

Спираючись та лінгвістичне значення, під організацією запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах конфлікту будемо розуміти сукупність заходів, дій, управлінських рішень, які приймаються, вчинюються, та координуються органами прокуратури з метою здійснення впливу причини та умов окремих кримінальних правопорушень, на причини та умови злочинності в умовах збройного конфлікту, особу злочинця, які реалізуються в процесі: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництва інтересів громадянина або держави в суді; 3) нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Метою організації запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах конфлікту є зниження рівня негативного впливу криміногенних детермінант, зумовлених збройним конфліктом, на рівень, динаміку, структуру та інші показники злочинності, притягнення до передбаченої відповідальності винних осіб, а також впровадження людиноцентриського підходу до постраждалих осіб.

Організація запобіжної діяльності органів прокуратури забезпечується єдністю системи прокуратури України. Зокрема, єдиними засадами організації та діяльності прокуратури; єдиним статусом прокурорів; єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності прокурорів; фінансуванням прокуратури виключно з Державного бюджету України; вирішенням питань внутрішньої діяльності прокуратури органами прокурорського самоврядування.

Збройний конфлікт, який триває в Україні вже понад 10 років не міг не вплинути на певну специфікацію системи органів прокуратури, характер та спрямованість діяльності її окремих підрозділів.

Так, в структурі Офісу Генерального прокурора у функціонує Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту (далі Департамент). Департамент складається з:

1) Управління процесуального керівництва та підтримання публічного обвинувачення (включає в себе шість відділів);

2) Управління процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із сексуальним насильством (включає в себе два відділи);

3) Управління організації процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення в обласних прокуратурах (включає в себе два відділи);

4) Управління організаційно-методичного та аналітичного забезпечення (включає в себе три відділи);

5) Відділ опрацювання інформації та документального забезпечення.

Діяльність Департаменту врегульовано Положенням про Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора, наказ Генерального прокурора від 14 листопада 2023 р. № 312 [84].

Основні завданнями Департаменту полягають у наступному:

1. Організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, участь у судовому провадженні та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, передбачені статтями 436 «Пропаганда війни», 437 «Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни», 438 «Порушення законів та звичаїв війни», 439 «Застосування зброї масового знищення», 440 «Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут,

транспортування зброї масового знищення», 442 «Геноцид», 447 «Найманство» КК України (у межах компетенції та спеціалізації, визначених наказами Генерального прокурора), та в інших кримінальних провадженнях за дорученням Генерального прокурора.

2. Контроль ефективності організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням обласними прокуратурами, участі у судовому провадженні та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, які віднесені до компетенції Департаменту.

3. Організаційне та методичне керівництво діяльністю обласних прокуратур з питань нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва ним, участі у судовому провадженні та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, які віднесені до компетенції Департаменту

4. Організаційне забезпечення виконання повноважень Генеральним прокурором у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, які віднесені до компетенції Департаменту, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення в яких здійснюється прокурорами Департаменту та прокуратур нижчого рівня.

5. Виконання вимог закону під час приймання, реєстрації, розгляду та вирішення заяв і повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень, своєчасне внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР).

6. Організація та забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, підтримання публічного обвинувачення в суді, оскарження за наявності визначених законом підстав судових рішень у кримінальних провадженнях на стадії досудового розслідування та судового провадження.

7. Ініціювання створення та участь у діяльності спільних слідчих груп у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, які віднесені до компетенції Департаменту, координація їх роботи відповідно до статті 571 КПК України.

8. Дотримання вимог законодавства про невідворотність покарання за вчинене кримінальне правопорушення, а також недопущення незаконного притягнення особи до кримінальної відповідальності та необґрунтованого застосування щодо неї заходів процесуального примусу.

9. Забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями.

10. Своєчасне виявлення порушень інтересів держави внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, які потребують захисту в суді шляхом застосування представницьких повноважень прокурорів поза межами кримінального провадження.

11. Розроблення методичних рекомендацій, стандартів та інших документів методичного спрямування з питань організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням воєнних та інших злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, їх впровадження та забезпечення ефективного використання у практичній діяльності.

12. Взаємодія з відповідними підрозділами правоохоронних та інших державних органів, міжурядовими, державними, неурядовими організаціями та співробітництво з Міжнародним кримінальним судом, іншими міжнародними судовими установами та їх органами у взаємодії з Департаментом міжнародно-правового співробітництва.

13. Участь у роботі Міжнародного центру з переслідування злочину агресії проти України (ІСРА).

14. Забезпечення ведення єдиної системи збору, обробки, зберігання, аналізу інформації та доказової бази у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, передбачені статтями 436, 437, 438, 439, 440,

442, 447 КК України, та у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із сексуальним насильством в умовах збройного конфлікту.

15. Інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення роботи щодо з'ясування стану та результатів процесуального керівництва досудовим розслідуванням і підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, які віднесені до компетенції Департаменту [84].

Окремим напрямком діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту є запобігання сексуальному насильству, яке вчиняється російськими комбатантами щодо військових та цивільних осіб. У Резолюції Ради Безпеки ООН № 1820 (2008 р.) зазначається, що сексуальне насильство, коли воно використовується або заохочується як тактика війни навмисно проти цивільного населення або в рамках поширених або систематичних нападів на цивільних осіб, здатне значно посилити обстановку в період збройного конфлікту і може перешкоджати відновленню міжнародного миру та безпеки [153]. Саме через цей аспект цього сексуального насильства, його надзвичайно принизливий, деградуєчий та емоційно руйнівний вплив на конкретну особу, а в сукупності і на загострення в цілому збройного протистояння, органи прокуратури з особливою відповідальністю розслідують випадки сексуального насильства та виступають основними суб'єктами запобігання цьому явищу. Хоча, як цілком правильно зазначається в науковій літературі, на сьогодні в Україні відсутня цілісна система запобігання та протидії цьому явищу. Адже система запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, повинна включати аналіз законодавства на предмет відповідності вимогам міжнародного кримінального права; визначення злочинів, видів відповідальності, правил, порядку, процедур та доказування; визначення суб'єктів взаємодії у сфері запобігання та протидії сексуальному насильству в умовах конфлікту; проведення навчань, тренінгів, обмін досвідом; розробка та функціонування механізму надання допомоги (матеріальної, моральної, психологічної,

медичної, юридичної тощо) постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, при цьому бажано, щоб надана допомога була релевантною тій шкоді, яка була заподіяна постраждалій особі [113].

Організаційна складова запобіжної діяльності Управління процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із сексуальним насильством, спрямована на виконання наступних заходів:

- організація та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за додержанням законів при проведенні слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, участь у судовому провадженні та підтримання публічного обвинувачення у відповідних кримінальних провадженнях у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із сексуальним насильством в умовах збройного конфлікту;

- вжиття заходів щодо призначення прокурорів у конкретних кримінальних провадженнях,

- забезпечення участі у розгляді судами клопотань та інших питань під час досудового розслідування, скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчих та прокурорів;

- підготовка вказівок та доручень з питань організації процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях у суді;

- вивчення матеріалів кримінальних проваджень та підтримання публічне обвинувачення, за дорученням Генерального прокурора, керівництва Департаменту;

- вивчення та візування проєктів постанов про скасування незаконних процесуальних рішень;

- забезпечення виконання запитів компетентних органів іноземних держав про надання міжнародної правової допомоги чи перейняття

кримінального провадження, а також виконання прохань Міжнародного кримінального суду про співробітництво відповідно до КПК України та з урахуванням особливостей, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду;

- забезпечення внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення, розпочинають досудове розслідування;

- здійснення контролю за своєчасним переданням до підрозділів представництва матеріалів, які свідчать про необхідність застосування представницьких повноважень з метою захисту інтересів держави поза межами кримінального провадження;

- здійснення контролю за дотриманням процесуальних строків перебування кримінальних проваджень на вивченні у відділах, а також щодо законності прийняття рішення прокурорами питань про речові докази у закритих ними кримінальних провадженнях;

- забезпечення збору, обробки, зберігання та аналізу інформації та доказової бази у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із сексуальним насильством в умовах збройного конфлікту;

- забезпечення ведення обліку кримінальних проваджень про злочини, пов'язані із сексуальним насильством в умовах збройного конфлікту, результатів їх досудового розслідування та судового розгляду, а також обліку осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності в них [84].

Тобто саме на Управління процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із сексуальним насильством покладено весь спектр адміністративних, організаційних, управлінських, процесуальних, методологічних та запобіжних заходів щодо сексуального насильства, вчиненого в умовах збройного конфлікту.

Виходячи з повноважень органів прокуратури, зокрема Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, зазначимо що вагомим результатом організації запобіжної діяльності органів прокуратури є

забезпечення захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави від викликів воєнного стану, з метою забезпечення безпеки кожному громадянину та країни в цілому. Тобто, діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту здійснюється виключно в інтересах народу України з метою притягнення винних до відповідальності та недопущення безкарності за міжнародні злочини, скоєні на території України з лютого 2014 року.

Справедливе кримінальне переслідування винних осіб та забезпечення відшкодування збитків постраждалим від цих злочинів особам досягається цільовим використанням ефективних засобів кримінального провадження, в тому числі з використанням партнерських відносин з національними організаціями, іноземними державами, міжнародними судовими установами та інститутами правосуддя.

Основне призначення органів прокуратури в умовах збройного конфлікту проявляється в забезпеченні кримінального переслідування та притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, що мали місце на території України з 2014 року та можуть становити злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти людяності та/або злочини геноциду. Враховуючи широкомасштабний характер порушень міжнародного права, що вчиняються в Україні з 2014 року, органами прокуратури посилено координацію та співпрацю з національними та міжнародними партнерами з цією метою .

В структурі Офісу Генерального прокурора діє Спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах Департаменту), яка організовує роботу з питань представництва інтересів держави у сфері оборони, нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, запобігання та протидії військовим адміністративним правопорушенням, а також правопорушенням, пов'язаних з корупцією, контроль за ефективністю діяльності з цих питань спеціалізованих прокуратур (на правах обласних) [92].

Показником ефективності діяльності органів прокуратури в умовах воєнного часу є зміцнення рівня довіри громадян, а також національних і міжнародних партнерів до органів прокуратури та досудового розслідування, які здійснюють протидію міжнародним злочинам. На ефективність діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту впливає застосування міжнародних та національних засобів правового захисту, включаючи постановлення судових рішень відповідно до принципу верховенства права, відшкодування збитків та інші компенсації постраждалим особам.

Складність належної організації запобіжної діяльності органів прокуратури полягає в тому, що збройний конфлікт в Україні знаходиться в активній фазі. Це унеможливує надання достовірної інформації про кримінологічні показники злочинності, криміногенні детермінанти явища, осіб, які вчиняють міжнародні злочини та про засоби підвищення ефективності запобігання злочинності.

Важливим аспектом організації запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах конфлікту є належний рівень інформаційно-аналітичного забезпечення цієї діяльності. На думку А.К. Несторова, інформаційно-аналітичне забезпечення – це сукупність інформаційних процесів, необхідних для доцільного, раціонального та ефективного процесу управління [71].

На інший аспект звертає увагу Сніцаренко П.М., який під інформаційно-аналітичним забезпеченням розуміє комплекс заходів, що реалізує процеси створення документованих інформаційних продуктів (аналітичних документів) на основі використання статичних інформаційних ресурсів (документованих даних та інформації), проведення розрахунків, моделювання ситуацій, їх аналізу і синтезу з метою підтримки прийняття відповідних рішень на всіх рівнях державного управління [121].

Дійсно, раціональна та результативна організація роботи органів прокуратури в значній мірі залежить від своєчасного надходження інформації оперативного, звітнього характеру, володіння якої впливає на планування

діяльності. Достовірність, оперативність та повнота інформаційно-аналітичного забезпечення є своєрідним індикатором діяльності органів прокуратури.

Так, в структурі Офісу Генерального прокурора функціонує управління аналітичного забезпечення діяльності Генерального прокурора в складі Департаменту організаційно-контрольної діяльності, правового та аналітичного забезпечення.

Також в структурі Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора діє управління організаційно-методичного та аналітичного забезпечення, до складу якого входить відділ інформаційно-аналітичного супроводження. Цей відділ забезпечує 1) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за додержанням законів при проведенні слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, участь у судовому провадженні та підтримання публічного обвинувачення по кримінальним правопорушенням, віднесених до підслідності Департаменту; 2) функціонування, оновлення єдиної системи збору, обробки, зберігання та аналізу інформації та доказової бази у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, віднесених до підслідності Департаменту; 3) взаємодія з іншими підрозділами Департаменту та розробка пропозиції щодо покращення прокурорської діяльності; 4) підготовка аналітичних довідок; 5) ведення обліку кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Департаменту; 6) накопичення електронних варіантів матеріалів кримінальних проваджень; 7) ведення електронних баз даних, впровадження інноваційних методів аналізу інформації та рішень щодо інформаційно-аналітичного забезпечення Департаменту тощо [84].

Під інформаційно-аналітичною діяльністю прийнято розуміти різновид інтелектуальної, розумової діяльності людини, в процесі якої внаслідок

певного алгоритму послідовних дій з пошуку, накопичення, зберігання, обробки, аналізу первинної інформації утворюється нова, вторинна аналітична інформація у формі аналітичної довідки, звіту, огляду, прогнозу тощо [10]. Цей вид діяльності дає можливість аналізувати, прогнозувати та робити висновки про дії, події, фактори та чинники, а також причинно-наслідковий зв'язок між ними, що має значення при реалізації посадових (службових) обов'язків конкретним прокурором [13].

На думку С. В. Мазурика, аналітична робота в органах прокуратури здійснюється переважно за двома напрямками: зовнішнім та внутрішнім. Зовнішнім напрямом вважається робота, пов'язана з визначенням стану виконання покладених на органи прокуратури завдань. У цьому випадку аналіз даних, що характеризують стан зазначених видів діяльності, дає знання реальної обстановки, дозволяє правильно визначати напрямки зусиль, прогнозувати розвиток несприятливих тенденцій та процесів.

Інший, внутрішній, напрямок аналітичної роботи в органах прокуратури збирання, вивчення, оцінка та передача інформації з метою визначення ефективності організації та діяльності органів прокуратури. Така інформаційно-аналітична робота дозволяє вживати організаційних заходів, спрямованих на вдосконалення системи управління органами прокуратури [68].

Вважаючи такий поділ досить умовним, Р.М. Савчук диференціює завдання інформаційно-аналітичної роботи в органах прокуратури на загальні та окремі.

До загальних завдань інформаційно-аналітичної роботи в органах прокуратури вчений відносить: 1) встановлення стану злочинності, її структури та динаміки; 2) гнучке реагування на процес формування та коригування планів роботи прокуратури, правильний вибір пріоритетів, оптимальних форм та методів прокурорських перевірок, створення тимчасових та постійних робочих (міжвідомчих) груп за напрямами прокурорської діяльності, вироблення додаткових планів щодо здійснення

спільних заходів зазначених груп; 3) проведення організаційно-штатних заходів з урахуванням повноважень прокурорів, серед яких перерозподіл навантаження на особовий склад, коригування розпоряджень про розподіл обов'язків у прокуратурі, покладання додаткових обов'язків на працівників з метою усунення прогалин у діяльності; 4) короткострокове прогнозування розвитку стану злочинності з урахуванням попереднього досвіду та новації законодавства для розробки стратегії прокурорської діяльності; 5) оптимізація планів навчання працівників прокуратури та індивідуальних планів їх самостійної підготовки; 6) удосконалення практики координації діяльності правоохоронних органів щодо протидії злочинності та корупції [114].

Окремими завданнями інформаційно-аналітичної роботи органів прокуратури Савчук Р.М. вважає наступні: 1) встановлення найпоширеніших видів кримінальних правопорушень у різних сферах суспільного життя, їх динаміки та структурної характеристики; 2) визначення реального рівня злочинності; 3) виявлення недоліків функціональної діяльності прокуратури та розробка заходів щодо її вдосконалення; 4) підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства, правозастосовної практики; 5) аналіз та узагальнення стану здійснення прокуратурою покладених на неї функцій [114].

Правові підстави здійснення інформаційно-аналітичної роботи органами прокуратури передбачені Наказом Офісу Генерального прокурора «Про загальні засади організації роботи в органах прокуратури України» від 07.08.2020 № 365 [89]. Виходячи з положень, які містяться в наказі, Офіс Генерального прокурора, на підставі аналізу стану законності в державі, поширеності порушень прав і свобод громадян та інтересів держави, визначених пріоритетних напрямів у планах роботи, передбачає конкретні заходи з важливих та актуальних питань виконання завдань органів прокуратури, зокрема заходи, спрямовані на комплексне аналітичне дослідження наявних проблем, перевірки стану додержання вимог

законодавства в межах наданих повноважень, організації роботи на окремих напрямках у регіональних (обласних) прокуратурах, надання практичної допомоги їх керівникам.

Аналіз змісту наказу Офісу Генерального прокурора «Про загальні засади організації роботи в органах прокуратури України» дозволяє помітити, що в питанні активізації організації роботи органів прокуратури, особовий акцент робиться на необхідності провадження новітніх форм і методів організації діяльності та контролю, зокрема з використанням сучасних інформаційних технологій.

Формами організації діяльності органів прокуратури є наступні: 1) розподіл повноважень між керівниками різного рівня, 2) діяльність структурних підрозділів; 3) взаємодія структурних підрозділів; 4) підготовка та розгляд документів, 5) прийняття організаційно-розпорядчих актів, 6) планування роботи; 7) виїзд до підрозділів прокуратур; 8) виклик керівників та працівників прокуратур до прокуратур вищого рівня; 9) підготовка та проведення нарад; 10) контроль виконання; 11) аналітична та методична робота.

Умовно, можемо виокремити наступні стадії організації запобіжної діяльності органів прокуратури:

1) планування з метою підвищення ефективності роботи, узгодженості заходів, відповідність потребам сьогодення та викликам практичної роботи;

2) координація діяльності правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності;

3) проведення оперативних нарад з метою обговорення проблемних питань дотримання законодавства, організації діяльності органів прокуратури;

4) складання завдань для нижчестоящих прокуратур;

5) аналіз статистичних та інших даних, вивчення та узагальнення практики реалізації повноважень прокуратури та застосування законодавства;

6) розробка загальних методичних рекомендацій для прокурорів та інших документів методичного спрямування задля забезпечення однакового застосування норм законодавства України під час здійснення прокурорської діяльності та з урахуванням реальних потреб практичної роботи обласних та окружних прокуратур структурним підрозділам;

7) впровадження методичних документів у практичну діяльність із метою підвищення її ефективності, покращання якості реалізації прокурорами наданих законодавством повноважень;

8) контроль за повнотою, якістю та своєчасністю виконання завдань і доручень керівництва відповідної прокуратури та прокуратур вищого рівня, планів роботи, рішень нарад, організаційно-розпорядчих актів, з використанням різних форми та методів контролю.

Слід зазначити що аналізований наказ Офісу Генерального прокурора не містить будь-яких особливостей організації роботи органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. На нашу думку, робота органів прокуратури кардинально урізноманітнилася після по початку повномасштабного вторгнення. Окрім збільшення об'єму статистичної інформації, збільшилися і критерії систематизації баз даних. Органи прокуратури безпосередньо залучаються до збирання доказів щодо міжнародних злочинів, документують міжнародні злочини, приймають участь в роботі мобільних груп по відпрацюванню де окупованих територій тощо. Неадаптованість нормативного документу про організацію роботи органів прокуратури до умов збройного конфлікту може свідчити про неузгодженість нормативних документів, які регулюють діяльність органів прокуратури.

Важливе значення в організації запобіжної діяльності належить такому виду діяльності як аналіз статистичних даних. Підтвердженням цього є положення Наказу Офісу Генерального прокурора від 17.03.2021 № 69 «Про організацію діяльності органів прокуратури з питань ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, статистики та її аналізу», що з метою комплексного дослідження проблем додержання вимог законів, протидії

злочинності, стану організації роботи органів прокуратури використовувати можливості аналізу статистичних даних. Також періодичний аналіз статистичних даних дозволяє встановити тенденції щодо стану та структури злочинності, результатів роботи органів прокуратури та органів досудового розслідування [99].

Дійсно, аналіз статистичних даних здатен сформувати уявлення про стан, структуру та динаміку злочинності, а також створить можливості для прогнозування тенденцій розвитку злочинності чи певних. При цьому важливо використовувати сучасні стандарти обліку даних та звітності щодо показників досудового розслідування, кількості осіб, притягнутих до відповідальності, а також використання нових методів систематизації та аналізу статистичних даних про злочинність. Також, слід зазначити, що певна кількість злочинів із різних причин залишиться поза кримінальною статистикою, тобто вони є латентними.

Отже, інформаційно-аналітичне забезпечення є важливою складовою запобіжної діяльності органів прокуратури, оскільки дозволяє аналізувати, узагальнювати, оцінювати інформацію узагальнити про дотримання стану законності в державі, забезпечення прав та свобод людини, ефективність діяльності органів прокуратури та об'єктивність реагування на потреби сьогодення задля забезпечення протидії злочинності. Особливого значення організація діяльності органів прокуратури набуває в умовах збройного конфлікту. Це пов'язано з масовими та масштабними порушеннями прав людини, зростання навантаження на органи прокуратури та необхідність забезпечення дотримання вимог законодавства швидке та якісне накопичення доказової бази про міжнародні кримінальні правопорушення та притягнення винних до відповідальності.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що:

1. Основними векторами організації запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту є наступні: планування діяльності, спрямованої на підвищення ефективності роботи, узгодженості

заходів з регіональними прокуратурами та правоохоронними відомствами; визначення завдань для нижчестоящих прокуратур; координація діяльності правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності; обговорення проблемних питань дотримання законодавства, організації діяльності органів прокуратури проведення оперативних нарад з метою; аналіз статистичних даних про злочинність умовах воєнного стану; узагальнення практики діяльності органів прокуратури на предмет виявлення проблемних моментів та підвищення ефективності в майбутньому; методичне забезпечення роботи прокурорів, спрямоване на уніфікацію підходів в діяльності прокурорів підчас застосування законодавства; контроль за повнотою, якістю та своєчасністю виконання завдань і доручень керівництва відповідної прокуратури та прокуратур вищого рівня, планів роботи, рішень нарад, організаційно-розпорядчих актів, з використанням різних форми та методів контролю тощо; вивчення та систематизації аналітичних, історичних матеріалів, наукової літератури, нормативних актів, міжнародних досліджень.

2. Метою організації запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах конфлікту є зниження рівня негативного впливу криміногенних детермінант, зумовлених збройним конфліктом, на рівень, динаміку, структуру та інші показники злочинності, притягнення до передбаченої відповідальності винних осіб, а також впровадження людиноцентриського підходу до постраждалих осіб.

3. Потребує уніфікації нормативне забезпечення діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту з метою відображення специфічних форм та видів діяльності в умовах збройного конфлікту.

5. Потребують постійного моніторингу та аналізу показники злочинності в умовах збройного конфлікту. Ця інформація дозволить скорегувати напрямки, спрямованість та інтенсивність діяльності органів прокуратури з метою підвищення показників їх ефективності діяльності, планування та реалізації запобіжних заходів, координації діяльності у сфері протидії злочинності удосконалення нормативних і відомчих актів, що

стосуються організації діяльності прокуратури в умовах збройного конфлікту. Проблемами взаємодії є: недосконале змістовне правове забезпечення; недосконалі організаційні засади взаємодії і координації; недостатньо врегульовані питання організаційного та міжнародно-технічного забезпечення; нечітке розмежування компетенцій та повноважень як в середині прокуратури, так і зовнішніми суб'єктами взаємодії.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Систему нормативно правових актів, які регулюють діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту умовно утворюють такі групи нормативно-правових актів: 1) Нормативно правові акти, в яких визначено основні кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. 2) Нормативно правові акти, які визначають правові підстави функціонування, перелік повноваження спеціальних підрозділів прокуратури, які здійснюють запобігання злочинам в умовах збройного конфлікту. 3) Нормативно правові акти, які визначають правові підстави взаємодії між органами правопорядку, територіальними громадами, населенням та органами прокуратури в умовах збройного конфлікту. 4) Нормативно-правові акти, які закріплюють основні засади міжнародного співробітництва органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. Саме останній блок нормативно-правових актів в якнайбільшій мірі торкається питань документування міжнародних злочинів, взаємодії з міжнародними інституціями для забезпечення протидії міжнародними злочинам та притягнення до відповідальності винних осіб.

2. З метою вдосконалення окремих аспектів кримінологічної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, вважаємо за доцільне розгляд питання про доцільність наступних заходів: 1) Доповнити ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» п. 5 – «запобігання кримінальним правопорушенням». На сьогодні ні Закон України про прокуратуру», ні Кримінально-процесуальний кодекс України не містять вказівки на такі повноваження прокурора як запобігання злочинам, виявлення причин та умов їх скоєння, необхідність вжиття заходів щодо нейтралізації криміногенних детермінант, тощо. По суті, прокурор, здійснюючи нагляд зв дотриманням законності органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове розслідування у формі процесуального керівництва реалізує комплекс дій щодо запобігання кримінальних правопорушень під час

кваліфікації кримінального правопорушення, вивчення матеріалів кримінального провадження, перевірки повноти та законності проведених процесуальних дій, всебічності та об'єктивності розслідування, підтримання державного обвинувачення в суді, оскарження судових рішень в порядку, передбаченому КПК України. Реалізується функція запобігання злочинності і під час реалізації повноважень щодо координації діяльності правоохоронних органів. Саме під час координаційних нарад заслуховується інформація щодо діяльності правоохоронних органів у протидії злочинності.

3. Необхідно юридично врегулювати питання конкретизації функцій прокурора з організації досудового розслідування, процесуального керівництва досудовим розслідуванням, нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування, з урахуванням пріоритетних напрямів протидії злочинності, а також розмежування процесуального статусу прокурора, керівника органу прокуратури та керівника органу досудового розслідування

4. Доцільно розробити та затвердити Загальнодержавну програму запобігання злочинності на період воєнного стану, яка б враховувала зміну особливості функціонування прокуратури та правоохоронних органів щодо кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах збройного конфлікту. На підставі Загальнодержавної програми запобігання злочинності мають прийматися регіональні програми, з урахуванням особливостей регіону, безпекової ситуації, а також рівня загострення збройного протистояння в конкретній місцевості.

5. Потребує розроблення та затвердження Національний план запобігання злочинності, а також створення міжвідомчої Координаційної ради з питань реалізації політики запобігання (превенції) злочинності, яка б відслідковувала стан виконання плану та інтегрувала всю інформацію щодо стану злочинності в країні та заходів запобігання, які вживаються різними суб'єктами.

6. Регіональні програми запобігання злочинам потребують корегування, зокрема з огляду на ті зміни, які обумовлені існуванням збройного конфлікту. Переважна частина регіональних програм прийняті до початку повномасштабного вторгнення та не враховують зміни суспільних відносин та криміногенних чинників, обумовлених воєнним станом. До того ж вони не враховують нових пріоритетів діяльності прокуратури, зокрема Концепції взаємодії органів прокуратури з громадами, якою суттєво оновлюється концепт співпраці прокурорів з органами місцевого самоврядування. Також зміщується акцент з координуючої ролі відомства, на співпрацю з метою запобігання кримінальним правопорушенням та покращення рівня життя населення громади завдяки зменшенню рівня злочинності в регіоні.

7. Існує необхідність в розробленні міжвідомчої інструкції, яка б регулювала питання взаємодії органів прокуратури, поліції, соціальних працівників, медиків, психологів, юристів та інших фахівців під час реалізації спільних заходів на деокупованих територіях, а також під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в умовах збройного конфлікту.

8. Формами організації запобіжної діяльності органів прокуратури є наступні: 1) розподіл повноважень між керівниками різного рівня, 2) діяльність структурних підрозділів; 3) взаємодія структурних підрозділів; 4) підготовка та розгляд документів, 5) прийняття організаційно-розпорядчих актів, 6) планування роботи; 7) виїзд до підрозділів прокуратур; 8) виклик керівників та працівників прокуратур до прокуратур вищого рівня; 9) підготовка та проведення нарад; 10) контроль виконання; 11) аналітична та методична робота.

9. Процес організації запобіжної діяльності органів прокуратури складається з наступних стадій: 1) планування з метою підвищення ефективності роботи, узгодженості заходів, відповідності потребам сьогодення та викликам практичної роботи; 2) координація діяльності

правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності; 3) проведення оперативних нарад з метою обговорення проблемних питань дотримання законодавства, організації діяльності органів прокуратури; 4) складання завдань для нижчестоящих прокуратур; 5) аналіз статистичних та інших даних, вивчення та узагальнення практики реалізації повноважень прокуратури та застосування законодавства; 6) розробка загальних методичних рекомендацій для прокурорів та інших документів методичного спрямування задля забезпечення однакового застосування норм законодавства України під час здійснення прокурорської діяльності та з урахуванням реальних потреб практичної роботи обласних та окружних прокуратур структурним підрозділам; 7) впровадження методичних документів у практичну діяльність із метою підвищення її ефективності, покращання якості реалізації прокурорами наданих законодавством повноважень; 8) контроль за повнотою, якістю та своєчасністю виконання завдань і доручень керівництва відповідної прокуратури та прокуратур вищого рівня, планів роботи, рішень нарад, організаційно-розпорядчих актів, з використанням різних форми та методів контролю.

10. Нормативно-правові акти щодо організаційної діяльності органів прокуратури не врегульовують питання організації роботи органів прокуратури в умовах збройного конфлікту.

11. Встановлено, що робота органів прокуратури кардинально урізноманітнилася після початку повномасштабного вторгнення. Окрім збільшення об'єму статистичної інформації, збільшилися і критерії систематизації баз даних. Органи прокуратури безпосередньо залучаються до збирання доказів щодо міжнародних злочинів, документують міжнародні злочини, приймають участь в роботі мобільних груп по відпрацюванню деокупованих територій тощо. Неадаптованість нормативного документу про організацію роботи органів прокуратури до умов збройного конфлікту може свідчити про неузгодженість нормативних документів, які регулюють діяльність органів прокуратури.

12. Потребують постійного моніторингу та аналізу показники злочинності в умовах збройного конфлікту. Ця інформація дозволить скорегувати напрямки, спрямованість та інтенсивність діяльності органів прокуратури з метою підвищення показників їх ефективності діяльності, планування та реалізації запобіжних заходів, координації діяльності у сфері протидії злочинності удосконалення нормативних і відомчих актів, що стосуються організації діяльності прокуратури в умовах збройного конфлікту.

13. Основним підрозділом Офісу Генерального прокурора, який займається злочинами, вчиненими в умовах збройного конфлікту є Департамент протидії злочинам, вчиненими в умовах збройного конфлікту. Департамент забезпечує організаційні, аналітичні та процесуальні аспекти протидії злочинам, а також внутрішню та зовнішню взаємодію, як важливу складову організаційної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. Проблемами взаємодії є: недосконале змістовне правове забезпечення; недосконалі організаційні засади взаємодії і координації; недостатньо врегульовані питання організаційного та міжнародно-технічного забезпечення; нечітке розмежування компетенцій та повноважень як в середині прокуратури, так і зовнішніми суб'єктами взаємодії.

РОЗДІЛ 3

ФОРМИ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

3.1. Запобігання кримінальних правопорушень органами прокуратури в умовах збройного конфлікту

Превентивна діяльність не може бути ефективною, якщо вона не носить комплексних характер і не тягне за собою соціальні перетворення. Превентивна діяльність кожної держави залежить від існуючих в ній моделей, форм та методів попередження злочинності. Ця діяльність базується на принципах системності попередження злочинності, гуманізмі та участі всіх членів суспільства в профілактичній діяльності [129].

Основним призначення превентивної діяльності полягає у створенні безпечного середовища в суспільстві та державі. Саме в забезпеченні суспільства від кримінальних загроз і є суттю превентивної діяльності системи органів правопорядку та органів правосуддя. Зважаючи на те, що повністю усунути всі кримінальні загрози неможливо, адже злочинність є невід'ємною складовою будь-якого суспільства, важливо адаптуватися, змінювати пріоритети в діяльності, проводити постійний аналіз, моніторинг злочинності, особливої уваги потребують віктимологічні аспекти злочинності, важливо знаходити нові підходи, засоби, вдосконалювати методику усунення криміногенних загроз задля забезпечення продуктивної діяльності з попередження та припинення злочинності.

Повномасштабна агресивна війна рф проти України спричинили ситуацію, за якої превентивна система держави почала функціонувати в абсолютно нових, непередбачуваних, стрімко змінюваних умовах небезпечних умовах. Під загрозою опинилась не лише територіальна цілісність, незалежність та суверенітет України, але й уся концепція

міжнародної безпеки. Значна кількість міжнародних угод та договорів не змогли забезпечити надійного захисту прав і свобод людей від агресії авторитарних режимів [154]. Безпековий стан в країні на фоні масових вбивств, знущань та інших форм порушення основоположних прав людини, знижує ефективність протидії злочинності. Така ситуація призводить до поступового наростання криміногенного потенціалу, що може загрожувати сплеском злочинності в середньостроковій перспективі.

Серед таких тенденцій функціонування держави в умовах воєнного стану, особливу роль у впливі на злочинність відіграють органи прокуратури, які відповідно до ст. 1 Закону України «Про прокуратуру» основним своїм завданням мають захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави, незалежно від мирних чи воєнних умов.

Фундаментальним аспектам протидії злочинності присвячені раці О.М. Бандурки, В. В. Голіни, Л.М. Давиденка, М.І. Даньшина, О.М.. Джужи, А. Е. Жалінського, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, В. М. Кудрявцева, В. М. Куца, О.М. Литвинова та інших дослідників. Поряд з цим, наукові роботи згаданих вчених присвячені функціонуванню системи протидії злочинності в мирних умовах. Однак, наявність збройного конфлікту змусила переглянути існуючі підходи до системи протидії злочинності з огляду на сучасні виклики та безпекові умови, з урахуванням існуючої нестабільності, дисфункції кримінально-превентивних інститутів, переважання репресивного підходу, а також недоліків кримінологічного прогнозування.

Іщук О.С. дослідивши теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури зазначає, що прокуратура є найважливішою ланкою правоохоронної системи, якій іманентно властива функція протидії злочинності та іншим правопорушенням, яка, натомість, законодавчо для неї не визначена. За обсягом запобіжної діяльності прокуратура є суб'єктом з широкою (універсальною) компетенцією; за часом функціонування – традиційною, що діє на спеціально-кримінологічному рівні. При цьому здійснювані нею заходи можуть бути загальнодержавними,

регіональними, місцевими та об'єктовими; за змістом – правовими, організаційноуправлінськими або ідеологічними; за формою – процесуальними або непроцесуальними. Іщук О.С. доводить, що у запобіжній діяльності прокуратури переважає загальна профілактика, у той час як заходи індивідуальної профілактики мають обмежене поле застосування – ситуації розслідування злочинів, нагляд за додержанням законів органами, які провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство, адміністраціями кримінально-виконавчих установ та деякі інші випадки. Саме тому, у діяльності прокуратури із запобігання злочинам переважають заходи сигнали з інформацією про необхідність цілеспрямованого впливу на криміногенні фактори. Заходи-дії застосовуються прокуратурою здебільшого для правового або ідеологічного впливу. Виходячи з цього, кримінологічна діяльність органів прокуратури інтегрована в єдину систему протидії злочинності, являє собою сукупність функціональних елементів (засобів, форм і видів діяльності), за допомогою яких суб'єкт впливає на фактори злочинності, досягаючи тим самим результативного виконання визначених для органів прокуратури завдань і функцій. Її складають правозастосовна, юрисдикційна, правоустановча, правороз'яснювальна, правонаділяюча і наглядова діяльність, інтегративним фактором для яких є цільова спрямованість на комплексне забезпечення безпеки в соціумі [34, с. 12].

Стрімка зміна суспільних явищ та процесів впливає на всі сфери суспільного життя. Не є виключенням і злочинність. Вона набуває транснаціонального, організованого та складного характеру. Масово використовуються інформаційні технології, що ускладнює запобігання злочинів, а також створює сприятливе середовище для нових форм злочинної поведінки.

Усвідомлюючи зростаючі загрози світовій безпеці та розуміючи всі складнощі пов'язані з утриманням злочинності на соціально-допустимому рівні, на Чотирнадцятому Конгресі Організації Об'єднаних Націй щодо

попередження злочинності та кримінального правосуддя (Кіото, Японія, 7–12 березня 2021 р.) було прийнято Кіотську декларацію «Активізація заходів попередження злочинності, кримінального правосуддя та забезпечення верховенства права: назустріч здійсненню Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року».

Під час Конгресу було прийнято рішення щодо активізації та узгодження глобальних зусиль з метою попередження злочинності та боротьби з нею, підтримуючи та розвиваючи міжнародне співробітництво у кримінально-правових питаннях. При цьому держави-учасники зобов'язалися зміцнювати потенціал правоохоронних та інших органів кримінального правосуддя як головних компонентів системи верховенства права та підвищувати кваліфікацію фахівців-практиків, щоб вони могли ефективно попереджати злочинність та протидіяти їй, та надавати технічну допомогу у вирішенні цього завдання [38].

Оскільки Чотирнадцятий Конгрес Організації Об'єднаних Націй проходив до початку повномасштабного вторгнення, в Декларації відсутні питання щодо запобігання злочину агресії, злочинам, які порушують глобальний мир та світову безпеку.

Однак, Кіотська декларація містить положення щодо активізації таких заходів запобігання злочинності, які визначають основні вектори запобіжної діяльності кожної держави:

- 1) усунення причин, в тому числі корінних причин злочинності;
- 2) розроблення та реалізація стратегій запобігання злочинності, які дозволяють усувати її причини, включаючи корінні причини, та фактори ризику, що підвищують уразливість різних верств суспільства до злочинності, а також оцінювати діючі стратегії на предмет їх ефективності, використовувати найбільш успішні практики запобігання злочинності;
- 3) вдосконалювати процес збору та аналізу даних із застосуванням систематичних та збалансованих критеріїв; підвищувати якість і доступність даних про тенденції в галузі злочинності, розглядаючи можливість розробки

статистичних показників, та використовувати ці показники для підвищення ефективності стратегій попередження злочинності та боротьби з нею;

4) застосовувати ефективні заходи запобігання економічної злочинності;

5) врегулювати процес управління заарештованими та конфіскованими доходами від злочинів;

6) заохочувати розробку стратегій запобігання злочинності, які б сприяли формуванню у людей культури законності та утвердження верховенства права;

7) враховування гендерного фактору в політиці, програмах, законодавстві та інших заходах, у тому числі з метою запобігання всім формам гендерного насильства, злочинності та віктимізації, включаючи гендерно мотивовані вбивства; проводити аналіз конкретних, гендерно обумовлених потреб та обставин та залучаючи до цієї роботи представників схильних до такої небезпеки груп населення;

8) запобігати побутовому насильству, вживаючи з цією заходів законодавчого регулювання ефективного кримінального правосуддя, координації дій інститутів соціального забезпечення, а також створення безпечних умов для потерпілих;

9) враховувати потреби та права дітей та молоді, звертаючи увагу на фактори вразливості, з метою забезпечення їх захисту від усіх форм злочинності, насильства, жорстокого поводження та експлуатації в інтернеті, у звичайному житті, зокрема від сексуальних знущань, сексуальної експлуатації, торгівлі людьми, захист від незаконного ввезення мігрантів та вербування злочинним угрупованнями;

10) сприяти розширенню прав та можливостей молоді, підвищення їх ролі в процесі запобігання злочинності [38].

Своєрідною реалізацією положень Кіотської декларації є зміст Стратегічного плану щодо реалізації повноважень органів прокуратури у

сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023-2025 роки.

Так, Стратегічним планом щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023-2025 роки визначено, що метою реалізації повноважень органів прокуратури є ефективне розслідування і притягнення до відповідальності винних у злочині агресії, воєнних злочинах, злочинах проти людяності та/або геноциду, скоєних в Україні внаслідок російської агресії з 2014 р. [125].

Тобто саме робота по цій категорії кримінальних правопорушень визначають специфіку та напрями спрямування зусиль органів прокуратури в умовах воєнного стану.), що дозволяє максимально притягнути осіб винних у вчинення.

Задля забезпечення ефективного розслідування воєнних злочинів, створено спеціальні підрозділи з розслідування воєнних злочинів у Національній поліції України, розподілено кримінальне провадження стосовно злочину агресії до НАБУ, визначено спеціалізацію слідчих СБУ та ДБР, розширено специфікацію діяльності Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту Офісу Генерального прокурора, окремо визначено спеціалізацію окружних та обласних прокурорів щодо воєнних злочинів та ін. [8].

Злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти людяності та/або геноциду охоплюють не вичерпний спектр діянь, до яких належать: умисне вбивство; сексуальне насильство; незаконне ув'язнення або інше позбавлення свободи у порушення основоположних норм міжнародного права, у тому числі стосовно військовополонених; катування та нелюдське поводження; насильницьке переміщення, депортація та/або передача цивільних осіб, у тому числі дітей; умисне заподіяння сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю; умисне спрямування нападів на цивільне населення; умисні напади на цивільні об'єкти, включаючи будівлі,

призначені для релігійних, освітніх, наукових, благодійних та культурних цілей, у тому числі музеї, колекції творів мистецтва; екоцид, злочини проти довкілля, в тому числі напади на об'єкти та установки, що містять небезпечні чинники; умисні напади на об'єкти, призначені для гуманітарних цілей, у тому числі заклади охорони здоров'я, а також місця, де зосереджені поранені та хворі; умисні напади на цивільну інфраструктуру, необхідну для виживання цивільного населення, включаючи сільськогосподарські, харчові, енергетичні та/або інші ресурсні об'єкти; розграбування; акти насильства або погрози насильством, спрямовані на поширення терору серед цивільного населення; переслідування будь-якої ідентифікованої групи чи колективу за національною, політичною, етнічною, культурною, релігійною чи гендерною ознакою або за іншими ознаками, що зазначені у міжнародних або національних нормативно-правових актах тощо.

На наше переконання першочерговим заходом на шляху подолання злочинності є комплекс дій уповноважених суб'єктів, спрямованих на усунення причин та умов злочинності, а також притягнення винних осіб до відповідальності за скоєні кримінальні правопорушення. Відомий український криминолог Голіна В.В. переконаний, що наразі першочерговою є потреба в протидії злочинності й удосконаленні системи запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень, своєчасному виявленні та усуненні їх причин й умов, що їх зумовлюють [16]. Слід зазначити, що в умовах збройного конфлікту акценти криминологічної діяльності органів прокуратури дещо змістилися. Зокрема, збройний конфлікт, будучи сам по собі злочинним, складається з сукупності злочинних діянь різних осіб. Тому, діяльність прокуратури окрім з'ясування криминогенних детермінант в процесі досудового розслідування, переважно зорієнтована на накопичення доказової бази по міжнародним злочинам та притягнення винних до відповідальності.

Оскільки повноваження запобігання кримінальним правопорушенням прямо не передбачено законодавством про прокуратуру, відповідно органи

прокуратури є неспеціальними суб'єктами запобіжної діяльності. Відповідно головною функцією неспеціалізованих суб'єктів є здійснення загальносоціальної запобіжної діяльності в межах соціальної політики [65]. Ця діяльність може поєднуватися з господарчою, організаційною, управлінською, культурно-виховною й іншими видами діяльності. Отже діяльність неспеціалізованих суб'єктів спрямована на розроблення та реалізацію заходів щодо випередження, обмеження й усунення причин та умов злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [65].

Діяльність прокуратури спрямована на забезпечення дотримання конституційних прав і свобод людини, координацію та формування кримінально-правової політики діяльності органів правопорядку з метою забезпечення громадської безпеки та законності. Прокурор представляє інтереси суспільства та держави у кримінальному процесі з метою забезпечення права на справедливий суд для потерпілого, обвинуваченого й інших учасників процесу [65].

Дослідження ролі прокуратури у запобіганні злочинам в умовах збройного конфлікту, яке здійснювалася нами на основі офіційних матеріалів Офісу Генерального прокурора, статистичних даних та публіцистичних матеріалів провідних медіа і правозахисних громадських інституцій, дозволяє зазначити, що органи прокуратури виступають основною інституцією, яка протидіє злочинності в умовах збройного конфлікту.

Органи прокуратури розслідують воєнні злочини, здійснюють процесуальне керівництво під час розслідування воєнних злочинів. Органи прокуратури забезпечують дотриманням законодавства у процесі документування і розслідування воєнних злочинів відповідними правоохоронними органами та представляють обвинувачення у судовому процесі. Вони здійснюють збір доказів воєнних злочинів та їх фіксацію для представлення у судовому національному і міжнародному процесі [19].

Задля реалізації цих повноважень Офісі Генерального прокурора та в обласних прокуратурах створено спеціалізовані підрозділи, також запроваджено спеціалізацію прокурорів у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів, в тому числі пов'язаних із сексуальним насильством, вчиненим в умовах збройного конфлікту.

Так, за 2023 р. зареєстровано 138 044 злочини, пов'язані з агресією РФ та 119071 воєнні злочини. Встановлено, що загинуло 11 673 цивільні особи, поранено 18 336 поранено. Також відомо про загибель 514 дітей і 1172 – поранено. В наслідок вчинення воєнних злочинів знищено та пошкоджено 141 035 об'єктів цивільної інфраструктури.

В результаті розслідування злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту у 2023 р. повідомлено про підозру 472 особам за вчинення воєнних злочинів (ст. 438 КК), направлено до суду акти щодо 314 осіб, засуджено 73 особи.

По магістральній справі щодо злочину агресії повідомлено про підозру 684 особам, направлено до суду обвинувальні акти щодо 410 осіб, засуджено 138 осіб. [107].

Щодо діяльності органів прокуратури по напрямку запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, то станом на 1 травня 2024 прокурорами зафіксовано 292 факти СНПК, з них сексуальне насильство вчинено щодо 103 чоловіків, 189 жінок, щодо 1 хлопця та щодо 14 дівчини. Вставлено, що найбільша кількість випадків вчинялась в Херсонській області (96), Донецькій області (75) та Київській області (57) [107].

Із загальної кількості задокументованих фактів СНПК розкрито 24 % (72 факти). Повідомлено про підозру 42 військовослужбовцям РФ, скеровано до суду 19 обвинувальних актів щодо 28 осіб. Чотирьох осіб засуджено до 12 років та одного до 10 років позбавлення волі. Щодо двох осіб 2 вироки набрали законної сили. Також у травні 2024 р. повідомлено про підозру військовослужбовцю 126-ї окремої берегової оборони РФ, який згвалтував

неповнолітню дівчину в Херсонській області. Дії винного кваліфіковано за ч. 2 ст. 28 ч.1 ст. 438 КК України [127].

Максимально чутливим напрямком діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту є питання забезпечення прав дітей в умовах війни на основі принципу «найкращого інтересу дитини».

В умовах збройної агресії робота ювенальних прокурорів спрямована на запобігання таких воєнних злочинів стосовно дітей: втягнення та використання дітей в збройному конфлікті; незаконне переміщення і депортація дітей; викрадення, вбивства, каліцтва, сексуальне насильство; мілітаризація дітей на окупованих територіях.

Статистика ювенальної прокуратури демонструє наслідки злочинності рф у вигляді показників дитячої смертності в наслідок збройної агресії. Так, постраждало понад 1919 дітей в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії рф. За офіційною інформацією ювенальних прокурорів станом на 4 червня 2024 року 551 дитина загинула та понад 1368 отримали поранення різного ступеня тяжкості. Найбільше постраждало дітей у Донецькій - 536, Харківській - 389, Херсонській - 152, Дніпропетровській - 143, Київській - 130, Запорізькій - 108, Миколаївській - 107 областях [145].

За період збройного конфлікту прокурорами встановлено, що примусово переміщено та депортовано понад 19 500 українських дітей. За словами Генерального прокурора України ці цифри підтверджують цілеспрямовану політику російського режиму, що супроводжується інституційними, законодавчими та операційними змінами, пов'язаними з процесами наданням громадянства, опіки та усиновлення. Порушення міжнародного права, пов'язані з примусовим переміщенням дітей, підпадають під ознаки злочинів проти людяності та елементу геноциду. Також, вже ідентифіковано 7 підозрюваних у причетності до депортації дітей [57].

Стан «дитячої» злочинності під час війни обумовив наступні пріоритети в роботі прокурорів: необхідність затвердження єдиного стандарту документування виявлених воєнних злочинів; створення місць

безпеки для дітей, постраждалих від війни та їх сімей; створення дієвого механізму компенсацій та виплати репарацій постраждалим від воєнних злочинів; відкриття Центрів допомоги для дітей, які стали свідками або потерпілими від злочинів, втому числі під час війни; реалізація проекту відновного правосуддя для неповнолітніх тощо [9].

Окрім воєнних злочинів щодо дітей, у фокусі уваги прокуратури знаходиться розробка комплексної державної програми з протидії злочинам проти дітей та вчиненим неповнолітніми, якою планується вирішення актуальних задач: системна протидія булінгу; заходи щодо підтримки ментального здоров'я неповнолітніх; протидія злочинам проти статевої свободи та недоторканості, вчиненим проти дітей, зокрема домаганням в онлайн просторі; протидія кіберзлочинам проти дітей; захист дітей, які постраждали від домашнього насильства або стали його свідками; навчання фахівців, які працюють з дітьми у кримінальному провадженні; створення комплексного міжінституційного механізму для надання дітям, які є учасниками кримінального провадження, соціальної, психологічної, правової, медичної та іншої допомоги тощо [57].

Серед пріоритетів діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту - злочини проти культурної спадщини України. З початку повномасштабного вторгнення в наслідок дій військових РФ пошкоджено або зруйновано понад 1062 об'єктів культурної спадщини; 40 українських музеїв розграбовано; десятки тисяч культурних цінностей викрадено. Реальні масштаби цих злочинів не відомі.

Наразі здійснюється понад 78 розслідувань щодо воєнних злочинів проти культурної спадщини. Триває тісна співпраця з міжнародними механізмами правосуддя та країнами-партнерами, зокрема з метою розшуку та повернення об'єктів культурної спадщини.

Щодо стану запобігання найбільш поширених кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах збройного конфлікту, зокрема кримінальних правопорушень проти міжнародного миру, безпеки людства та

міжнародного правопорядку (ст. 436, ст. 437, ст. 438, ст. 441, ст. 442 КК України) ситуація виглядає наступним чином:

2022 рік						
	ст. 436	ст. 437	ст. 438	У т.ч. 2 ст. 438	ст. 441	ст. 442
Обліковувало кримінальних правопорушень	42	67	60 887	6013	15	22
Кримінальні правопорушення, по яким вручено повідомлення про підозру	21	6	135	30	0	5
Кримінальні правопорушення направлено до суду з обвинувальним актом	16	0	47	6	0	4
2023 рік						
	ст. 436	ст. 437	ст. 438	У т.ч. 2 ст. 438	ст. 441	ст. 442
Обліковувало кримінальних правопорушень	31	25	60 944	1844	7	7
Кримінальні правопорушення, по яким вручено повідомлення про підозру	19	7	88	25	0	2
Кримінальні правопорушення направлено до суду з обвинувальним актом	19	1	37	4	0	1
4 місяці 2024 року						
	ст. 436	ст. 437	ст. 438	У т.ч. 2 ст. 438	ст. 441	ст. 442

Обліковувало кримінальних правопорушень	15	13	8569	425	6	1
Кримінальні правопорушення, по яким вручено повідомлення про підозру	5	2	30	1	0	1
Кримінальні правопорушення направлено до суду з обвинувальним актом	3	0	4	0	0	0

Вищенаведені показники свідчать, що серед окресленої категорії кримінальних правопорушень, спостерігається стабільно високі показники кримінальних правопорушень, передбачених ст. 438 КК «Порушення законів та звичаїв війни», у тому числі пов'язаних з умисним вбивством. Поряд з цим, оскільки ці кримінальні правопорушення вчиняються в умовах збройного конфлікту, активна фаза збройного протистояння триває весь період збройного конфлікту, окупація значної території України, складно проводити досудове розслідування, про що свідчить незначний відсоток направлених до суду кримінальних проваджень з обвинувальним актом.

За словами Генерального прокурора України, Офіс Генерального прокурора зафіксував понад 125 тис. воєнних злочинів, скоєних військовими рф. Значна кількість воєнних злочинів та злочинів проти людяності мають ознаки геноциду. Саме тому Офіс Генерального прокурора працює над великою справою про геноцид [32]. Елементи геноциду досліджуються прокурорами як модель поведінки рф щодо України. Підтвердженням геноциду є сукупність доказів щодо використання військовим рф катівень, вчинення вбивств, тортур, сексуального насильства, жорстокого поводження, примусового незаконного утримання під вартою, примусової депортації, мародерства тощо.

Цілком очевидно, що поступово з 2014 р. і більш радикально після початку повномасштабного вторгнення 2022 р. змінюється спектр злочинності в Україні.

Орлов Ю.В. у монографії «Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри» констатує, що тенденції у змінах криміногенної обстановки в Україні в умовах війни фіксуються широкими траєкторіями кількісних та якісних трансформацій у рівні, структурі як ординарної злочинності, так і військово-політичної (злочини агресії, воєнні, військові злочини, кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки). Набуває поширення і кримінальний радикалізм, який пов'язується з активізацією відтворення кримінальних правопорушень на ґрунті ненависті [64].

Виходячи зі статистичних даних та звітних матеріалів органів прокуратури можемо виокремити наступні вектори діяльності органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням в умовах збройного конфлікту:

1. Створення та функціонування структури підрозділів органів прокуратур, діяльність яких пов'язана з протидією злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту. Зокрема, Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, в складі якого функціонують управління процесуального керівництва, управління процесуального керівництва снпк, управління організації процесуального керівництва в обласних прокуратурах та управління організаційно-методичного та аналітичного забезпечення, відділ взаємодії з міжурядовим, державними та неурядовими організаціями та відділ документального забезпечення, Atrocity Crime Advisory Group (ACA) for Ukraine (групи радників з зарубіжних країн – США, Великої Британії, ЄС та ін.), Тренінгового центру прокурорів України тощо. В центральних апаратах органів досудового розслідування створено спеціалізовані підрозділи. Запроваджено спеціалізацію прокурорів щодо воєнних злочинів, у тому числі снпк.

2. Процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту. Воєнні кримінальні правопорушення РФ проти України розслідує Національна поліція, СБУ, ДБР та Національне антикорупційне бюро. Офіс Генерального прокурора здійснює процесуальне керівництво розслідувань воєнних злочинів. Територіальні органи прокуратури забезпечують дотримання законів та норм під час документування та розслідування воєнних злочинів іншими правоохоронними органами, а також представляють сторону обвинувачення у судах. Прокурори уповноважені збирати докази воєнних злочинів РФ, фіксувати їх відповідно до міжнародних норм та практик. До прикладу прокурорами здійснюється процесуальне керівництво по 92 кримінальним провадженням проти журналістів [134].

3. Накопичення, аналіз та моніторинг статистичної інформації про зареєстровані злочини, вчинені в умовах збройного конфлікту. Саме Офіс Генерального прокурора є основним суб'єктом ведення статистики зареєстрованих воєнних злочинів та результатів їх досудового розслідування, яка є підґрунтям для підготовки аналітичних звітів та обґрунтованого проведення досудового розслідування даної категорії кримінальних правопорушень. Достовірне та повне статистичне забезпечення запобіжної діяльності є запорукою відкритості та прозорості у розслідуванні воєнних кримінальних правопорушень та притягнення до відповідальності за них. Так, у період з січня по квітень 2024 року було обліковано 8 569 кримінальних правопорушень за ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни», з них вручено повідомлення про підозру 30 особам, обвинувальні акти та провадження направлено до суду по 4 кримінальним провадженням [90].

4. Забезпечення єдиних підходів до розслідування воєнних злочинів шляхом розробки відповідних стандартів. Так, представники Офісу Генерального прокурора України спільно з провідними експертами із міжнародного гуманітарного прав, представниками Департаменту протидії

злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, суддями та за участі таких організацій, як Офісу Ради Європи в Україні, Truth Hounds, Проекту ЄС «ПравоJustice», Міжнародного фонду «Відродження», Just Group, Юр Фем, розробили методологічні рекомендації щодо стандартів розслідування воєнних злочинів.

В Офісі Генерального прокурора функціонує міжвідомча робоча група з висококваліфікованих військових експертів та прокурорів для сприяння розслідуванню та кримінальному переслідуванню за міжнародні злочини, які РФ вчиняє проти України. Фахівці надають допомогу в розслідуванні найбільш резонансних воєнних злочинів, ідентифікації типів застосованої зброї, встановлення командних зв'язків тощо. Експерти проводять тренінги для прокурорів і слідчих, готують методичні матеріали щодо стандартів та алгоритмів розслідування воєнних та міжнародних злочинів.

Так, «Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина» (визначає алгоритми проведення процесуальних дій при розслідуванні усіх основних видів воєнних злочинів, які фіксуються в ході російсько-української війни); «Незаконне позбавлення волі та катування» (запропоновано правила роботи слідчих та прокурорів під час документування та розслідування воєнних злочинів казаної категорії) [105]. Триває робота над методичними рекомендаціями щодо розслідування таких воєнних злочинів, як депортація та напади на цивільні об'єкти [155].

Розробка методичних рекомендацій щодо стандартів розслідування воєнних злочинів є втіленням масштабного стандартизованого проєкту для практичного застосування дій, алгоритмів та практик, які пройшли перевірку практикою та спрямоване на ефективне використання ресурсів і синхронізацію усіх ланок правоохоронних органів, що здійснюють документування та розслідування воєнних злочинів. На думку експертів, «стандарти — це простий за формою практичний посібник про принципові особливості досудового розслідування кримінальних проваджень про

порушення законів і звичаїв війни за ст. 438 КК України (воєнні злочини)» [122].

Використання розроблених стандартів документування та розслідування воєнних злочинів, які втілені у методичних рекомендаціях дозволяють забезпечити:

- правильну кримінально-правову кваліфікацію воєнних злочинів, яка ґрунтується на нормах національного та міжнародного гуманітарного права, а також міжнародного досвіду;

- сприйняття та оцінку воєнних злочинів на контекстуальному рівні з урахуванням ситуації, в якій вони здійснюються;

- інноваційність досудового розслідування воєнних злочинів в умовах воєнного стану;

- ефективність розслідування воєнних злочинів з метою забезпечення невідворотності покарання за них;

- формування цілісного уявлення про загальні характеристики окремих видів воєнних злочинів, особливості стандартних правових позицій щодо них, систематизацію обставин, що підлягають доказуванню.

Як зазначає Юрій Білоусов, начальник Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту Офісу Генерального прокурора, стандартизація є необхідною складовою діяльності прокурора, особливо в умовах, коли система стикається з новим видом злочинів, особливо з їх великою кількістю. Стандарти є важливими, оскільки нові злочини потрібно розслідувати, а не маючи орієнтирів, та алгоритмів дій, втрачається якість та час, цінний для документування та формування доказової бази по воєнним злочинам [105].

5. Представлення сторони обвинувачення у судовому процесі щодо воєнних злочинів. Зокрема, за даними Департаменту нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту Офісу генерального прокурора станом на серпень 2024 року 390 осіб мають статус підозрюваних і вчинення воєнних злочинів, щодо 55 осіб винесено

обвинувальні вироки, заочно отримали підозру 700 осіб-представників військово-політичного керівництва рф [134].

6. Співпраця із міжнародними правоохоронними органами та органами міжнародного правосуддя, іноземними державами в сфері документування та розслідування воєнних злочинів. Зокрема, Офіс Генерального прокурора співпрацює із Міжнародними кримінальними судом, зокрема надаючи відповідну доказову базу по воєнним злочинам [155]. Значна кількість воєнних злочинів розслідується правоохоронними органами України, правосуддя також забезпечується судовими органами України. Функція Міжнародного кримінального суду є допоміжною та може бути використаним для притягнення до кримінальної відповідальності найвищого військово-політичного керівництва рф [144].

Тобто, органи прокуратури співпрацюють з широким колом міжнародних інституцій, які допомагають в документуванні, аналізі та обробці інформації про воєнні злочини. Більш детально про міжнародну співпрацю буде висвітлено в наступному підрозділі роботи.

7. Впровадження інноваційних інформаційних рішень, що забезпечує інформаційно-аналітичну обробку інформації для накопичення доказової бази та підвищення ефективності досудового розслідування.

Так, в діяльності органів прокуратури запроваджено інноваційну інформаційну систему з метою аналізу та обробки великих масивів даних. Вона використовується для структурування системи командування рф, формування реєстру «Місця несвободи», ведення бази даних «Трофейні документи», фіксації ударів про об'єктам критичної інфраструктури тощо.

На базі програмного забезпечення MS Azure розроблено інструмент War of Words, який накопичує записи пропагандистів рф та використовується для фіксації обставин підготовки та вчинення злочину геноциду проти народу України та ведення агресивної війни.

Автоматизована система E-CASE Manegement system використовується для управління відомостями та доказами кримінальних проваджень. Ця

система допомагає інтегрувати в електронному вигляду документи Офісу Генерального прокурора та дотичних органів правопорядку для ефективного досудового розслідування міжнародних злочинів.

Онлайн-платформа Warcrimes.gov.ua дозволяє надавати детальні свідчення та завантажувати фіто, відео, інші цифрові матеріали. Особа має можливість повідомити про воєнний злочин шляхом заповнення інформації за принципом гул-форми. Цінність цього ресурсу полягає в тому, що верифікована інформація, отримана через платформу, долучається до матеріалів кримінального провадження.

Активно розвивається напрям Skydio drones. Використання дронів значно спрощує процес документування наслідків обстрілів. За їх допомогою проводиться комплексна експертиза місця вчинення кримінального правопорушення, тип використаної зброї та траєкторія обстрілів.

8. Розслідування окремих категорій воєнних злочинів.

Зокрема таких воєнних злочинів як екоцид у формі загроз об'єктам атомної енергії, підриву Каховської ГЕС, знищення фондів Асканія-Нова та інші кримінальні правопорушення, які завдають шкоди довкіллю. За ст. ст. 441 КК України об'єктивна сторона екоциду виражена у таких формах, які носять оціночний характер: масове знищення рослинного або тваринного світу; отруєння атмосфери або водних ресурсів; вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу [58]. В наукових колах висловлюється думка, що об'єкт екоциду охоплює не тільки довкілля, але й людей, їх культуру та виробництво біологічного продукту, як об'єкту посягання. При цьому постає питання можливості нормальної життєдіяльності суспільства в рамках чого людина, суспільство та природне середовище діють, як одне ціле. Тобто антропогенні впливи на екологічні процеси, що дестабілізують структурну стабільність екосистем, можуть вплинути на біорізноманіття видів, чутливих до таких факторів, з можливими обмеженнями інтенсивності використання відновлюваних і не відновлюваних природних ресурсів, яке унеможливорює стійкий довгостроковий економічний

розвиток, сприяючи дестабілізації економічної ситуації що може серйозно вплинути на населення та наступні покоління [3].

Для врегулювання процесів у цій сфері, накопичення доказової бази та якісного здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а також чіткого визначення компетенції органів прокуратури, наказом Генерального прокурора від 23.04.2021 № 25шц у структурі Офісу Генерального прокурора утворено Спеціалізовану екологічну прокуратуру.

У вересні 2021 року у структурі обласних прокуратур було створено спеціалізовані екологічні прокуратури на правах відділів (управління) з аналогічними завданнями. Вже в період збройного конфлікту, 5 липня 2023 р. відбулась реорганізація і наказом Офісу Генерального прокурора було затверджено положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора. В структурі Спеціалізованої екологічної прокуратури утворено окремий відділ організації процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях у сфері охорони навколишнього природного середовища, пов'язаних зі збройною агресією;

Відповідно до положення, основними завданнями Спеціалізованої екологічної прокуратури визначено:

- організація та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення у сфері охорони навколишнього природного середовища, розслідування у яких здійснюється Головними слідчими управліннями Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України, центральним апаратом Бюро економічної безпеки України (крім проваджень, організація і процесуальне керівництво у яких здійснюються Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою, а також іншими структурними підрозділами

згідно зі спеціалізацією, визначеною наказами Генерального прокурора), зокрема:

- передбачені [розділом VIII](#) КК України «Кримінальні правопорушення проти довкілля», а також [ст. 441](#) КК України «Екоцид»;

- вчинені особами, які надають публічні послуги, службовими особами юридичних осіб приватного права, працівниками правоохоронних органів, а також органів, які здійснюють державний контроль, нагляд та управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, пов'язані з виконанням вимог законодавства про екологічну та радіаційну безпеку; про оцінку впливу на довкілля; охорону земель; охорону і раціональне використання вод та відтворення водних ресурсів; охорону атмосферного повітря; охорону, захист, використання та відтворення лісів; охорону використання і відтворення рослинного та тваринного світу; природно-заповідний фонд; охорону, використання і відтворення риби та інших водних живих ресурсів; охорону та раціональне використання надр; поводження з відходами; щодо ліцензування (у тому числі видачі дозволів, лімітів та квот) на спеціальне використання природних ресурсів, дотримання їх умов; про біологічну та генетичну безпеку щодо біологічних об'єктів природного середовища при створенні, дослідженні та практичному використанні генетично модифікованих організмів у відкритій системі, що посягають на охоронювані законом інтереси у сфері охорони навколишнього природного середовища;

- пов'язані зі збройною агресією, якими заподіяно шкоду довкіллю;

- щодо протиправного заволодіння, відчуження, приватизації чи розпорядження майном, коштами, призначеними для використання і охорони природних ресурсів, захисту та відновлення навколишнього природного середовища;

- за фактами ухилення від сплати екологічного податку; рентної плати за спеціальне використання води, лісових ресурсів, користування надрами, а також легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом,

внаслідок вчинення кримінального правопорушення, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням якого належить до повноважень Спеціалізованої екологічної прокуратури;

- пов'язані із ввезенням на територію України чи транзитом через її територію відходів без належного дозволу, незаконним обігом радіоактивних матеріалів, незаконним поводженням з ними, а також з порушенням вимог радіаційної безпеки;

- інші кримінальні правопорушення, що посягають на охоронювані законом інтереси у сфері охорони навколишнього природного середовища та земельних відносин, а саме земель: природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; водного фонду; лісгосподарського та рекреаційного призначення [85].

Пріоритетом у діяльності екологічних прокуратур є не лише протидія правопорушенням у сфері охорони навколишнього природного середовища (зокрема, протиправного надрокористування, браконьєрства, незаконної рубки лісів та забруднення атмосферного повітря, розкрадання земель природно-заповідного фонду), але і відновлення шляхом захисту у суді становища, яке існувало до порушення, або у разі неможливості це зробити – стягнути шкоду, заподіяну природі [108].

Станом на початок березня 2024 року спеціалізовані екологічні прокуратури здійснюють процесуальне керівництво понад 200 кримінальних проваджень в сфері охорони навколишнього середовища, які пов'язані із збройною агресією РФ. Важливим аспектом діяльності прокуратури за цим напрямом у рамках роботи Міжнародної ради експертів із питань розслідування злочинів є співпраця із громадськими, міжнародними та науковими організаціями, які сприяють фіксації воєнних злочинів, моніторингу стану довкілля та визначення розміру екологічної шкоди (наприклад, підлив Каховської ГЕС російськими військовими 06.06.2023 р. спричинив завдання 146 млрд. грн. шкоди довкіллю [132]).

9. Координація діяльності правоохоронних органів.

Генеральний прокурор, керівники відповідних прокуратур, їх перші заступники та заступники відповідно до розподілу обов'язків координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності. Основною формою координації є проведення координаційних нарад з керівниками правоохоронних органів, на яких заслуховується інформація щодо їхньої діяльності у сфері протидії злочинності. Рішення координаційної наради є обов'язковим до виконання всіма зазначеними в ньому правоохоронними органами.

Виходячи з масштабів злочинності, зумовленої збройним конфліктом та необхідності забезпечити належне розслідування та документування воєнних та міжнародних злочинів, з метою об'єднання та координації зусиль національних та міжнародних партнерів, було створено Координаційний штаб з питань взаємодії правоохоронних та інших державних органів під час фіксації та розслідування воєнних злочинів і ведення військово-політичним керівництвом російської федерації агресивної війни проти України. До складу Координаційного штабу увійшли керівники СБУ, МВС, Нацполіції, Міністерства оборони, Генерального штабу ЗСУ та розвідувальних органів.

Так, 15 травня 2024 р. Генеральний прокурор А. Костін провів чергове засідання Координаційного штабу з питань взаємодії правоохоронних та інших державних органів під час фіксації та розслідування воєнних злочинів і ведення військово-політичним керівництвом РФ агресивної війни проти України. В результаті засідання виокремлено основні пріоритети в діяльності правоохоронних та державних органів в умовах воєнного стану:

- відцифрування та збереження матеріалів кримінальних проваджень;
- запровадження електронної системи управління розслідуваннями «СМЕРЕКА»;
- вдосконалення взаємодії органів прокуратури, досудового розслідування, розвідувальних органів та органів військового управління щодо обміну інформацією, яка може містити ознаки воєнних злочинів або сприяти ідентифікації причетних до них осіб,

- обмін інформацією щодо злочину агресії для формування доказової бази в рамках діяльності Міжнародного центру з переслідування за злочин агресії проти України (ІСРА).

Координаційні повноваження органів прокуратури передбачені Порядком координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності від 08.02.2021 р. № 28. (Далі порядок).

Порядком чітко визначено підстави координаційних повноважень органів прокуратури, якими є встановлені прокуратурою при здійсненні конституційних функцій проблеми у сфері протидії злочинності, які можуть бути вирішені за умови узгодження діяльності правоохоронних органів відповідного рівня та вжиття спільних заходів.

Координаційна діяльність органів прокуратури здійснюється з метою реалізації таких завдань:

- розробка та впровадження у діяльність правоохоронних органів та органів прокуратури пріоритетів кримінально-правової політики, сучасних підходів до протидії злочинності;

- визначення основних напрямів та проблем у правозастосовній і правоохоронній діяльності щодо запобігання та протидії злочинності на основі аналізу її структури, динаміки та прогнозування тенденцій, підготовка пропозицій щодо шляхів вирішення відповідних проблем із метою сприяння у виконанні завдань кримінального провадження;

- розробка, узгодження і реалізація спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення, розкриття, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, причин та умов, які сприяли їх вчиненню;

- підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері протидії злочинності [94].

Координаційна діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту є складовою багатоаспектного процесу запобігання злочинності, як певного процесу соціального управління, що являє собою різноманітну за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів

та установ, громадських формувань і окремих громадян), які взаємодіють у між собою в процесі пошуку ефективних можливостей впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально-допустимого рівня.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене зазначимо:

1. Запобіжна діяльність органів прокуратури відіграє вагомий роль в загальнодержавній превентивній системі. Умови збройного конфлікту, який виник в наслідок збройної агресії РФ сприяло суттєвій трансформації та зростанню запобіжного навантаження органів прокуратури. Спеціалізовані повноваження щодо запобігання кримінальним правопорушенням в умовах збройного конфлікту реалізують Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту та Спеціалізована екологічна прокуратура.

2. Основними підрозділами Офісу Генерального прокурора, які здійснюють запобігання міжнародним злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту є: Департамент міжнародно-правового співробітництва; Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту; Координаційний центр підтримки потерпілих та свідків.

3. Аналіз змісту проекту Плану відновлення України, підготовленого Національною радою з відновлення не містить напрямку державного впливу на злочинність. Вважаємо, це питання потребує перегляду, адже ситуація збройного конфлікту не тільки є сприятливим середовищем до порушення прав людини та толерування, але й завершення збройного конфлікту неминує матиме своїм наслідком зростання злочинності. Переконані, що план необхідно доповнити заходами щодо запобігання злочинності та протидії їй окремим видам.

4. Під час здійснення процесуального керівництва досудового розслідування воєнних злочинів виникають проблемні питання під час кримінально-правової кваліфікації артилерійських обстрілів, мінування,

заподіяння смерті людині, інших діянь фізично затриманих представників держави-агресора.

5. Мало дослідженими є та викликають труднощі кваліфікації, доказування, документування, запобігання різні форми ситуації згвалтувань і сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, постраждалими від яких є як цивільні особи, так і військовополонені.

6. Потребує підвищення ефективності запобіжна діяльність щодо воєнних злочинів проти довілля, а також депортацій, залучення до примусових робіт (зокрема осіб, які потрапили під окупацію, перебуваючи у виправних колоніях, відбуваючи покарання у виді позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі) тощо.

7. Основні форми запобігання кримінальним правопорушенням реалізуються в процесі координаційної діяльності у виді: координаційних та спільних нарад; робочих зустрічей; спільних робочих груп; заслуховувань стану запобігання злочинності; визначення основних напрямків діяльності правоохоронних органів; розробка пропозицій до вдосконалення запобіжної діяльності тощо.

8. Під час процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення прокурори уповноважені здійснювати нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, у частині запобігання, виявлення і припинення кримінальних правопорушень, тим самим здійснюючи запобіжний вплив на злочинність.

9. Пріоритетним та таким, що потребує вирішення питання розроблення, затвердження та введення в дію Національного плану із запобігання (превенції) злочинності, розрахованого на три роки, на підставі якого приймались би щорічні регіональні та місцеві програми запобігання (превенції) злочинності. Це дозволило б тримати злочинність під контролем правоохоронних органів та інтегрувати діяльність усіх задіяних суб'єктів

загально соціального-та спеціально-кримінологічного запобігання задля забезпечення запобіжної мети.

3.2. Досвід зарубіжних країн у здійсненні кримінологічної діяльності органами прокуратури

Наразі Україна знаходиться на шляху вступу до Європейського співтовариства, що обумовлює значні зміни. Водночас жодна зміна навряд чи буде ефективною, якщо не вивчати зарубіжний досвід регулювання діяльності прокуратури, з метою виявлення існуючих проблем та можливості застосування цього досвіду в українській правовій системі.

Зарубіжний досвід для України є цікавим, оскільки Україна прагне якнайшвидше отримати офіційний статус члена ЄС і тому прагне опанувати позитивний досвід діяльності прокуратури. Досвід інших країн дозволяє запровадити в національну правову систему кращі моделі роботи прокуратури або, навпаки, дозволити виявити недоліки, які унеможливають впровадження тієї чи іншої моделі через непридатність для прокуратури України

Враховуючи загальносвітові глобалізацій тенденції, процеси глобалізації поширюються і на державні органи, про що свідчать зміни законодавства, тісна співпраця з прокурорами Міжнародного кримінального суду, впровадження міжнародних стандартів розслідування, навчання прокурорів міжнародними експертами тощо.

Шлях до членства в Європейському співтоваристві передбачає адаптацію до загальноєвропейських цінностей, стандартів забезпечення прав людини, що не може не вплинути на структуру державних органів та зміст законодавства. З цієї позиції вважаємо необхідним дослідження досвіду деяких європейських країн щодо засад організації та діяльності органів прокуратури, функціонування яких демонструє позитивні практики як в аспекті забезпечення законності та справедливості, так і щодо ефективності процесуальної та кримінологічної діяльності прокуратури.

Рекомендацією Res (2000)19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури у системі кримінального

правосуддя визначено, що прокурори є «представниками органів державної влади, які від імені суспільства та в інтересах держави гарантують застосування закону, коли його порушення веде до кримінальних санкцій, враховуючи як права фізичної особи, так і необхідну ефективність системи кримінального судочинства» [109]. Відповідно в усіх державах Європи було створено державні органи (не завжди вони мають однакову назву), які уповноважені на прийняття рішень про порушення кримінального переслідування та підтримання кримінального обвинувачення в суді.

Роль органів прокуратури в різних країнах відрізняється. У всіх європейських країнах прерогативою прокуратури є кримінальне правосуддя. Компетенції прокуратури у багатьох поширюється на цивільне та адміністративне право [150]. Правовий статус прокурорів європейських країн значною мірою залежить від місця, яке посідає прокуратура в системі органів державної влади, що впливає на порядок, строк та визначення суб'єкта призначення прокурорів різних рівнів.

Хорсуненко О.В. у власному дослідженні доходить висновку, що прокуратури деяких європейських державах, які мають схоже з прокуратурою України коло повноважень, характеризуються самостійним статусом. Загальновизнаної єдиної моделі місця і ролі прокуратури в системі державної влади, яка вважалася б ідеальною і пропагувалася б міжнародними організаціями не існує. Втім, прокуратуру України цілком доцільно віднести до моделі прокуратури, де вона посідає самостійне місце в системі правосуддя, яка є характерною для Австрії, Нідерландів, Німеччини, Румунії, Франції. В цих країнах прокуратура є організаційно відособленою від органів правосуддя та незалежною при здійсненні повноважень [137].

В Португалії прокуратура не входить до складу жодної гілки влади. Відповідно до глави 4 Конституції Португалії, прокуратура Португалії здійснює представництво держави, кримінальне переслідування, захист демократичної законності від імені держави, а також інтересів, що

визначаються законом. Прокуратура в Португалії – колегіальний орган, який обирають самі прокурори.

Конституції зарубіжних країн майже нічого не говорять чи говорять дуже мало про правове статус прокуратури. Це пояснюється тим, що прокуратура тут розглядається не як автономна система, а як частина судової чи виконавчої влади. Це практично виражається у тому, що прокуратура організаційно перебуває при судах та вищій прокурорській посаді є прокурор при Верховному суді країни. Судді та прокурори входять до корпусу магістрів, підпорядковані загальним правилам законодавства про магістратуру. Представники прокуратури – відповідальні магістрати, які перебувають у підпорядкуванні, не можуть бути перекладені, тимчасово усунуто з посади, звільнено, крім випадків, зазначених у законі.

Призначення, вступ на посаду, переведення та пересування по службі, застосування до них дисциплінарних заходів належать до компетенції відомства Генерального прокурора.

Так, Прокуратура Франції перебуває при судах. Керує її діяльністю міністр юстиції. Прокурори республіки складаються за трибуналів великої інстанції, але можуть здійснювати свої повноваження та у трибуналах малої інстанції. Генеральні прокурори перебувають при апеляційних судах. Усю систему очолює Генеральний прокурор при Касаційному суді. Усі прокурори у Франції призначаються на посаду і зміщуються Президентом республіки подання Міністерства юстиції. До речі, в наукових публікація саме з Францією пов'язують зародження концепції прокуратури в сучасному трактуванні. Початком прокуратури можна вважати адвокатів, яких королі та сеньйори наймали для ведення окремих справ, а пізніше – постійних представників їхніх інтересів у суді (*gens du rei*. «Люди короля» *gens des seigulurs*). Із кращих адвокатів король вибирав собі повірених, які ділилися на королівських прокурорів і королівських адвокатів. Королівські прокурори (*procueurs du rei*, *procuratores fiscales*) займалися письмовою підготовкою справ, а королівські адвокати (*advocates fisci*) виступали в суді з промовами.

Прокурори за своїми правами й обов'язками не відрізнялися від повірених інших осіб, які мали на це право [72].

Прокурори європейських країн окрім підтримки обвинувачення в суді та надання висновків, уповноважені здійснювати керівництво розслідуванням кримінальних справ та здійснюють нагляд за законністю у місцях позбавлення волі в межах підвідомчих їм територій у більшості країн Європи (Болгарії, Франції, Нідерландах, Польщі, Португалії, Шотландії та інших). Прокурори наділені компетенцією порушувати кримінальне провадження в усіх випадках, де вони представляють державний інтерес, зокрема у справах про захист державної власності.

В Бельгії, Франції, Іспанії, Нідерландах, Португалії, Польщі та ін.. прокурори уповноважені брати участь у процедурах комерційного права, пов'язаних з реєстрацією, банкрутством чи ліквідацією юридичних осіб, їх платоспроможністю тощо.

Прокурори Португалії, Угорщини, Словаччини та деяких інших країн уповноважені проводити власне розслідування. У Хорватії, Литві, Монако прокурор може втручатись у поточні судові провадження, у тому числі шляхом подання апеляції, або у справі, у яких вже прийнято рішення. Прокурор може вживати застосовувати такі засоби як протест, попередження, зауваження, заперечення тощо.

Органи прокуратури є самостійним та незалежними установами в Болгарії, Угорщині, Хорватії, Іспанії, Словаччині. Повноваження органів прокуратури регламентуються переважно конституціями країн. У Бельгії, Чехії, Нідерландах, Польщі та Португалії такі функції прокуратури деталізуються Законом «Про органи прокуратури». В Ірландії та Ліхтенштейні компетенція прокурорів передбачена цивільно-процесуальним або адміністративним законодавством [50].

В Словаччині, Чехії, Угорщині та Польщі система органів прокуратури формується відповідно до адміністративно-територіального поділу цих країн.

У законах про прокуратуру Чехії та Угорщини вказується про відповідність знаходження органів прокуратури і судів.

Аналіз законодавства Угорщини, Польщі, Румунії, Словаччини, Хорватії, Чехії та Болгарії свідчить, що основними функціями прокуратур у цих країнах є: підтримання обвинувачення у кримінальних справах; участь у приватному судочинстві у випадках, передбачених законом; нагляд за провадженням слідства поліцією та іншими органами (крім прокуратур Хорватії та Чехії); нагляд за додержанням законів під час виконання рішень судів у кримінальних справах, при застосуванні заходів примусової сили, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (крім прокуратури Хорватії).

Особливо хотілося б відмітити, що Закони Угорщини, Румунії, Словенії та Польщі передбачають участь органів прокуратури у розробці заходів запобігання злочинам та правопорушенням. Прокуратура Польщі координує діяльність у галузі розслідування злочинів інших державних органів (п. 7 ст. 3) [157].

Діючий закон «Право прокуратури» був прийнятий Парламентом Республіки Польща 28 січня 2016 р. Ст.3 § 1 визначено перелік обов'язків, які здійснюють Генеральний прокурор, Національний прокурор, заступники прокурора та підпорядковані йому прокурори здійснюють:

- провадження або керівництво підготовчим провадженням у кримінальних справах і виконання функції прокурора в судах;
- пред'явлення позовів у цивільних справах, подання заяв і участь у судовому розгляді цивільних справ, щодо соціального забезпечення з метою забезпечення законності, суспільних інтересів соціальні, майнові або громадянських прав;
- вжиття заходів, спрямованих на правильне та однакове застосування закону у судовому та адміністративному судочинстві;
- нагляд за виконанням постанов про тримання під вартою та інших постанов про позбавлення свободи;

- проведення досліджень у сфері злочинності, протидії та запобігання їй та співробітництво у сфері проведення досліджень з проблеми злочинності, боротьби з нею, профілактика та контроль злочинності;
- збір, обробка та аналіз даних в інформаційних системах;
- оскарження неправомірних адміністративних рішень до суду та участь у судовому розгляді справ законність таких рішень;
- координація діяльності у сфері кримінального переслідування злочинів або фінансових правопорушень, вчинених службовими особами органів державної влади
- співробітництво з органами державної влади, державними організаційними підрозділами та громадськими організаціями у запобіганні злочинам та іншим правопорушенням та ін. [157].

Як видно з наведеної норми закону, на нормативному рівні для прокуратури Польщі прописано обов'язок вжиття заходів, спрямованих на протидію злочинності, проведення досліджень у сфері злочинності, а також налагодження взаємодії з різними установами, з метою протидії та запобігання злочинності (п. 5 ч. 1 ст.3 Закону Польщі про прокуратуру 2016 р.).

Також у § 2 закону зазначається, що у справах, які підлягають юриспруденції військових судів, завдання зазначені вище обов'язки здійснюються військовими прокурорами - «військові прокурори». Прокурори з військових справ як правило це професійні військові.

У законі міститься положення, що у разі оголошення мобілізації, оголошення воєнного стану та під час війни якщо для виконання військових справ необхідно забезпечити відповідну кількість прокурорів, прокурори, які є офіцерами запасу, можуть бути призначені на професійну військову службу.

У Чехії прокуратура також бере участь у запобіганні злочинів і в забезпеченні допомоги для жертв злочинів (ч. 2 ст. 4 Закону про державне заступництво 1993 р.).

На прокуратуру Естонії покладено виконання функцій, що впливають із міжнародного співробітництва (ст.1 Закону про прокуратуру 1998 р.). Польська прокуратура уповноважена здійснювати рецензування проектів нормативних актів.

У європейських державах, де прокуратура безпосередньо перебуває у підпорядкуванні у Міністерства юстиції, і при цьому або є частиною судової системи, тобто діє в рамках територій судової юрисдикції, або діє в рамках судової системи, але не є її частиною, а тільки значиться при суді, повторює їх структурну організацію (Австрія, Бельгія, Італія, Люксембург, Німеччина, Нідерланди, Румунія, Франція), правову основу аналізу функцій прокуратури становлять конституційні норми: п.1 ст.130 Конституції Румунії 1991 р., ст. 112 Конституції Італійської Республіки 1947 р., норми спеціалізованого законодавства: Закону Австрії про прокуратуру 1986 р. (у редакції 1998 р.), Судового кодексу Бельгії 1967 р., Закону про судоустрій Німеччини 1877 р. і Положення про організаційну структуру прокуратури і Правил внутрішнього розпорядку (у редакції 1975 р.) Німеччини, Закону (Уложення) про судоустрої Італії 1941 р., Закону Люксембургу про управління судами 1980 р., Закону Королівства Нідерландів про організацію судової влади 1972 р., Закону Румунії про організацію судочинства 1992 р. (у редакції 1997 р.), Кодексу судоустрою Франції 1978 р., а також процесуальне законодавство: КПК Бельгії 1878 р., КПК Люксембургу 1808 р., КПК Німеччини 1877 р., КПК Австрії 1975 р., КПК Франції 1958 р. В Австрії на прокуратуру покладено завдання захисту інтересів держави, зокрема при відправленні кримінального правосуддя (§ 1 Закону Австрії про прокуратуру 1986 р., у редакції 1998 р.). Прокуратура Бельгії здійснює нагляд за правомірністю діяльності судів і трибуналів (ст. 140 Судового кодексу Бельгії 1967 р.), а також кримінальне провадження [137].

Конституцією Італії на прокуратуру Італії покладене здійснення кримінального провадження (ст.112 Конституції Італійської Республіки 1947 р.). Поряд з цим, саме прокуратура здійснює контроль стежить за

дотриманням законів, швидким та ефективним відправленням правосуддя, за захистом прав держави, юридичних осіб і недієздатних громадян, забезпечує покарання за скоєння злочинів і застосування заходів із забезпечення безпеки (ст. 73 Закону про судоустрій Італії 1941 р.).

Прокуратура Люксембургу займається державним судочинством і забезпечує виконання закону (ст. 16 КПК Люксембургу 1808 р.). Її основним завданням є здійснення кримінального провадження.

У Нідерландах основним завданням служби державного обвинувачення є підтримка правопорядку кримінально-правовими методами (Закон про організацію судової влади 1972 р.).

В Румунії прокуратура «представляє інтереси усього суспільства і захищає правопорядок, а також права і свободи громадян» (п. 1 ст. 130 Конституції Румунії 1991 р.). У Франції прокуратура «здійснює кримінальне провадження і вимагає застосування закону». Вона забезпечує виконання судових постанов (ст. 31 і 32 КПК Франції 1958 р.).

Прокурорів у Франції наділено значними повноваженнями у межах своєї юрисдикції, вони зокрема, координують діяльність поліцейських та здійснюють нагляд за ними, підтримують обвинувачення в суді, при цьому, контролюють діяльність судових приставів, беруть участь у цивільних справах, якщо було завдано шкоди інтересам суспільства. Прокурори у цій країні також реалізують державну політику по боротьбі зі злочинністю, визначену міністром юстиції. Крім того, вони спрямовують і координують здійснення місцевих програм боротьби зі злочинністю, реалізовуваних місцевими органами влади. Відповідно до законодавства Франції прокурор повинен бути негайно поінформований про всі вчинені злочини, а також про осіб, яких було затримано з метою забезпечення справедливого розслідування, а також гарантування додержання прав та свобод людини і громадянина.

Прокурор здійснює нагляд за подальшим слідством, дає вказівки щодо напрямів розслідування вчиненого злочину та вирішує питання

обвинувачення особи. Також він може прийняти рішення, за наявності підстав, щодо закриття кримінальної справи або припинення кримінального переслідування згідно з його повноваженнями.

Під час судового процесу прокурор Франції зобов'язаний доводити вину обвинуваченого. Прокурор повинен надає суду докази, що злочин було скоєно саме підсудною особою. Мають бути зібрані докази, які встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для розгляду кримінальної справи [76].

Прокуратура Німеччини є складовою системи органів юстиції і підпорядковується Міністерству юстиції. Прокуратуру ФРН очолює Генеральний прокурор, до обов'язків якого входить забезпечення підтримання державного обвинувачення перед федеральним судом за злочини проти внутрішньої і зовнішньої безпеки ФРН, участь у перегляді рішень кримінальними палатами Федерального Верховного суду та представляє країну в розгляді справ, пов'язаних із злочинами міжнародного характеру. У системі органів прокуратури існує також військова прокуратура, яка займається веденням справ щодо кримінальних правопорушень, які були вчинені військовослужбовцями.

Оскільки прокуратура Німеччини контролює процес здійснення кримінального розслідування на досудовому етапі, то поліція має повідомляти прокурора про всі процесуальні заходи, які були проведені в рамках провадження. Прокурор уповноважений здійснювати процесуальне керівництво у кримінальному провадженні, а також приймати рішення про завершення розслідування, вчиненого злочину. Під час судового розгляду прокурор підтримує обвинувачення. Він може застосувати примусові заходи до свідка в разі його неявки в судове засідання, у вигляді приводу або накладити штраф, чи застосувати адміністративне затримання на строк не більше 6 місяців [76].

Як і в Німеччині, прокуратура Бельгії функціонує під егідою Міністерства юстиції. При Касаційному суді діють перший генеральний

прокурор і кілька його помічників – генеральних адвокатів, які дають висновки з правових питань. В апеляційних судах, а також в апеляційних судах по трудових спорах виступають генеральні прокурори; у трибуналах першої інстанції і комерційних трибуналах – королівські прокурори або їхні заступники, які підтримують обвинувачення у кримінальних справах або дають висновки в деяких категорій цивільних справ [152].

Відповідно до Конституції та Кримінально-процесуального кодексу Італії, основними функціями прокуратури є:

- контроль за дотриманням законів та справедливого здійснення правосуддя;
- захист прав держави, юридичних осіб і недієздатних осіб;
- попередження кримінальних злочинів;
- контроль за виконанням судових рішень.

Безпосередньо розслідуванням злочинів займається Управління прокурорів, яке очолює Генеральний прокурор. Управління прокурорів поділене на робочі групи, які спеціалізуються на конкретних видах злочинів. Наприклад, існує робоча група, що складається з 40 прокурорів, яка спеціалізується на злочинах проти державної влади та хабарництві. Також є група прокурорів, створена для розслідування злочинів, пов'язаних з організованою злочинністю мафії.

У підпорядкуванні кожного підрозділу прокуратури перебувають судова поліція, державна поліція, фінансова поліція та інші поліцейські структури, такі як Національна лісова служба, муніципальна поліція, Пенітенціарна поліція, берегова охорона, інспектори ASL, пожежники [151]. Ці органи здійснюють розслідування під керівництвом прокуратури.

Функціонально автономною є прокуратура Іспанії. Вона функціонує в системі судової влади та покликана забезпечувати підтримання законності й незалежності судів з метою здійснення справедливого правосуддя, захищати права громадян та суспільні інтереси за власною ініціативою або за заявою

зацікавлених осіб. Прокуратура Іспанії уповноважена проводити будь-які розслідування з метою з'ясування фактів вчиненого правопорушення.

Правовий статус органів прокуратури Іспанії закріплений Законом «Про прокуратуру». В системі органів прокуратури існують спеціальні підрозділи, які розслідують злочини, пов'язані з обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом, корупційні злочини та злочини, вчинені організованими злочинними групами. Антикорупційний прокурор здійснює розслідування злочинів, вчинених державними посадовими особами при здійсненні ними своїх повноважень та інших економічних злочинів. Також в Іспанії є військова прокуратура, яка складається з головного військового прокурора, управління центрального військового суду і прокурорів регіональних військових судів [76].

Тобто, прокурор бере участь у всіх стадіях досудового розслідування. При цьому фокус уваги направлений на дотримання законності під час розслідування та захист прав потерпілих осіб.

У Великобританії створена Служба королівських прокурорів як самостійний та незалежний орган влади, діяльність якого координує Генеральний аторней. Служба королівських прокурорів є головним державним органом Англії та Уельсу в сфері кримінального переслідування, яка діє незалежно в розслідуванні кримінальних справ, що ведуться поліцією. Повноваженнями Служби королівських прокурорів є: вирішення питань щодо притягнення особи правопорушника до відповідальності; визначення меж обвинувачення в тяжких злочинах; консультування правоохоронних органів на стадіях досудового розслідування; підтримання державного обвинувачення в суді; надання правової допомоги і забезпечення захисту жертвам і свідкам вчиненого злочину. Основним призначенням Служби королівських прокурорів визначено процесуальне керівництво в системі кримінального правосуддя з метою здійснення незалежного та ефективного правосуддя по всій Англії та Уельсі [156].

Значну роль в організації та забезпеченні діяльності Служби королівських прокурорів відіграє Генеральний аторней. Він є вищою посадовою особою у сфері кримінального процесу, уповноважений здійснювати королівський контроль над публічним кримінальним переслідуванням та забезпечує реалізацію єдиної політики правосуддя в цивільних і кримінальних справах [118]. Генеральний аторней є головним юридичним радником корони і її уряду та має першочергову роль консультування уряду щодо будь-яких юридичних наслідків його діяльності. Також він представляє Великобританію перед Міжнародним судом. Генеральний аторней наділений правом делегування своїх повноважень у сфері прокурорського нагляду.

Враховуючи місце прокуратури в системі державних органів країн ЄС, у юридичній літературі виділяють таку класифікацію:

- 1) прокуратура перебуває в складі міністерства юстиції (Бельгія, Німеччина, Данія, Нідерланди, Польща, Румунія, Франція, Естонія);
- 2) прокуратура входить до складу судової влади і функціонує при судах (Болгарія, Іспанія, Італія, Латвія);
- 3) прокуратура виділена в самостійну службу і є незалежною у своїй діяльності (Великобританія);
- 4) прокуратура виділена в самостійну систему й підзвітна Парламенту або Президенту або обом цим органам (Литва) [118].

Аналіз повноважень діяльності органів прокуратури зарубіжних країн свідчить, що органи прокуратури реалізують функції відповідно до Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи Rec (2000) 19, зокрема: вирішують питання про відкриття або продовження кримінального переслідування; підтримують обвинувачення в суді; можуть оскаржувати або вносити апеляційні подання на всі або деякі судові рішення.

В окремих системах кримінального правосуддя прокуратура також: реалізує державну кримінальну політику (з урахуванням регіональних та місцевих умов); здійснює досудове розслідування, керує ним або здійснює

нагляд за ним; – забезпечує надання ефективної допомоги потерпілим; ухвалює рішення щодо заходів, альтернативних кримінальному переслідуванню; здійснюють нагляд за виконанням рішень судів [109].

Поряд з цим, органи прокуратури таких країн як Польща, Італія, Угорщина, Румунія, Словенія містять нормативне закріплення щодо здійснення запобігання злочинності та мають повноваження щодо участі в розробленні заходів запобігання злочинності.

В цілому, виходячи з функцій органів прокуратури європейських країни дослідники (О. Хорсуненко С. Назарук) виділяють наступні функціональні моделі цих країн:

1) Першу модель утворюють прокуратури, домінуючою функцією яких є кримінальне переслідування. Такої моделі дотримуються держави-учасниці ЄС – Данія, Естонія, Польща, Словенія, Фінляндія, Чехія, прокуратура яких є органом, віднесеним до виконавчої влади. Характерними рисами цієї функціональної моделі є те, що прокуратуру наділено чималими наглядовими функціями, безпосередньо пов'язаними з функцією кримінального переслідування, серед яких: нагляд за законністю порушення кримінальної справи; – нагляд за попереднім слідством; – нагляд за законністю виконання судових рішень; нагляд за законністю позбавлення і обмеження волі [137].

Виходячи з функціоналу прокуратури, цілком очевидно, що саме до цієї моделі можна віднести органи прокуратури України, які певною мірою виконують зазначені вище функції.

2) До другої функціональної моделі віднесено прокуратури, пріоритетною функцією яких є захист інтересів держави, прав і свобод громадян, юридичних осіб шляхом здійснення контролю за дотриманням законів, швидким і ефективним відправленням правосуддя, а також кримінальне переслідування (Австрія, Бельгія, Італія, Люксембург, Німеччина, Нідерланди, Румунія, Франція). Прокуратури перебувають у підпорядкуванні Міністерства юстиції, і при цьому або є частиною судової системи, Особливістю цієї групи держав є те, що прокуратура виконує

функцію кримінального переслідування. Саме прокуратура має монополію на його порушення або здійснює його дискреційно [137].

3) До третьої групи належать прокуратури, домінуючою функцією яких є захист прав і свобод громадян, представництво їх інтересів, а також інтересів держави (ЄС, як Литва, Португалія, Словаччина, Угорщина, Швеція). Рисою цієї функціональної моделі є здійснення нагляду за дотриманням прав і свобод людини та громадянина шляхом здійснення нагляду за законністю дій уповноважених органів, додержанням останніми законів у своїй діяльності тощо.

4) Четверту модель утворюють прокуратури, пріоритетною функцією яких є сприяння відправленню правосуддя з метою захисту законності, прав громадян і охоронюваних законом публічних інтересів (Болгарія, Греція, Іспанія, Латвія). Прокуратура є складовою судової влади. Прокуратура наділена широким спектром повноважень.

5) До п'ятої групи належать прокуратури, головною функцією яких є підтримання обвинувачення в суді (Кіпр, Мальта). Особливістю функціональної моделі є наявність у прокуратури повноважень щодо кримінальних переслідувань; здійснення процесуального керівництва кримінальних переслідувань.

Отже, дослідження особливостей функціонування органів прокуратури в різних європейських країнах дозволяють зазначити, що модель функціонування органів прокуратури деяких країн Європи досить схожа в моделлю організації діяльності органів прокуратури України.

Позитивним досвідом та таким, що міг би бути запозичений в національне законодавство, яке передбачає діяльність органів прокуратури, положення про профілактичну роль органів прокуратури, про їх участь у з'ясуванні причин та умов кримінальних правопорушень та в цілому здійснення запобіжної діяльності (Польща, Угорщина, Румунія, Словенія).

Поряд з цим, відмінністю органів прокуратури України від органів прокуратури країн Європи є наявність Департаменту протидії злочинів,

вчинених в умовах збройного конфлікту та відповідних відділів в регіональних прокуратурах. Подібні підрозділи в європейських органах прокуратури відсутні через відсутність для країн Європи такої необхідності, адже в Європі немає збройного конфлікту.

Щодо міжнародної співпраці, то Офіс Генерального прокурора України здійснює тісну співпрацю міжнародними організаціями, прокуратурами інших країн. Так, налагоджена тісна взаємодія з таким міжнародними організаціями: Міжнародна організація прокурорів; Консультативна рада Європейських прокурорів (CCPE); Рада Європи; Євроюст; Міжнародний кримінальний суд (далі МКС).

Визнаючи широкомасштабний характер порушень міжнародного права, що вчиняються в Україні з 2014 року, ОГП посилив координацію та співпрацю з національними та міжнародними партнерами з метою забезпечення інституційної спроможності, операційної та технічної ефективності для сприяння швидкому і неупередженому правосуддю та притягненню до відповідальності винних осіб. Налагоджена співпраця та координацію з міжнародними партнерами:

1) Офісом Прокурора Міжнародного кримінального суду (ОП/МКС) задля забезпечення всебічного розслідування та/або судового переслідування за міжнародні злочини відповідно до принципу комплементарності;

2) Участь у складі Спільної слідчої групи (ССГ) з метою розслідування фактів вчинення міжнародних злочинів на території України. Сторонами угоди про створення ССГ є Україна, Литовська Республіка, Республіка Польща, до яких доєдналися Естонська Республіка, Латвійська Республіка, Словацька Республіка та Румунія. Учасниками угоди Євроюст та Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду;

3) Міжнародним центром з переслідування за злочин агресії (ІСРА) як оперативним центром для документування, зберігання, обміну та аналізу доказів для кримінального переслідування злочину агресії. Важливість

розвитку цього напрямку полягає у формуванні передумов для створення Спеціального міжнародного трибуналу;

4) Консультативною групою з питань найтяжчих міжнародних злочинів (АСА), яка створена Сполученими Штатами, Європейським Союзом та Великою Британією для надання стратегічних консультацій, оперативної та технічної допомоги у розслідуванні та переслідуванні за міжнародні злочини;

5) Радою Європи щодо виконання Плану дій для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та реконструкція». Взаємодія в цьому аспекті направлена на супровід процесу відновлення в Україні для посилення стійкості державних інституцій, зміцнення верховенства права та захисту основоположних прав;

6) Офісом Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань сексуального насильства під час конфлікту та Групою експертів ООН з питань верховенства права та сексуального насильства під час конфлікту. Співпраця спрямована на формування та зміцнення національного потенціалу для розслідування та притягнення до відповідальності сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, а також забезпечення доступу постраждалих від сексуального насильства до комплексної системи підтримки;

7) Міністерством юстиції США відповідно до двостороннього Меморандуму про взаєморозуміння з метою сприяння притягненню до відповідальності за воєнні та інші злочини шляхом проведення відповідних розслідувань та кримінального переслідування в кожній країні;

8) Координаційним центром підтримки потерпілих і свідків. Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків створено в 2023 р. в структурі Офісу Генерального прокурора з метою формування загальнодержавного механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів. Центр створено задля забезпечення безпеки потерпілими особами; надання інформації про права та доступні послуги, прохід провадження щодо потерпілої особи; отримання психологічної

підтримки для недопущення повторної віктимізації; для забезпечення можливості у разі необхідності пере направлення до відповідних служб психологічної, медичної та соціальної підтримки тощо. Координаційним центром підтримки потерпілих і свідків надається допомога особам, які мають статус потерпілого або свідка в кримінальному провадженні щодо воєнних злочинів.

З метою розслідування та запобігання воєнним злочинам прокуратура співпрацює із спільною слідчою групою з розслідування тяжких міжнародних злочинів (Joint Investigation Team, JIT), що діє за підтримки Євроюсту, Європол, Міжнародного кримінального суду та меморандуму про співпрацю з США. JIT найбільша у світовій історії міжнародна інституція, яка здійснює документування військових злочинів, до її складу входять представники України, Литви, Польщі, Латвії, Естонії, Румунії, Словаччини [138]. В розрізі діяльності спільної слідчої групи JIT одним із завдань прокуратури Польщі є збір та документування свідчень українців, які перебувають на польській території та стали жертвами чи свідками воєнних злочинів військових рф в Україні. Ці свідчення документуються та в подальшому можуть бути використанні в контексті розслідувань воєнних кримінальних правопорушень.

Прокуратура співпрацює з Міжнародним центром із переслідування за злочини агресії проти України (ІСРА), який здійснює свої функції під керівництвом Агенції Євросоюзу зі співпраці задля кримінального правосуддя та включає до свого складу національних прокурорів, які працюють у складі JIT. Це представники Латвії, Литви, Польщі, Естонії, Румунії, Нідерландів та Спеціальний прокурор США з питань злочину агресії співпрацюють в межах функціонування ІСРА з метою подолання прогалін у міжнародному праві щодо правових механізмів заборони агресії [132].

В ході реалізації The Reckoning Project отримано матеріали свідків та потерпілих від воєнних злочинів щодо 60 кримінальних проваджень у 10

областях. З цією організацією 13 вересня 2023 р. було підписано підписали Меморандум про взаєморозуміння та співпрацю.

Громадською організацією Truth Hounds - забезпечено допомогу у проведенні OSIN (Open Source Intelligence - процес знаходження та інформації, яка знаходиться у відкритому доступі, для забезпечення розслідування міжнародних кримінальних правопорушень. Джерелами інформації можуть бути супутникові знімки, публікації з медіа, відкрита інформація про конкретних, наприклад списки особового складу підрозділів ЗС РФ. Ця інформація допомагає визначити осіб, причетних до вчинення кримінальних правопорушень проти миту та безпеки людства та міжнародного правопорядку. Також громадська організація надає допомогу у проведенні спеціалізованих тренінгів, підготовка методичних документів за окремими напрямками розслідування.

З громадською організацією Conflict Armament Research – підписано меморандум про взаєморозуміння щодо відслідковування товарів подвійного призначення та ухилення від санкцій [31]. Громадська організація застосована в 2011 році з метою збору доказів щодо незаконного обігу зброї та поставок зброї для збройних конфліктів для контролю та ефективного управління зброєю.

Налагоджена взаємодія та тісна співпраця з неурядовими та громадськими організаціями, журналістами щодо збору доказової інформації та розслідування воєнних злочинів. Наприклад, командою «Антикорупційного штабу» створено Реєстр воєнних злочинців, в якому міститься інформація про більше ніж 160 тис. російських військових [12], що може бути використано в ході документування та розслідування воєнних злочинів.

Здійснюється обмін досвідом з Комісією з міжнародного правосуддя та підзвітності (Commision for Internetalional Justice and Accontabiliti, Accontabiliti) щодо розслідування найтяжчих міжнародних злочинів тощо [31].

У квітні 2023 р була створена Діалогова група з питань багатосторонньої підтримки України, яка функціонує як платформа для об'єднання зусиль у розслідуванні та переслідуванні міжнародних злочинів рф.

В системі векторів міжнародного співробітництва, пріоритетне значення має співпраця з МКС має ключове значення щодо запобігання кримінальним правопорушенням, вчиненим в умовах збройного конфлікту військовим керівництвом та військовими рф. Так, 3 травня 2022 р. Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» [88] було врегульовано питання співробітництва з МКС.

Зокрема, Розділ IX² «Особливості співробітництва з міжнародним кримінальним судом» КПК, ст. 617 передбачено, що співробітництво з МКС здійснюється з метою сприяння у притягненні до кримінальної відповідальності та покаранні осіб, які вчинили злочини, що підпадають під його юрисдикцію, здійснюється шляхом вжиття необхідних заходів на прохання МКС про співробітництво, в тому числі прохання про надання допомоги, про тимчасовий арешт, про арешт і передачу особи, а також інші прохання, які можуть направлятися відповідно до [Римського статуту Міжнародного кримінального суду](#).

Відповідно до ст. 618 КПК, співробітництво з МКС під час розслідування та судового розгляду забезпечує Офіс Генерального прокурора, а під час виконання вироків чи інших рішень МКС, ухвалених за результатами розгляду справи, - Міністерство юстиції України.

В контексті взаємодії з МКС, Офіс Генерального прокурора:

- розглядає прохання Міжнародного кримінального суду та організовує їх виконання;
- оспорує прийнятність справи до провадження Міжнародного кримінального суду або юрисдикцію Міжнародного кримінального суду;

- оскаржує рішення Прокурора Міжнародного кримінального суду або палати Міжнародного кримінального суду;
- звертається до МКС з проханням про перегляд рішення Прокурора Міжнародного кримінального суду не розпочинати розслідування або кримінальне переслідування та може подавати зауваження з цього питання;
- організовує прийом-передачу осіб до Міжнародного кримінального суду на виконання прохання про арешт і передачу, а також про тимчасову передачу;
- направляє докази до Міжнародного кримінального суду;
- забезпечує зберігання доказів і захист інформації на прохання Міжнародного кримінального суду;
- вживає заходи, пов'язані із присутністю представників Міжнародного кримінального суду або уповноважених Міжнародним кримінальним судом осіб під час виконання прохань Міжнародного кримінального суду про співробітництво;
- звертається до Міжнародного кримінального суду з проханням про вжиття заходів, необхідних для забезпечення захисту посадових осіб, службових осіб та інших офіційних представників України у зв'язку з провадженням у Міжнародному кримінальному суді, а також захисту конфіденційної інформації або інформації з обмеженим доступом, та взаємодіє з Міжнародним кримінальним судом щодо таких прохань;
- організовує переклад документів і прохань, що надійшли від Міжнародного кримінального суду, якщо вони не складені державною мовою;
- подає до Міжнародного кримінального суду зауваження щодо оцінки збитків або матеріальної, фізичної чи іншої шкоди, завданої потерпілим особам, а також видів чи форм відшкодування;
- вирішує питання щодо відмови від спеціального правила відповідно до [Римського статуту Міжнародного кримінального суду](#);

- здійснює інші повноваження, що випливають із зобов'язань України у зв'язку з визнанням Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду або передбачені цим Кодексом [88].

З метою посилення співпраці у вересні 2023 р. МКС відкрив у Києві польовий офіс, який є найбільшим представництвом МКС за межами Гааги, який забезпечує швидку взаємодію між Офісом Генпрокурора та Офісом Прокурора МКС.

Окрім запозичення позитивного зарубіжного досвіду діяльності органів прокуратури в європейських країнах, органи прокуратури здійснюють міжнародне співробітництво. Основні засади на напрямки міжнародного співробітництва закріплені у наказі Офісу Генерального прокурора від 12.09.2023 № 258 «Про організацію роботи органів прокуратури України у сфері міжнародного співробітництва».

Організація роботи у сфері міжнародного співробітництва під час кримінального провадження здійснюється підрозділами міжнародно-правового співробітництва Офісу Генерального прокурора, обласних прокуратур або уповноважених працівників обласних прокуратур, у яких такі підрозділи не створені. Підрозділ міжнародно-правового співробітництва Офісу Генерального прокурора поміж інших є відповідальним за: забезпечення взаємодії з Агентством Європейського Союзу з питань співпраці у сфері кримінального правосуддя (Євроюстом), Міжнародним центром з переслідування злочину агресії проти України (ІСПА), іншими міжнародними органами, установами та інституціями з питань, які належать до компетенції прокуратури; взаємодію з відповідними підрозділами центральних органів виконавчої влади, правоохоронними органами і судами з питань міжнародного співробітництва під час кримінального провадження; вивчення стану досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, що надійшли до органів прокуратури України від компетентних органів іноземних держав в порядку перейняття, а також кримінальних проваджень, зареєстрованих за

результатами розгляду повідомлень компетентних органів іноземних держав про вчинення кримінальних правопорушень громадянами України тощо [101].

Таким чином, резюмуючи вищевикладене:

1. Дослідження зарубіжного досвіду європейських держав має позитивне значення для вдосконалення кримінологічної діяльності органів прокуратури України.

2. Діяльність органів прокуратури найбільш схожа з групою держав, які входять до першої моделі, домінуючою функцією яких є кримінальне переслідування (Данія, Естонія, Польща, Словенія, Фінляндія, Чехія, прокуратура яких є органом, віднесеним до виконавчої влади).

3. Органи прокуратури таких країн як Польща, Італія, Угорщина, Румунія, Чехія, Словенія містять нормативне закріплення повноважень щодо здійснення запобігання злочинності та мають повноваження щодо участі в розробленні заходів запобігання злочинності.

4. Потребує запозичення досвіду країн, які передбачають кримінологічну діяльність органів прокуратури, зокрема їх обов'язок щодо встановлення причин та умов кримінальних правопорушень, а також застосування заходів запобігання.

5. З метою підвищення ефективності запобігання воєнним та міжнародним кримінальним правопорушенням, органи прокуратури тісно співпрацюють з Міжнародною організацією прокурорів, Консультативною радою Європейських прокурорів, Радою Європи; Євроюстом, Міжнародним кримінальним судом. Саме взаємодія з МКС має домінантне значення в контексті запобігання міжнародним злочинам та притягнення винних осіб до відповідальності.

6. На міжнародному рівні відсутній єдиний уніфікований стандарт організації та функціонування органів прокуратури. Відповідно імплементація позитивного зарубіжного досвіду може бути ефективною лише

з врахуванням історичних, культурних та правових процесів держави та бути адаптованим до особливостей існування та функціонування суспільства.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Запобіжна діяльність органів прокуратури відіграє вагомую роль в загальнодержавній превентивній системі. Умови збройного конфлікту, який виник в наслідок збройної агресії РФ сприяло суттєвій трансформації та зростанню запобіжного навантаження органів прокуратури. Спеціалізовані повноваження щодо запобігання кримінальним правопорушенням в умовах збройного конфлікту реалізують Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту та Спеціалізована екологічна прокуратура.

2. Основними підрозділами Офісу Генерального прокурора, які здійснюють запобігання міжнародним злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту є: Департамент міжнародно-правового співробітництва; Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту; Координаційний центр підтримки потерпілих та свідків.

3. Аналіз змісту проекту Плану відновлення України, підготовленого Національною радою з відновлення не містить напрямку державного впливу на злочинність. Вважаємо, це питання потребує перегляду, адже ситуація збройного конфлікту не тільки є сприятливим середовищем до порушення прав людини та толерування, але й завершення збройного конфлікту неминуче матиме своїм наслідком зростання злочинності. Переконані, що план необхідно доповнити заходами щодо запобігання злочинності та протидії їй окремим видам.

4. Під час здійснення процесуального керівництва досудового розслідування воєнних злочинів виникають проблемні питання під час кримінально-правової кваліфікації артилерійських обстрілів, мінування, заподіяння смерті людині, інших діянь фізично затриманих представників держави-агресора.

5. Мало дослідженими є та викликають труднощі кваліфікації, доказування, документування, запобігання різні форми ситуації згвалтувань і

сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, постраждалими від яких є як цивільні особи, так і військовополонені.

6. Потребує підвищення ефективності запобіжна діяльність щодо воєнних злочинів проти доквілля, а також депортацій, залучення до примусових робіт (зокрема осіб, які потрапили під окупацію, перебуваючи у виправних колоніях, відбуваючи покарання у виді позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі) тощо.

7. Основні форми запобігання кримінальним правопорушенням реалізуються в процесі координаційної діяльності у виді: координаційних та спільних нарад; робочих зустрічей; спільних робочих груп; заслуховувань стану запобігання злочинності; визначення основних напрямків діяльності правоохоронних органів; розробка пропозицій до вдосконалення запобіжної діяльності тощо.

8. Під час процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення прокурори уповноважені здійснювати нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, у частині запобігання, виявлення і припинення кримінальних правопорушень, тим самим здійснюючи запобіжний вплив на злочинність.

9. Пріоритетним та таким, що потребує вирішення питання розроблення, затвердження та введення в дію Національного плану із запобігання (превенції) злочинності, розрахованого на три роки, на підставі якого приймались би щорічні регіональні та місцеві програми запобігання (превенції) злочинності. Це дозволило б тримати злочинність під контролем правоохоронних органів та інтегрувати діяльність усіх задіяних суб'єктів загально соціального-та спеціально-кримінологічного запобігання задля забезпечення запобіжної мети.

10. Дослідження зарубіжного досвіду європейських держав має позитивне значення для вдосконалення кримінологічної діяльності органів прокуратури України.

11. Діяльність органів прокуратури найбільш схожа з групою держав, які входять до першої моделі, домінуючою функцією яких є кримінальне переслідування (Данія, Естонія, Польща, Словенія, Фінляндія, Чехія, прокуратура яких є органом, віднесеним до виконавчої влади).

12. Органи прокуратури таких країн як Польща, Італія, Угорщина, Румунія, Чехія, Словенія містять нормативне закріплення повноважень щодо здійснення запобігання злочинності та мають повноваження щодо участі в розробленні заходів запобігання злочинності.

13. Потребує запозичення досвіду країн, які передбачають кримінологічну діяльність органів прокуратури, зокрема їх обов'язок щодо встановлення причин та умов кримінальних правопорушень, а також застосування заходів запобігання.

14. З метою підвищення ефективності запобігання воєнним та міжнародним кримінальним правопорушенням, органи прокуратури тісно співпрацюють з Міжнародною організацією прокурорів, Консультативною радою Європейських прокурорів, Радою Європи; Євроюстом, Міжнародним кримінальним судом. Саме взаємодія з МКС має домінантне значення в контексті запобігання міжнародним злочинам та притягнення винних осіб до відповідальності.

15. На міжнародному рівні відсутній єдиний уніфікований стандарт організації та функціонування органів прокуратури. Відповідно імплементація позитивного зарубіжного досвіду може бути ефективною лише з врахуванням історичних, культурних та правових процесів держави та бути адаптованим до особливостей існування та функціонування суспільства.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання конкретного наукового завдання, що виявляється у з'ясуванні кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, а також виробленні науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення окремих положень законодавства та превентивної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту, на основі чого сформульовані наукові висновки, пропозиції та рекомендації, спрямованих на досягнення поставленої мети, а саме:

1. Проблематика кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту окремо не досліджувалась та не виступала об'єктом наукових досліджень. Це свідчить про необхідність наукових розробок діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту.

2. На науково-теоретичному рівні до цього часу не виокремлено як окремий вид кримінологічну діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. Проте кримінологічна діяльність органів прокуратури виступала об'єктом наукових розробок вітчизняних дослідників.

3. Не розробленими є концептуальні кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту на різних рівнях запобігання злочинності.

4. Комплексні монографічні дослідження кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту відсутні. Жодної теми дисертацій не закріплено та відсутні публікації з цієї тематики.

5. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту ґрунтуються на загальних засадах діяльності прокуратури.

6. Засади та принципи в аспекті діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту є тотожними поняттями.

7. Діяльність органів прокуратури в умовах збройного конфлікту – це реалізація органами прокуратури покладених на них повноважень у відповідності до закріплених засад, що вчиняється в умовах збройного конфлікту, який виник в результаті збройного зіткнення між державами.

8. Кримінологічні засади діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту - це основоположні принципи, ідеї, якими керуються органи прокуратури під час виконання функцій та реалізації своїх повноважень в період збройного конфлікту щодо здійснення впливу на злочинність (та окремі кримінальні правопорушення), її детермінанти, а також чинники, які впливають на формування особи злочинця, факторів впливу на віктимність жертви, а також здійснення заходів запобігання злочинності.

9. Фундаментальне значення кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту полягає у здійсненні діяльності, спрямованої на запобігання злочинності, шляхом з'ясування криміногенних факторів злочинності, вчинення дій щодо мінімізації їх негативного впливу та притягнення винних до передбаченої відповідальності.

10. Законодавчо кримінологічні засади діяльності органів прокуратури не сформульовані, оскільки з переліку функцій прокурорів виключено положення щодо складання подання про усунення причин та умов кримінального правопорушення, хоча фактично, прокурор в процесі реалізації своїх повноважень, зокрема в ході процесуального керівництва досудовим розслідуванням, підтримання обвинувачення, представництва та нагляду з'ясовує криміногенні детермінанти. Саме кримінологічний аспект діяльності органів прокуратури дозволяє забезпечити належний захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства й держави від окремих суспільно-небезпечних посягань та злочинності в цілому.

11. Методологію кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту складають: 1) система принципів пізнання, що мають найвищу імперативність для дослідника; 2) наукові

підходи, які визначають зміст, ракурс та стратегію наукового дослідження (діалектичний, методологічний, антропологічний, аксіологічний, комплексний, цивілізаційний, системний, синергетичний); 3) методи (ті що витікають з філософського діалектичного методу; загально наукові, методи інших наук та конкретно наукові), які забезпечують отримання наукових знань по досліджуване явище правової дійсності. Всі ці елементи системи дозволяють досягти мети дослідження та з'ясувати сутність кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту.

12. Доповнити ч.1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» п. 5 – «запобігання кримінальним правопорушенням». На сьогодні ні Закон України про прокуратуру», ні Кримінально-процесуальний кодекс України не містять вказівки на такі повноваження прокурора як запобігання злочинам, виявлення причин та умов їх скоєння, необхідність вжиття заходів щодо нейтралізації криміногенних детермінант, тощо. По суті, прокурор, здійснюючи нагляд за дотриманням законності органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове розслідування у формі процесуального керівництва реалізує комплекс дій щодо запобігання кримінальних правопорушень під час кваліфікації кримінального правопорушення, вивчення матеріалів кримінального провадження, перевірки повноти та законності проведених процесуальних дій, всебічності та об'єктивності розслідування, підтримання державного обвинувачення в суді, оскарження судових рішень в порядку, передбаченому КПК України. Реалізується функція запобігання злочинності і під час реалізації повноважень щодо координації діяльності правоохоронних органів. Саме під час координаційних нарад заслуховується інформація щодо діяльності правоохоронних органів у протидії злочинності.

13. Юридично врегулювати питання конкретизації функцій прокурора з організації досудового розслідування, процесуального керівництва досудовим розслідуванням, нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування, з урахуванням пріоритетних напрямів

протидії злочинності, а також розмежування процесуального статусу прокурора, керівника органу прокуратури та керівника органу досудового розслідування

14. Розробити та затвердити Загальнодержавну програму запобігання злочинності на період воєнного стану, яка б враховувала зміну особливості функціонування прокуратури та правоохоронних органів щодо кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах збройного конфлікту. На підставі Загальнодержавної програми запобігання злочинності мають прийматися регіональні програми, з урахуванням особливостей регіону, безпекової ситуації, а також рівня загострення збройного протистояння в конкретній місцевості.

15. Розробити та затвердити Національний план запобігання злочинності та створити окремий орган, зокрема міжвідомчу Координаційну раду з питань реалізації політики запобігання (превенції) злочинності, яка б відслідковувала стан виконання плану, тощо.

16. Внести зміни до діючих регіональних програм відповідно викликів, які зумовлені існуванням збройного конфлікту. Більшість з них прийнято до початку повномасштабного вторгнення та не враховують зміни суспільних відносин та криміногенних чинників, обумовлених воєнним станом. До того ж вони не враховують нових пріоритетів діяльності прокуратури, зокрема Концепції взаємодії органів прокуратури з громадами, якою суттєво оновлюється концепт співпраці прокурорів з органами місцевого самоврядування. Зокрема дещо зміщується акцент з координуючої роль відомства, на співпрацю з метою запобігання кримінальним правопорушенням та покращення рівня життя населення громади завдяки зменшенню рівня злочинності в регіоні.

17. Розробити міжвідомчу інструкцію, яка б регулювала питання взаємодії органів прокуратури, поліції, соціальних працівників, медиків, психологів, юристів та інших фахівців під час реалізації спільних заходів на

деокупованих територіях, а також під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в умовах збройного конфлікту.

18. Основними векторами організації запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту є наступні: планування діяльності, спрямованої на підвищення ефективності роботи, узгодженості заходів з регіональними прокуратурами та правоохоронними відомствами; визначення завдань для нижчестоящих прокуратур; координація діяльності правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності; обговорення проблемних питань дотримання законодавства, організації діяльності органів прокуратури проведення оперативних нарад з метою; аналіз статистичних даних про злочинність у умовах воєнного стану; узагальнення практики діяльності органів прокуратури на предмет виявлення проблемних моментів та підвищення ефективності в майбутньому; методичне забезпечення роботи прокурорів, спрямоване на уніфікацію підходів в діяльності прокурорів під час застосування законодавства; контроль за повнотою, якістю та своєчасністю виконання завдань і доручень керівництва відповідної прокуратури та прокуратур вищого рівня, планів роботи, рішень нарад, організаційно-розпорядчих актів, з використанням різних форми та методів контролю тощо; вивчення та систематизації аналітичних, історичних матеріалів, наукової літератури, нормативних актів, міжнародних досліджень.

19. Метою організації запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах конфлікту є зниження рівня негативного впливу криміногенних детермінант, зумовлених збройним конфліктом, на рівень, динаміку, структуру та інші показники злочинності, притягнення до передбаченої відповідальності винних осіб, а також впровадження людиноцентричного підходу до постраждалих осіб.

20. Потребує уніфікації нормативне забезпечення діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту з метою відображення специфічних форм та видів діяльності в умовах збройного конфлікту.

21. Існує необхідність постійного моніторингу та аналізу показники злочинності в умовах збройного конфлікту. Ця інформація дозволить скорегувати напрямки, спрямованість та інтенсивність діяльності органів прокуратури з метою підвищення показників їх ефективності діяльності, планування та реалізації запобіжних заходів, координації діяльності у сфері протидії злочинності удосконалення нормативних і відомчих актів, що стосуються організації діяльності прокуратури в умовах збройного конфлікту. Проблемами взаємодії є: недосконале змістовне правове забезпечення; недосконалі організаційні засади взаємодії і координації; недостатньо врегульовані питання організаційного та міжнародно-технічного забезпечення; нечітке розмежування компетенції та повноважень як в середині прокуратури, так і зовнішніми суб'єктами взаємодії

22. Запобіжна діяльність органів прокуратури відіграє вагомий роль в загальнодержавній превентивній системі. Умови збройного конфлікту, який виник в наслідок збройної агресії РФ сприяло суттєвій трансформації та зростанню запобіжного навантаження органів прокуратури. Спеціалізовані повноваження щодо запобігання кримінальним правопорушенням в умовах збройного конфлікту реалізують Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту та Спеціалізована екологічна прокуратура.

23. Основними підрозділами Офісу Генерального прокурора, які здійснюють запобігання міжнародним злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту є: Департамент міжнародно-правового співробітництва; Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту; Координаційний центр підтримки потерпілих та свідків.

24. Аналіз змісту проекту Плану відновлення України, підготовленого Національною радою з відновлення не містить напрямку державного впливу на злочинність. Вважаємо, це питання потребує перегляду, адже ситуація збройного конфлікту не тільки є сприятливим середовищем до порушення прав людини та толерування, але й завершення збройного конфлікту неминуче матиме своїм наслідком зростання

злочинності. Переконані, що план необхідно доповнити заходами щодо запобігання злочинності та протидії їй окремим видам.

25. Під час здійснення процесуального керівництва досудового розслідування воєнних злочинів виникають проблемні питання під час кримінально-правової кваліфікації артилерійських обстрілів, мінування, заподіяння смерті людині, інших діянь фізично затриманих представників держави-агресора.

26. Мало дослідженими є та викликають труднощі кваліфікації, доказування, документування, запобігання різні форми ситуації згвалтувань і сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, постраждалими від яких є як цивільні особи, так і військовополонені.

27. Потребує підвищення ефективності запобіжна діяльність щодо воєнних злочинів проти довілля, а також депортацій, залучення до примусових робіт (зокрема осіб, які потрапили під окупацію, перебуваючи у виправних колоніях, відбуваючи покарання у виді позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі) тощо.

28. Основні форми запобігання кримінальним правопорушенням реалізуються в процесі координаційної діяльності у виді: координаційних та спільних нарад; робочих зустрічей; спільних робочих груп; заслуховувань стану запобігання злочинності; визначення основних напрямків діяльності правоохоронних органів; розробка пропозицій до вдосконалення запобіжної діяльності тощо.

29. Під час процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення прокурори уповноважені здійснювати нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, у частині запобігання, виявлення і припинення кримінальних правопорушень, тим самим здійснюючи запобіжний вплив на злочинність.

30. Пріоритетним та таким, що потребує вирішення питання розроблення, затвердження та введення в дію Національного плану із

запобігання (превенції) злочинності, розрахованого на три роки, на підставі якого приймалися би щорічні регіональні та місцеві програми запобігання (превенції) злочинності. Це дозволило б тримати злочинність під контролем правоохоронних органів та інтегрувати діяльність усіх задіяних суб'єктів загально соціального-та спеціально-кримінологічного запобігання задля забезпечення запобіжної мети.

31. Діяльність органів прокуратури найбільш схожа з групою держав, які входять до першої моделі, домінуючою функцією яких є кримінальне переслідування (Данія, Естонія, Польща, Словенія, Фінляндія, Чехія, прокуратура яких є органом, віднесеним до виконавчої влади).

32. Органи прокуратури таких країн як Польща, Італія, Угорщина, Румунія, Чехія, Словенія містять нормативне закріплення повноважень щодо здійснення запобігання злочинності та мають повноваження щодо участі в розробленні заходів запобігання злочинності.

33. Потребує запозичення досвіду країн, які передбачають кримінологічну діяльність органів прокуратури, зокрема їх обов'язок щодо встановлення причин та умов кримінальних правопорушень, а також застосування заходів запобігання.

34. З метою підвищення ефективності запобігання воєнним та міжнародним кримінальним правопорушенням, органи прокуратури тісно співпрацюють з Міжнародною організацією прокурорів, Консультативною радою Європейських прокурорів, Радою Європи; Євроюстом, Міжнародним кримінальним судом. Саме взаємодія з МКС має домінантне значення в контексті запобігання міжнародним злочинам та притягнення винних осіб до відповідальності.

35. На міжнародному рівні відсутній єдиний уніфікований стандарт організації та функціонування органів прокуратури. Відповідно імплементація позитивного зарубіжного досвіду може бути ефективною лише з врахуванням історичних, культурних та правових процесів держави та бути адаптованим до особливостей існування та функціонування суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балинська О.М., Ященко В. А. Синергентика як методологічна парадигма юридичних досліджень. URL: efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fwww1.lvduvs.edu.ua%2Fdocuments_pdf%2Flibrary%2Fvisnyky%2Fvnsy%2F04_2017%2F03.pdf&clen=669692&chunk=true (дата звернення: 03.04.24).
2. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Злочинність як об'єкт феноменологічного аналізу. *Право і Безпека*. 2015. № 3. С. 6–10.
3. Березняк В. Окремі питання кримінально-правової кваліфікації екоциду. Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (08 груд. 2023 р., м. Дніпро). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 34-37.
4. Бесчастний В.М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні: автореф.. дис. ... д-ра юрид.наук Харків, 2018. 32 с.
5. Бесчастний В.М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.08. Кривий Ріг, 2018. 400 с.
6. Боняк В.О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект: дисертація. Дніпропетровськ: Ліра, 2015. 372 с.
7. Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями. *Проблеми законності*. Вип. 100. С. 305–312.
8. Боровик А.В. Роль прокуратури у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів в ході російсько-української війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2024/141.pdf. (дата звернення: 10.04.24).

9. В Офісі Генерального прокурора обговорили питання захисту прав дітей в умовах війни. 25.11.2022. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/v-ofisi-generalnogo-prokurora-obgovorili-pitannya-zaxistu-prav-ditei-v-umovax-viini>. дата звернення: 10.04.24).
10. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. Київ, Університет «Україна», 2014. 417 с.
11. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. – Т. 2: Філософія права; редкол. С.І. Максимов (голова) та ін. Х.: Право, 2017. С. 456-459.
12. Воєнні злочини – рік розслідування. Антикорупційний штаб. URL: <https://shtab.net/analytics/view/voenni-zlochini---rik-rozsliduvannya/> (дата звернення: 05.04.24).
13. Гайдай С. Г. Інформатизація прокурорської діяльності: теоретико-правові засади. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 1. С. 120–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2019_1_22.
14. Гладкий С.О. Теорія держави і права: навчально-методичний посібник. Полтава: ПУЕТ, 2016. 371 с.
15. Голіна В. В. Спеціально-кримінологічне попередження злочинів (теорія і практика): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08. Харків, 1994. 44 с.
16. Голіна В.В. Концептуальні засади кримінологічної політики України. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5776/1/Golina_182.pdf. (дата звернення: 10.04.24)
17. Головкін Б. М. Поняття, предмет, система кримінології та її завдання на сучасному етапі розвитку. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 28. С. 59-68.
18. Головкін, Б.М. Теперішнє і майбутнє кримінології. *Problems of legality* 149 (2020): 168-184.

19. Головне про військові злочини. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://war.gov.ua/crimes.html> 1(дата звернення: 10.04.24)
20. Городецкая М. А. Криминологическое законодательство: состояние и перспективы развития в Республике Беларусь. *Право.by*. 2017. № 2 (46). С. 73.
21. Гудима Д.А. Філософсько-антропологічний підхід – методологічний фундамент сучасної юридичної науки. *Проблеми філософії права*. 2003. Том 1. С. 122-123.
22. Гусарев С.Д. Юридична деонтологія. Основи юридичної діяльності: навч. посіб. 3-тє вид., перероб. і доп. / С.Д. Гусарев, О.Д. Тихомиров. К.: Знання, 2008. 495 с.
23. Давиденко Л.М. та ін. Криминологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства: монографія / за заг. ред. проф. Л.М. Давиденка. Харків: Тимченко, 2011. 214 с.
24. Давиденко П. О. Механізм забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану: дис... на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Харків. 2023. URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/diss/davydenka/d_davydenka.pdf.p7s (дата звернення: 10.04.24).
25. Давиденко, В. (2008). Криминологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства. *Вісник національної академії прокуратури України*, (4), 111-117.
26. Даньшин І. Криминологічне планування заходів протидії злочинності та її прогнозування. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 4 (39). С. 145-152
27. Денисов В. Н. Агресія військова // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Агресія_військова (дата звернення: 19.01.2023).
<https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%96%D1>

[%8F_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0](#) (дата звернення: 10.04.24).

28. Джулай Ю. В. Научная картина мира и условия познания. Научная картина мира: логико-гносеологический аспект: сб. науч. тр./ отв. ред. П.С. Дышлевый, В. С. Лукьянец. Киев: Наук. думка, 1983. С. 59-61.

29. Завгородній В.А. Вплив практики Європейського суду з прав людини на юридичну діяльність в Україні: теоретичний, методологічний і прикладний аспекти: монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 536 с.

30. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : в 3 кн. К.: Ін Юре, 2007 Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 2007. 424 с.: табл.

31. Звіт за 2023 рік URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/rezultati-roboti-z-protidii-zlocinam-vcinenim-v-umovax-zbroinogo-konfliktu-za-2023-rik>. (дата звернення: 10.04.24).

32. Злочини РФ в Україні демонструють модель геноциду - генеральний прокурор. 2 квітня 2024. URL: <https://zn.ua/ukr/war/zlochini-rf-v-ukrajini-demonstrujut-model-henotsidu-heneralnij-prokuror.html> (дата звернення: 10.04.24).

33. Інструкція про виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України. Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення: 10.04.24).

34. Іщук О.С. Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України. Автореф. на здобуття наук ступеня докт юрид наук. Харків. 2016. 33 с.

35. Калініна А. В. Кримінологічне законодавство у пострадянських державах. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2018. Вип. 35. С. 58-61.

36. Канібер Ю.М. Визначення поняття та видів кримінологічної діяльності. URL

<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f3d9fdf1-aa39-47f4-a7db-67808b15fb5f/content> (дата звернення: 10.04.24).

37. Кельман М.С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2013. 449 с.

38. Кіотська декларація «Активізація заходів попередження злочинності, кримінального правосуддя та забезпечення верховенства права: назустріч здійсненню Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року». URL: https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2021/10/17_Kyoto_Declaration_V2102815-Ukr-PravoJustice.pdf (дата звернення: 10.04.24).

39. Ковалевський М.А. Понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Юридична наука*. 2020. №3. Том 2. С. 123-128.

40. Ковалевський М.А. Стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 4. С. 188-193.

41. Ковалевський М.А. Правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 6(42). С. 290-294.

42. Ковалевський М.А. Запобігання кримінальним правопорушенням органами прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2. С. 188-191.

43. Ковалевський М.А. Організація запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. 567-571.

44. Ковалевський М.А. Основні напрямки взаємодії органів прокуратури України та Міжнародного кримінального суду в умовах збройного конфлікту України. Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали міжнародної науково-практичної

конференції, м. Київ, 20–21 квітня 2023 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 121–123.

45. Ковалевський М.А. Сучасний стан запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, вчиненим в умовах збройного конфлікту. Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 07–08 лютого 2024 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 71–73.

46. Коваленко А.В. Теоретико-прикладні засади кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні: дис. ... доктор. юрид. наук: 12.00.08. Київ. 2020. 464 с.

47. Козлюк Л. Г. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, який вчинив статевий злочин щодо неповнолітнього: монографія. Костопіль: ЗАТ «Костопільська друкарня», 2011. 135 с.

48. Колодяжний М.Г. Кримінологічне забезпечення правоохоронної діяльності в Україні. Сучасні кримінологічні дослідження: методи, напрями, перспективи : матер. Міжнар. наук-практ круглого столу .Київ. ДНДІ МВС України, 2019. 188 с. 2019. С. 115-119.

49. Комплексний стратегічний плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки. Указ Президента України від 11.05.2023 № 73/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#n9> (дата звернення: 10.04.24).

50. Конституції нових держав Європи та Азії / [упоряд. С. Головатий]. К., 1996. 651 с.

51. Конституційне право України: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Харків : Право, 2008. 416 с.

52. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.04.24).

53. Концепція взаємодії органів прокуратури з громадами («Прокурор громади». Наказ Офісу Генерального прокурора 11.08.2023 № 224. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0224905-23#Text> (дата звернення: 10.04.24).

54. Копилов Е. В. Щодо теоретичних аспектів прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національної поліції України в умовах воєнного стану. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро: ДДУВС, 2023. С. 415-417.

55. Костицький М.В. Деякі питання методології юридичної науки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. № 1. 2013. URL: efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2Felar.nai.au.kiev.ua%2Fbitstream%2F123456789%2F3056%2F1%2F2013_1_kostytskyi.pdf&cIen=157389 (дата звернення: 10.04.24).

56. Костицький М.В. Про діалектику як методологію юридичної науки. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. № 1. С. 3–17.

57. Костін А. https://www.facebook.com/AndriyKostinUa?locale=uk_UA (дата звернення: 10.04.24).

58. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.04.24).

59. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.04.24).

60. Криминологія : підручник / за ред. Б.М. Головкина. Харків: Право. 2020. 384 с.

61. Криминологія. Академічний курс / кол. авторів; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Кондор, 2018. 588 с.

62. Кучук А.М. Основи теорії правового поліцентризму: дисертація. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 312 с.
63. Кучук А.М. Принципи пізнання правових явищ як елемент методології. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 8–11.
64. Литвинов О.М. Збройні Сили України як суб'єкт протидії злочинності. Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний виміри. Вінниця, 2023. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/516ccfb4-fad1-47ba-b5a5-8db4ba2337de/content> (дата звернення: 10.04.24).
65. Лукашевич С. Ю. Об'єкти та суб'єкти запобігання в кримінології та правоохоронній діяльності. URL: [efaidnbmnnnibpcajpcgiclfndmkaj/http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/190/5217/10978-1?inline=1](http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/190/5217/10978-1?inline=1) (дата звернення: 10.04.24).
66. Лукашевич С.Ю. Пізнавальний потенціал синергетичної парадигми в кримінології. Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи: матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф. кримінології та кримінально-виконавчого права, Харків, 9 груд. 2016 р. За ред. В.Я. Тація, Б.М. Головкина. Харків : Право, 2016. С. 167-170.
67. Лукашевич С.Ю., Груба Д.І. Місце синергетичної парадигми в методології правових і кримінологічних досліджень. *Теорія і практика правознавства* : електрон. наук. фах. вид. Нац. ун-ту “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2013. Випуск 1. URL: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/1.2013/Gruba.pdf. (дата звернення: 10.04.24).
68. Мазурик С. Інформаційно-аналітична діяльність органів прокуратури. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. № 5. Т. 2. 2016. С. 56–59.
69. Мельниченко І.Д. Взаємодія спеціальних суб'єктів щодо запобігання сексуальному насильству, пов'язаному зі збройним конфліктом в

Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 1(19). С. 394-407. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/issue/archive> (дата звернення: 10.04.24).

70. Мельничук Т. В. Формування кримінологічних компетентностей при підготовці фахівців для ДБР. *Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 червня 2018 р.). Одеса : Юридична література, 2018. С. 379-383.

71. Нестеров А. К. Информационно-аналитическое обеспечение. Образовательная энциклопедия. URL: <https://odiplom.ru/informacionno-analiticheskoeobespechenie>. (дата звернення: 10.04.24).

72. Нірода М.В. Генезис органів прокуратури в країнах романо-германської правової сім'ї: короткий історичний екскурс. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2015*. Випуск 33. Том 1. С. 93-96.

73. Носач А. В. Кримінологічне забезпечення захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України: дис. ... д-ра юрид. Наук: 12.00.08. Харків, 2022. 418 с.

74. Оболенцев В. Ф. Базові засади системного аналізу злочинності та віктимізації в Україні: монографія. Х.: Юрайт, 2016. 116 с.

75. Олішевський О. Методологія науки кримінології. *Вісник кримінологічної асоціації України*. URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/metodologiya-nauki-kriminologiji/> (дата звернення: 10.04.24).

76. Омельчук Л.В., Клітинська А.Р. Європейський досвід організації органів прокуратури. *Міжнародний юридичний вісник: зб. наук. праць Нац. ун.держ. подат. служби України*. 2016. Вип. 1 (3). С. 199–204.

77. Озель В. Звичай у системі права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 201–205.

78. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри: монографія / Кримінол. асоц. України. Харків: Право, 2023. 252 с.

79. Орлов Ю. В. Сутність та поняття злочинності: від фрагментації до інтеграції наукового знання. *Форум права*. 2017. № 5. С. 271–278.
80. Орлов Ю.В. Злочинність і час: онтологія та метафізика кримінологічного аналізу. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. Спецвипуск. С. 144–154.
81. Орлов Ю.Ю., Джу́жа О.М. Синергетика та пізнання правових явищ. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 75-90.
82. Перелік тем дисертаційних досліджень з юридичних наук за 2022 рік. URL: <https://nals.com.ua/wp-content/uploads/2023/10/perelik-tem-za-2022.pdf> (дата звернення: 10.04.24).
83. Петришин О. В. Проблеми соціалізації права та соціологізації правової науки. *Право України*. 2011. № 8. С. 135-140.
84. Положення про Департамент протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту Офісу Генерального прокурора. Наказ Генерального прокурора від 14 листопада 2023 року № 312. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/polozhennya-pro-samostijni-strukturni-pidrozdili> (дата звернення: 10.04.24).
85. Положення про Спеціалізовану екологічну прокуратуру (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора: Наказ Офісу Генерального прокурора від 05.07.2023 № 185. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0185905-23#Text> (дата звернення: 10.04.24).
86. Порядок координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності. Наказ Генерального прокурора від 08 лютого 2021 року № 28. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/nakazi-generalnogo-prokurora-z-osnovnih-napryamiv-pr-okurorskoyi-diyalnosti> (дата звернення: 10.04.24).

87. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя). Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII. *Голос України* № 118.

88. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. Закон України від 3 травня 2022 року № 2236-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-IX#Text> (дата звернення: 10.04.24).

89. Про загальні засади організації роботи в органах прокуратури України. Наказ Офісу Генерального прокурора від 07.08.2020. № 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0365905-20#Text> (дата звернення: 10.04.24).

90. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.04.24).

91. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 10.04.24).

92. Про затвердження Положення про Спеціалізовану прокуратуру у сфері оборони (на правах Департаменту) Офісу Генерального прокурора. Наказ Офісу Генерального прокурора від 30.05.2023 № 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0144905-23#Text> (дата звернення: 10.04.24).

93. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України URL

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22%23#Text> (дата звернення: 03.04.24).

94. Про затвердження Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності: наказ офісу генерального прокурора від 08.02.2021 р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028905-21#Text> (дата звернення: 10.04.24).

95. Про Заяву Верховної Ради України "Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків. Постанова Верховної Ради України від 21 квітня 2015 року № 337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19#Text> (дата звернення: 10.04.24).

96. Про Національну безпеку України. Закон України 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України* від 03.08.2018. № 31. С. 5.

97. Про Національну поліцію. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>. (дата звернення: 03.04.24).

98. Про оборону України. Закон від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України* від 03.03.1992. № 9. С.106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1932-12/print> (дата звернення: 10.04.24).

99. Про організацію діяльності органів прокуратури з питань ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, статистики та її аналізу: наказ Генерального прокурора: URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0069905-21#Text> (дата звернення: 03.04.24).

100. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні. Наказ Офісу Генерального прокурора від 30.09.2021 № 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0309905-21#Text> (дата звернення: 10.04.24).

101. Про організацію роботи органів прокуратури України у сфері міжнародного співробітництва. Наказ Офісу Генерального прокурора від 12

вересня 2023 року № 258. URL :
<https://gp.gov.ua/ua/posts/nakazi-generalnogo-prokurora-z-osnovnih-napryamiv-pr-okurorskoyi-diyalnosti> (дата звернення: 10.04.24).

102. Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у сфері оборони. Наказ Офісу Генерального прокурора від 17 травня 2023 р. № 130. URL:
<https://gp.gov.ua/ua/posts/nakazi-generalnogo-prokurora-z-osnovnih-napryamiv-pr-okurorskoyi-diyalnosti> (дата звернення: 10.04.24).

103. Про правотворчу діяльність. Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#n203> (дата звернення: 10.04.24).

104. Про прокуратуру. Закон України .
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 10.04.24).

105. Прокурори Офісу Генпрокурора спільно з експертами розробили стандарти розслідування воєнних злочинів. Офіс Генерального прокурора. URL:
<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/prokurori-ofisu-genprokurora-spilno-z-ekspertami-rozrobili-standarti-rozsliduvannya-vojennix-zlociniv> (дата звернення: 03.04.24).

106. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навчальний посібник. Львів: Край, 2007. 192 с.

107. Результати роботи з протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, за 2023 рік. URL:
<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/rezultati-roboti-z-protidiyi-zlocinam-vcinenim-v-umovax-zbroinogo-konfliktu-za-2023-rik> (дата звернення: 10.04.24).

108. Результати роботи Спеціалізованої екологічної прокуратури за 2021 рік. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/zagalna-informaciya-2> (дата звернення: 10.04.24).

109. Рекомендація Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 724 засіданні

заступників міністрів 6 жовтня 2000 року
 chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf (дата звернення: 10.04.24).

110. Рекомендація Rec (2001) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя (6 жовтня 2001 р.) : <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1568277&Site=DC> (дата звернення: 10.04.24).

111. Римський статут Міжнародного кримінального суду. 07.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#n1003 (дата звернення: 10.04.24).

112. Руфанова В. Методологія дослідження запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 4. С. 27-30. URL : <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/85/%E2%84%964-2021> (дата звернення: 10.04.24).

113. Руфанова В. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: сучасні виклики. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2022. № 2. С. 127-131. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2022/06/VJHR_2_2022.pdf. (дата звернення: 10.04.24).

114. Савчук В.М. Інформаційно-аналітична діяльність органів прокуратури у сфері протидії злочинності: теоретичні та організаційно-правові аспекти. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Випуск № 5. 2022. URL: <http://www.chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/309/271> (дата звернення: 10.04.24).

115. Селіванов В.М. Принцип історизму у правових дослідженнях. Роль принципу історизму в наукових дослідженнях. Методологічні проблеми

історико-правових досліджень: матеріали XXIII міжнар. істор.-прав. конф. м. Алушта, 24-26 верес. 2010 р. Київ; Сімферополь: Доля, 2011. С. 579, 585-586.

116. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум: Ун-т внутр. справ. 2000. 740 с.

117. Скакун О.Ф. Методы, общие (методологические) подходы и принципы в юридических исследованиях. *Методологічні проблеми історико-правових досліджень: матеріали XXIII міжнар. істор.-прав. конф. м. Алушта, 24-26 верес. 2010 р. Київ; Сімферополь: Доля, 2011. С. 24-30.*

118. Скрипнюк А. В. Світовий досвід функціонування органів прокуратури: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 4. С. 290–294.

119. Словник української мови. <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 10.04.24).

120. Словник української мови. Академічний тлумачний словник 1970–1980) : у 11 т.: <http://sum.in/s/zasada>. (дата звернення: 10.04.24).

121. Сніцаренко П. М. Роль та місце інформаційного забезпечення в системі державного управління. *Державне управління: теорія та практика*. 2016. № 1. URL: http://www.eapatp.academy.gov.ua/2016_1.html (дата звернення: 10.04.24).

122. Стандарти роботи чи винахід велосипеда щоразу? Justtalk. URL : <https://justtalk.com.ua/post/standarti-roboti-chi-vinahid-velosipedu-schorazu> (дата звернення: 10.04.24).

123. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 року. Департамент громадської інформації ООН. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 10.04.24).

124. Степаненко К. В. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном: дис. ... канд. юрид. наук: спец.12.00.07. Дніпро, 2009. 229 с.

125. Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023-2025 р URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/strategicnii-plan-shhodo-realizaciyi-povnovazen-organiv-prokuraturi-u-sferi-kriminalnogo-peresliduvannya-za-vcinennya-miznarodnix-zlochyniv-na-2023-2025-roki> (дата звернення: 10.04.24).

126. Стратегія розвитку прокуратури на 2021-2023 рр. Наказ Офісу Генерального прокурора від 16.10.2020 № 489. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0489905-20#Text> (дата звернення: 10.04.24).

127. Телеграмканал ОГП URL: <https://web.telegram.org/a/#-1001133451516> (дата звернення: 10.04.24).

128. Теорія держави і права: підручник / кол. авт.; кер. авт. кол. Ю.А. Ведерніков. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2014. 511 с.

129. Титаренко О.О. Зарубіжний досвід програмування протидії злочинності: можливості для України: монограф. К. : ФОП Маслаков, 2019. 192 с.

130. Туляков В.А. Криминология современности. Криминология в Україні та протидія злочинності: збірник наук. статей / за ред. М. Л. Орзіха, В.М. Дрьоміна. Одеса : Фенікс, 2008. 318 с.

131. Удовіка Л. Г. Інтегральна програма тлумачення права Р. Дворкіна. *Актуальні проблеми держави і права*. Вип. 50. 2009. С. 54-60.

132. Україна зафіксувала 100 666 воєнних злочинів – керівник «департаменту війни» Офісу генпрокурора. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ponad-100-tysyach-vojennyh-zlochyniv-ogp/32552714.html> (дата звернення: 03.04.24).

133. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка; упоряд. О. М. Джужа, О. М. Литвинов. Харків : Золота миля. 2017. С. 338–339
134. Уляненко В. Злочини росіян проти журналістів. Страшна статистика Офісу генпрокурора. Главком. URL: <https://glavcom.ua/country/society/zlochini-rosijan-proti-zhurnalistiv-strashna-statika-ofisu-henprokurora-995229.html> (дата звернення: 13.04.24)
135. Философский энциклопедический словарь / редкол. : С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. М.: Сов. энцикл., 1989. 815 с.
136. Фоменко А. Є. Кримінологічна діяльність Національної поліції України : монографія. Дніпро. Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2020. 320 с.
137. Хорсуненко О.В. Прокуратура України та країн-членів Європейського Союзу: порівняльне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук:12.00.10. Київ, 2018. 224 с.
138. Члени спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні (Joint Investigation Team, JIT) підписали угоду про продовження її роботи ще на два роки. Ukrinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3833943-spilna-slidca-grupa-z-voennih-zlociniv-v-ukraini-pracuvatime-se-dva-roki-evroust.html> (дата звернення: 11.04.24).
139. Шабельніков С. К. Кримінологічне законодавство України: феномен та наукові засади розвитку : монографія / за заг. ред. д-ра юрид наук, проф. О.М. Литвинова; Кримінологічна асоціація України. Харків : Факт, 2022. 431 с.
140. Шакун В. І. Злочинність. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / [редкол.:В. І. Шакун, В. І. Тимошенко та ін.]. Харків : Право, 2019. Т. 18 : Кримінологія. Кримінально-виконавче право. 544 с.

141. Шайгуро О.П. Кримінологічні засади діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 32 с.

142. Шевченко О.О Цивілізаційна парадигма дослідження генези господарської системи: методологічний аспект. Глобальні та національні проблеми економіки. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2Fglobal-national.in.ua%2Farchive%2F15-2017%2F4.pdf&cflen=246778&chunk=true (дата звернення: 10.04.24).

143. Шевчук Р.М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. *Філософські та методологічні проблеми права*, № 1 (11), 2016. С. 37-40.

144. Шкута О.О. Загальнотеоретичні аспекти криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2021. № 49. С. 132–135.

145. Ювенальні прокурори: Внаслідок збройної агресії рф в Україні загинула 551 дитина. URL: <https://web.telegram.org/a/#-1001133451516> (дата звернення: 10.04.24).

146. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол. Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. енцикл., 2002. Т.4: Н–П. 720 с.

147. Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко(голова редкол.) та ін. Т. 5: П–С. К.: Вид-во «Українська енциклопедія»ім. М. П. Бажана, 1998. 736 с.

148. Юрчишин В.М. Функції процесуального керівника в умовах воєнного стану. III Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: збірник тез міжнародної науковопрактичної конференції (м. Чернівці, 08 грудня 2023 р.). Чернівці: Чернівець. нац. унт. ім. Ю.Федьковича, 2023. С. 202-204

149. Якимова С.В. Кримінологічне забезпечення оперативно-розшукової діяльності. URL:

http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_850_84.pdf (дата звернення: 10.04.24).

150. European judicial systems. Efficiency and quality of justice/ CEPEJ STUDIES No. 23 – URL: <http://bit.ly/2hSLRrz>. (дата звернення: 03.04.24).

151. Italy public Prosecutors' Office . URL : www.canestrinilex.com/resources/nuova-registrazione-blog-2/. (дата звернення: 03.04.24).

152. Procureur du Roi en Belgique URL : <http://justice.belgium.be/fr>. (дата звернення: 03.04.24).

153. Resolution 1820 (2008) Adopted by the Security Council at its 5916th meeting, on 19 June 2008. S/RES/1820 (2008). URL : <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fwww.securitycouncilreport.org%2Fatf%2Fcf%2F%257B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%257D%2FCAC%2520S%2520RES%25201820.pdf&clen=40202&chunk=true> (дата звернення: 03.04.24).

154. Rufanova Viktoriia, Shablysty Volodymyr, Spilnyk Serhiy, Sydorenko Nataliia, Mozol Stanislav. Conflict-related sexual violence as a threat to peace and security of the world. *Amazonia Investiga*. Volume 11 - Issue 53: May, 2022. Page 220-226. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2021/> (дата звернення: 03.04.24).

155. Shkuta O.O. Crimes in the Military Sphere: Reasons and Conditions. *European Reforms Bulletin №2*, 2020. с. 74-77. URL: [//dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1845/1/74-77.pdf](http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1845/1/74-77.pdf) (дата звернення: 03.04.24).

156. The Crown Prosecution Service of UK: URL: <http://www.cps.gov.uk/> (дата звернення: 03.04.24). (дата звернення: 03.04.24).

157. Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. «Prawo o prokuraturze» : tekst ujednoczony. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2016. Poz. 177. URL:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20230001360/T/D20231360L.pdf> (дата звернення: 03.04.24).

158. *Viktoriiia Rufanova, Serhii Babanin, Viktor Bohuslavskyi, Viktoria Savenko4 & Inna Melnychenko. Strengthening International Law against Sexual Violence in Armed Conflicts: Insights from the Russian-Ukrainian War. Pakistan Journal of Criminology. Vol. 16, No. 01, January—March 2024 (111-125). URL: <https://www.pjcriminology.com/wp-content/uploads/2024/01/8-Strengthening-International-Law.pdf>* (дата звернення: 03.04.24).

ДОДАТКИ

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Ковалевський М.А. Понятійно-категоріальний апарат кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Юридична наука*. 2020. №3. Том 2. С. 123-128.

2. Ковалевський М.А. Правове регулювання запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 6(42). С. 290-294.

3. Ковалевський М.А. Запобігання кримінальним правопорушенням органами прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2. С. 188-191.

4. Ковалевський М.А. Організація запобіжної діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. 567-571.

5. Ковалевський М.А. Стан наукової розробленості кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в умовах збройного конфлікту. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 4. С. 188-193.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Ковалевський М.А. Основні напрямки взаємодії органів прокуратури України та Міжнародного кримінального суду в умовах збройного конфлікту України. Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 20–21 квітня 2023 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 121–123.

7. Ковалевський М.А. Сучасний стан запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, вчиненим в умовах збройного конфлікту. Реформування українського законодавства: проблемні питання та шляхи їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 07–08 лютого 2024 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 71–73.